

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1335

1336

1337

1338

83

4-66

plung
88

no. 755

GEORGE

AMERICAN UNIVERSITY

LIBRARY

1900

1000

1900

85-31

ՓԵԼԻՔՍ ԵՒ ՊԱԻԼԻՆԷ

ԿԱՄ

ԺՈՒՐԱՅ ԼԵՌԱՆ ՏԱԿԻ

ԳԵՐԵԶՄԱՆԸ

ՎԻՊԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

Թարգմանութիւն Իսախանն:

ԳՐԻԳՈՐԻ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

2022

Փ Ա Ր Ի Ձ

ՏՊԱՏՐՈՒԹՅԱՆ ԱՐՄԲԵԱՆ

1859

255

18159-59

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

Ազգին բանասէր երթասարղներուն զրգիւ մը եղած էր Պօղոս եւ Վիրգիլեայի ընտիր քարզմանութիւնը բաւական ժամանակէ ի վեր . բայց ոչ ոք նմանել ուզէր էր այն բարեյի-
շասակ քարզմանչին՝ ընծայելով իր սիրելի
համազգեացը նոյնպիսի վիպասանութիւններ

ձեմարիտ կրսեմ արթս ցաւ էր թէ ինչո՞ւ
համար մինչեւ հիմայ հետեւող մը չունեցաւ
այն ազնիւ պայազասը . եւ որովհետեւ հանի
հանի անգամ լսած եմ թէ ազգիս մէջ թէ հե-
ղինակութիւն թէ քարզմանութիւն բաւական
հաւաքումներ կան , հապա ինչ կը պակասին
զանոնք հրատարակելու ..... շատ բան . որոնց
վրայօք խօսիլը ոչ տեղն է եւ ոչ իմ դիտմունքն է .
վասն որոյ եւ այն պատճառներն այս անգամ
մէկդի ձգելով՝ կամ չտեսնելու զարնելով՝ փա-
փառեցայ այս փոքրիկ եւ տխուր քարզմանու-

քիւնս ազգիս հասցրնել՝ որուն ազգը անկա-
ros ըլլալը հանչնալովս ալ միայն ինծի նպա-
սակ դրի բարի օրինակը՝ եւ այս տեսակ Վի-
պասանութեանց հետզհետէ ազգին ձեռք
անցնելու աննահանջելի պիտանութիւնը :

Վերջապէս իմ փափաքս եւ ակնկալութիւնս
այս միայն է՝ որ սիրելի ազգիս պատանիները
այ՛ք զոցելով թարգմանչիս գրչին՝ տարութեա-
նը միայն անոր դիտմանցը հետուող ըլլալով
իրենմ առելի փառաւոր թարգմանութիւննե-
րու ձեռք զարնէն ու հոխացրնելով ազգային
մատենադարանը միանգամայն ազնուացնեն
դէռահաս պատանեաց արտեր :

ԳՐԻԳՈՐ ԹՈՐՈՍԵԱՆ.

ՃՈՒՐԱՅ ԼՆԱՌՆ.

ՓԵԼԻՔՍ ԵՒ ՊԱՒԼՈՍ

ԳԻՐՔ ԱՌԱՋԻՆ.

Արեւան յեռներուն կողմը ճամբորդութիւն ըրած
ատենս՝ անհամբեր կերպով ուզեցի այն հուշակաւար
յեռներուն աւելի մօտենալ, որպէս զի անոնց տեսա-
րանք աղէկ մը վայելեմ. կզգայի որ մարդոյս հոգին պի-
տի ընդարձակի այն մեծ նատոր ու անագին ազատաւո-
ները, այն հիանաւանայի բարակոյտները, եւ այն անձե-
ռ կանաչագեղ հողակուշտները տեսնելուն. եւ իրաւ-
ջընէ իմ էրեւակայութիւնս ալ արդէն, նոյն ազատաւո-
ներուն արծիւին պէս, կը բարձրանար այն սոսկալի
տեղերուն վրայ. մէկէն ի մէկ սոսկումի մը բռնուելով
քիչ մը կայնեցայ, զարհուրելի անդունդի մը գահավեժ
եզերքին վրայ, եւ յուսկ յետոյ անցայ սրընթաց գե-
տակը՝ եւ մազցելով էլայ ամենէն բարձր սեպացեալ
յեռներուն գլուխը. վերջապէս քիչ մը հոգնութիւն առ-
նելու նամար իջայ նովտի մը մէջ՝ եւ ապառաժեկ մը
բոխոզ պայծառ առաւակի մը եզերքը հանգստացայ:

ժուրայ ըստած լեռանը հասած էի, որուն ամենաբարձր գլուխը ծածկուած է ամպերուն մէջ, անցայ սուրբ Գլաւտիոսը՝ ու երկայն ատեն զմայլեցայ տեսնելով այն պզտիկ գիւղը որ իբրեւ պսակ ձեւացած էր նոյն լեռանը գլխուն :

Օրուան մնացած մասն ալ այն ապառաժներուն ներքին կողմերը զննելու նուիրեցի. ինչպէս որ հին փիլիսոփաներուն՝ անանկ ալ ինձի շատ սիրելի կուգայ ոտքով ճամբորդութիւն ընելը՝ անոնց պէս եւ ալ կըսիրեմ զքօտանքներէս օգուտ մը բաղել, աչքս երեւցած բանին վրայ կընայիմ, անոր վրայ կըկայնիմ խորհրդածութիւն կընեմ, բայց եւելօք սիրտս կընեղանայ երբոր աչքս առած մէկ ծաղիկը առանց քննելու կըբողու՛մ կանցնիմ. հոս կըտեսնեմ ապառած մը, անդին բուփ մը, վերջապէս աչքէս բան մը չփախչիր. կարծեսքէ մտէն բան ալ զիս զուարճացընելու՝ միանգամայն կըբելու ձեռնտու կըլլային, եւ յիբանի՛ բնութիւնը բոլորովին արժանի է մարդոյս հայեցման :

Այն գիշերը անցընելու համար միտքս դրի նոյն լեռանը խրճիբներուն մէջ բնակարան մը փընտուել. արդարեւ այն տեղուանքը կըգտնուին բարի մարդիկներ՝ եւ գտած հիւրերնին ալ սրտաշարժ անկեղծութիւններով կընդունին. բազմամարդ փողոցներէ ու բաղդին ետեւէն վազողներէն հեռու, սրտերնին ամենեւին չէ ապականեալ. իրենց տնակները բնակարան են աղքատաց, կորսուած ճամբորդներու կամ թէ անանկ մարդոց որ ինձի պէս կըսիրեն բնութիւնը զննել :

Արեւը կըսկսէր իր մարը մտնել՝ ու կըփայլէր միայն բարձր ապառաժներուն զլուխն եւ եղեւնի ծառերուն ծայրերը՝ որոնք շուք կընէին լեռանը գագաթներուն վրայ. օդին մէջ անուշիկ հով մը կըտարածուէր, առուակներէն կըսկսէին մթազոյն ամպի պէս շոգիներ ելլել: Յանկարծ ծերունի մարդ մը տեսայ ճաղատ գլխով կաղնի ծառի մը տակ նստած. բովը ունէր գոռազան մը ու ձեռքին մէկն ալ ճակատը դրած խորունկ մը կըմտածէր. բաւական մօտեցեր էի իրեն, բայց ինքը դեռ գիտ տեսած չէր. վերջապէս ոտքիս ձայնը լսելուն զլուխը վեր վերցուց, ետ ալ անմիջապէս խնդրեցի իրմէն որ գիշերը անցընելու համար ինձի մէկ տեղ մը ցուցընէ. ինձի պատասխանեց թէ յարմար մէկ տեղ մը գտնելու համար պէտք էր ժամ մըն ալ բալել: « Թը մընելու մօտ է, քսաւ ինձի, եւ դուն ալ կըրնաս ճամբան կորսընցնել. թէ որ կըհաճիս հովուի մը նուէրքն ընդունիլ էկուր այս գիշեր իմ տնակս. օտարականներուն պէտք եղած հիւրընկալութիւնները կըգտնես հոն եւ վաղն ալ կըրնաս ելլել երբալ: Ես ալ հաճութեամբ ընդունեցայ այս մարդուն հրաւերը :

Ելաւ կանգնեցաւ, բայց այն տեղէն զատուելնէս առաջ ծռեցաւ ու համբուրեց եղեւնի ծառին տակ եղած անձեւ քար մը. այս բանիս վրայ զարմանալով պատճառը հարցուցի. հատաչեց ու բնաւ պատասխան չտուաւ. կարծեցի թէ հարցուցածս չլսեց, նորէն հարցուցի. բայց կերեւար թէ իմ բախանձանքս զինքը կը

վշտացրենք : Գարձաւ . « Ո՛վ երիտասարդ , ըստ ինծի , իւջնս սիրտս կեղեքել կուզես : » Այս խօսքերն սոյ առելի զարմացուցին զիս , բայց չհամարձակեցայ կրկնել հարցուցածս եւ սկսայ առելի եւս ուշադրութեամբ հայի իրեն ու գրեթէ միտքս ալ այնպէս անցունել թէ այս մարդուն խելքը զուխն ըլլալու չէ : Մարդը այս իմ սրտիս նկարագրութիւնը ձանջնալով եւ ուզելով արդարացրնել իր անսովոր պատասխանը , ըստ . « Այս եղեւնի ծառին տակը կը պտտկին անունը , ասիկա անունը գերեզմանն է » : Այն ժամանակ սկսայ իր ցաւոյն պատճառին վրայօր երեւակայել : Հնոյր իմ , ըսի , յայտնի պատասխան մը ուզելուս ներք , կը ձանջնամ խոր կակիծդ , եւ հոս հանգչող ոսկորները թեզի սիրելի եղող անձանց ոսկորներն ըլլալու են : « Իմ զաւկներուս մարմինքն են այս հողին տակը , ըստ . ձերունին սրտաբափանց ձայնով մը , բայց ինչո՞ւ վերբերս նորէն կըբանաս... լացերս բաւական չեղնս արդեօր : » Ասանկ ըսելով հայեցաւ ինծի ու իմ վրաս ըրած տպաւորութիւնը տեսնելով նորէն ըստ . « Միայն այս չափ ըսելովս կարացի սիրտդ շարժել՝ արդեօր անունց պատմութիւնը լսելով ամեն բան իմանալու ըլլաս ինչ պիտի ընես... անշուշտ դուն ալ պիտի լաս անունց գերեզմանին վրայ . ես ալ կուզեմ անունց պատմութիւնը թեզի ընել . բու տարիքդ մէկը պետք է որ անանկ պատմութիւն մը մօտիկ ընես . ուր թեզի համար այնպիսի օրինակներ կան որոց սրտաբափս նետեւելու ջանալ , բայց ընելիք պատմու-

րիւնս երկար է, եւ զիշերն ալ մօտեցաւ. եւ ուրեմն
երբանք այս սգալի տեղուանքեն : յ Յերուսիկն լսեց
ես ալ սկսայ լուրեւամբ անոր ետեւէն երբայ :

Երեկոյեան արշալոյսը կօզներ ինձ՝ բոլորտիքս եղած
բաները տեսնելու. մտանք նեղ ճամբայ մը. երբեմն

ապառաւծի մը բոլորտիքը պատելով՝ երբեմն ալ սե-
պացեալ բարձրութեան մը վրայ կելլեով՝ կարծես թէ
դիւբական եւ անզգալի սանդուխտ մը վեր կելլէինք,
աչքերնուս առջեւն եղող այն մեծ ու վեճ նիւթերուն
մէջը՝ օտերնուս տակը եղող պզտիկ բաներն անզամ
մեր նեասարբրութիւնը կըշարժէին. ամեն կողմէն
պաշարուած էինք վայրենի միանգամայն զուար-
ճալի տեսարաններով. բնութիւնը կըտտակացունէր ու

միանգամայն կրնեշտացունէր զմեզ . օղին մեջ տարածուած անուշահոտութիւնը զգալով՝ կարծէիր թէ բոլոր շրջակաները ծաղիկ բուսած էին . բարձրերէն ալ վար բափոզ գետի մը շարունակ էւ համր խոխոջիւնը լսելով՝ ալ աւելի ինձ վախ մը կուգար եզերքը մօտենալու :

Բարձրիկէ տեղ մը բանի մը խնձորէնեաց ետին խորճիք մը տեսայ . ասիկա իմ հիւրընկալութիւն տնակն էր . վերջապէս մտանք ներսէս երկու բարի կին դիմաւորեցին զիս . իրան յարգական զրոյցներ չընդունեցայ անոնցմէ , բայց ցուցըցած փոյթերնուն ճանջցայ որ ուրախութեամբ ընդունեցին զիս . ձերունին ինձի պատուէներ բերան որ զովանամ մինչէս որ կերակուրը պատրաստուի . թիջ մը ետքը այն կանանց մէկն էկաւ սեղանին վրայ ձիւնի պէս ձերմակ լար մը բռեց . նստայ ձերունի հովութին քով էս ամենքս ալ սկըսանք ուտել :

Կերեւար թէ տանը մեջ խաղաղութիւն կըբազատորէր , բայց ուրախութիւն չէր տեսնուեր . էս այն հանգարտութիւնն ալ մահուան սուգի նմանութիւն ունէր . կըլսէի երբեմն երբեմն սանձուած հառաջանքներ : Վերջապէս երբ որ կերակուրի լմըննալուն մօտեցանք , խնդրեցի ձերունիէն ինձի խոստացած պատմութիւնն սկսիլ . բայց ինք աղաչեց որ թիջ մ'ալ համբերեմ . վասն զի կերեւար թէ չէր ուզեր որ այն պատմութիւնն իր ընտանեացը առջեւ ընելու առէն տխուր յիշատակներով զանոնք վշտացընէ :

Մեկ բանի բուսկէն ետքը ձեռքես բռնեց ու տարա-
բովի սենեակը, ու հոն դեմ առ դեմ նստանք պատու-
նանի մը առջեւը . եւ երբոր աչքերնիս կը բափառէին
լուսնին շառաւիղովը պայծառացեալ խաղաղ դաշտե-
րուն վրայ՝ սկսաւ այսպէս խօսիլ .

« Երիտասանրդ, դուն առարիւնի մեկու մը կը նմա-
նիս, եւ անանկ կարծէլն ալ կը սիրեմ, իմ ըսելիքներս
բու սիրտդ ալ պիտի տոջորեն..... գուցէ դուն ալ զիս
պիտի առես... բայց գննէ մեղքըցիր զիս... եւ զաւկի
նայր էի, եւ նիմա մարդկանց ամենէն խղճալին եմ : »

Մերունին բուսկի մը չափ լուեց ու քիչ մը արտասունք
բափելէն ետքը նորէն սկսաւ :

« Ես բարեկամ մը ունեի խիստ հաւատարիմ . ման-
կուբէնէ ի վեր բարեկամ . առանց զիրար տեսնելու
գրեթէ օր մըն ալ անցուցած չունեինք . մեր պատա-
նէկուբեան առաջի տարիները հասնելով՝ երբ որ կըր-
նայինք առանց վտանգի մեր հայրենի տունը ձգել՝
բողուցինք մեր լեռները ու սկսանք բաղդին ետեւէն
իյնալ . գրեթէ բոլոր Ֆրանսայի երկիրը պտըտեցանք .
բայց բաղդը միշտ առջեւնուս կը փախէր . մեր
երիտասարդութիւնը պարսպ ցնորքներու զոհելէն
նոզնելով՝ զօրն որ բնաւ չկըրցինք վայելել՝ մըտ-
քերնիս դրինք նորէն մեր հայրենիքը դառնալ : Մեր
կեանքը, կըսէր բարեկամս, մեր բաղձածէն աւելի կու-
զէ որ վայելէնք : Բռնեցինք նորէն մեր առաջին պար-
զութիւնը, գուրճութիւննիս տեղն էկաւ . բարեկամս
Վիշէնցիօս ու ես կարգուեցանք նոյն գարունին մեջ :

« Այս խրճիթին մօտ ուրիշ մ'ալ կար ասոր նետ կից . կամ բէ ըսենք Երկուք բաժնուած մէկ տուն մը . բարեկամս նոն կըբնակէր , անա անոր աւերակները կըյիշատակէն մեր բարեկամութիւնը և բոլ ջէն տար մտնալ մեր բշուատութիւնները . իսկ սրտերնիս մեր տնակներէն աւելի միացեալ էին իրարու : Կապրէինք Երկու հարազատ եղբօր պէս և մեր հարսերն ալ Երկու սիրելի քոյրերու պէս էին . ամէն բան հասարակաց էր մեջերնիս . բարեկամիս ունեցած բաներն իմս' և իմիններս ալ անոր էին . ոչխարնիս անգամ կարածուէին ցորեկները մի և նոյն դաշտի մէջ . ու գիշերներն ալ մի և նոյն փարախը կըբնակէին : »

« Ուրախութիւնը բնակած էր մեր մէջը . Վիջնցիօս րիջ մը ատենէն Էտրը արու գաւակ մը ունեցաւ ու անունը Փէլիբս դրաւ . այս աղուն ծնունդը մէկ զըւարճութեան նիւթ մը եղաւ մեր փոքրիկ ընտանեացը մէջ . և ալ աւելօք կըփափարէի որ անոր պէս գակի մը հայր ըլլամ . նն , իմ ամուսինս ալ ծնաւ աղջիկ գակակ մը , և հայր եղայ , որուն անունն ալ դրինք Պաւլինէ . նաջինին պէս նոր ուրախութիւն մըն ալ Էկաւ ու զուարճացուց մեր խրճիթները . միաբանութիւննիս ևս առաւել հաստատեցաւ . վասն զի այն ատեն աւելի երջանիկ կըտեսնէինք մեր գմեզ :

« Մեր խօսակցութիւններն էին արդէն այն բաներուն վրայօք որ մեր որդեացը կըվերաբերէին : Անոնք իրար պիտի սիրէն , կըսէինք , և մենք ալ պետք է որ զանոնք իրարու մտտեցընենք : Այս խօսքե-

րով գրեթէ իրենց խանձարուքին վրայ հաստատեցին ամուսնութեան կապը . եւ այս որոշումը որքան ալ նեռակատար ըլլար՝ նմանապէս մեր սրտին անոյշ կուգար . իսկ երբոր այս նիւքին վրայօր բաւական խօսեցանք , ժպիտով մը սեղմեցի Վիշէնցիօսին ձեռքն ու ըսի Բարեկամ , մենք այն ժամանակը ձերացած պիտի ըլլանք բայց անոնք մեզի պիտի օգնեն . մենք նին ծառերու պէս ժամանակին ձերացած ըլլալով՝ չկըրնանք պիտի դեմ դնել հովերուն . իսկ անոնք նորաբողբոջ ըլլալով պիտի դիմանան : Այս խօսքերուն վրայ ուրախութեամբ լեցուած գիրար կըրաջալերեինք :

« Գիշերներն ալ սովորականին չափ այս խօսքերը կընէինք , ինչո՞ւ որ ցօրեկը աշխատութենէ ժամանակ չէինք ունենար խօսելու . շատ անգամ չորսերնիս ալ մէկէն կելլէինք մեր տղոցը պատկած տեղը կերբայինք . գարմանային՝ այն էր որ ամենեւին միևնաօր չէին քնանար . կամ անոր տղան կամ իմ աղջիկս իրարու տուն կըտանէինք քնանալու . երկուքնիս ալ կըցանկայինք որ մեր տունն ըլլան . բէ որ կէս գիշերուն տղոցը մէկը պէտք մը ունենային՝ զովերնին գտնուող մայրերուն մէկը անոր պէտք էղածը կը հոգար . ասանկով երկու տղարն ալ , բէ անոր տունը է . բէ իմ տունս , մի էս նոյն մայրենի խնամք կը գտնէին՝ ինչպէս որ առաջ ըսի . ձեռուքնիս ճրագ մը առած կերբայինք զանոնք տեսնելու , մայրերուն մէկը կըբանար անկողնին վարագոյրը է . մենք ալ փափկանօր կըսիրէինք մեր զանձերը : Բանէ . միբէ բնութեան ճշմարիտ բարիքները

57-57/1

ասանք չեն . այն անմեղ եւ սիրելի արարածները խորունկ կըրնանային իրարու փարտուած . կարծես թէ դեռ աչքիս առջեւն են այն երկու նրեշտակային փորրիկ գլուխները մի եւ նոյն բարձի վրայ դրուած . կենդանութիւն եւ ուրախութիւն կըփայլէր իրենց մարմնացեալ այտերուն վրայ . դէմքերնուն վրայ տարածուած անմեղութեան բաղցրութիւնը՝ մէկ նեշտալի գորով մը կըցուցունէր . ամեն բաներնին՝ նաեւ քնանայնին կարծես թէ կըբափանցէր մեր սրտերուն . լուսեամբ կընայէինք վրանին , մտիկ կընէինք անոնց շնչառութիւնը եւ մեզի երկուքն ալ կըբուէր թէ կատակ ընելու համար քնացող մանտրտիկ սիրոյ չաստուածներ էին :

« Երբեմն ալ մեր լուսեանը հակառակ կարբընային . կըժպտէին մեր երեսն իմեր , բայց ամուսիննիս մեզմէ աւելի զգայուն՝ չէին կրնար սանձել իրենց գգուանքները՝ մէկը տղան գրկելուն պէս միւսն ալ շուտով մէկայը կըգրկէր , եւ երկուքն ալ փոփոխակի համբոյրներով կըժածկէին տղայքը :

« Իրիկուան դէմ երբոր գործքերնուս ետ կըդառնայինք (սրովնետեւ մեր ոչխարները անձամբ մենք չէինք արածէր) կըտեսնէինք մեր ամուսինները լեքանը ստորուտը նստած խորհիթին դիմացօրը՝ տղարնին գրկերնին առած , գրէթէ մինչեւ սրունքնին մերկ՝ ու նետերնին ալ կատակներ ընելով , կամ բողէլով որ խտտերուն վրայ վազվըռէն . անոնք ալ երբեմն իրարու ետեւէ , երբեմն ալ ձեռք ձեռքի տուած կըփազէին . նե-

նուսն մեզ տեսածնուն պէս ուրախութիւննին կըյայտ-
նէին՝ աղայքը գրկերնին առնելով ու բարձրացընե-
լով որ տեսնենք: Փէլիբս իր մեծութեան իրաւամբ՝
մատովը մեզ կըցուցընէր իր բոջը. (որովհետեւ
մենք կուզէինք որ Պապինէն իրեն քոյր անուանե՞).
անկէց էտքը ժպտելով ձեռուրները մեզի կերկըն-
ցունէր. ու որպէս թէ թեպ ի մեզ բռջել կուզէր.
այս տեսարանը մեզի համար միշտ նոր է. հեշտաղի
էր, էս ճր էս իցի ձնողաց սիրտը չէր կըրնար սիրելէն
հագանիլ. այն մեր ընտանիքը տեսնելուս պէս բոյր
հոգնութիւննիս կըմտնայինք. ընտանեաց գրկին
մէջ կըվայելէինք անոյշ հանգստութիւն ու սիրալիր
զգուանքներ. ճիշտ այն նաւապետներուն նման
որք ալիքներուն վրայ բաշած վտանգներնին բոյրո-
վին կըմտնանան երբոր իրենց բաղձալի նաւանան-
գիտար կըտեսնեն:

«Յիրաւի չեմ կարծէր որ գտնուի անանկ ճըշ-
մարիտ երջանկութիւն մը աշխարհիս վրայ, որ
սիրելի ընտանիքի մը մէջ վայելածնուս աւելի հաս-
տատուն ըլլայ. այն առենը կառնէինք հեշտութեան
համը. այն զգալի հեշտութիւնը որ կըլլայ անընդհատ
խնամք տարածելով մեզի սիրելի եղողներուն վրայ էս
տեսնելով որ փոխադարձն ալ առած էմք բաշու-
րեամբ. հաւատարիմ ամուսինը սիրելի բարեկամ
մըն է. որուն սրտին մէջ կըբափենք բովանդակ
մեր սրտին զգացմունքները էս անկէց ալ կառնենք
ամէն կարելի եղած մխիթարութիւնները. իսկ սիրելի

գաւակներն ինչպէս որ առաջ ալ ըսի, այն ճշմարիտ բարիքներն են որ չենք կարծեր բնաւ թէ բաւական կըսիրենք :

« Ես տեսայ, կեանքս զարդարող երջանկութիւնը տեսայ, ընտանեացս ամեն բանը յաջող էին, իմ ալ սիրտս գոն էր. նո՛ն, իմ կենացս երջանիկ օրերը, նրբան ալ շուտով բռար ու գացիր. անկարելի կերեւայ ինձ թէ այնքան բարիքներ վայելողը՝ կարենայ այսօր նեղութեամբ լի կեանք մը տանիլ, ըրած զուարճութիւններուս յիշատակութենէն ուրիշ բան մընացած չէ բովս. եւ այս յիշատակութիւնը, ալ աւելի կըվշտացընէ իմ ցաւերս. կան բշուառներ որ գոնէ մէկ մխիթարութեան նիւթ ունին, բայց ինծի համար հատ մըն ալ չկայ. բշուառութիւն ըսուած բանը բոլորովին ծանրացած է իմ վրաս, մէկ դժբաղդ հօր մը զարդարանքները պիտի կրեմ. մատնիչ բարեկամի անուռն պիտի ունենամ, չար մարդու մը անուռն պիտի վայելեմ. կսկիծը զիս կայրէ, եւ բնաւ մէկ անմեղութիւն ալ չունիմ որ գոնէ այս պիտի դատն վիճակի մը սոսկումները մեղմացընէ :

« Շատ աղէկ կըլիշեմ. տանջանքներս պարսպ տեղը մոռնալու կաշխատիմ. միշտ նորէն ուժ կը գտնեմ իմ վրաս. ո՛վ էրիտասարդ, ներք իմ լացերուս, նեշտալի ու երջանիկ մանկութիւն մը նկարագրել կուզէի թեզի, եւ անա կըտեսնեմ որ ակամայ կը մրացընեմ իմ պաշտօնս :

« Փեղիբս եւ Պաւլինէ կըմեծնային օր ըստ օրէ իրենց

ծնողացը զրկին մեջ, և ամեն օր ալ վարձահատոյց կըլլային իրենց փափկութիւններովը, Փելիքս հագիւ էրէր տարուան էր, իսկ Պաւլինէ էրկու, և արդէն կըտեսնէինք որ հիմակուց կըփայլէր սրտերնուն բարութիւնը՝ ամենամանր բաներու մեջ անգամ չէին սիրէր՝ ինչպէս որ տղարները սովորութիւն ունին՝ տանջել կենդանիները, այլ փայփայելով կըսիրէին, իրենց երջանկութիւնը ուրիշներուն հետ բաժնելուն ուրախութիւնը կզգային. այս բաները մեզմէ առած դաստիարակութեան պտուղներն էին, ինչպէս կըրնային յամառ. և չար տղարներ ըլլալ, էրբոր մեզմէ գեշ բան մը առած չէին, ամենեւին մեզի դէմ բարկացած չունէին, ո՛ն, թէ որ զգայուն սիրտ ունիս՝ կը ներես վայրկեան մը այս պատմութեանս. էրբոր Պաւլինէ կըտարնար, կուգէր որ իր կատուն ալ Փելիքսին ու իւր մեջ տեղը նստի. այս գեղեցիկ նշանները, գեղեցիկ ապառնիներ կըզուշակէին մեզի. և մենք ալ մեր սիրտերը կըսնուցանէինք անոնց հետ՝ նրապուրիջ յոյսերով :

« Ո՛վ քաղաքացիք, դուք ալ կըսիրէք ձեր զանկները. բայց անոնց պէտք ըլլայիք գործերը չէք սովրեցըներ. ձեր բնական աղմկալի տեղերուն մեջ բաւական ժամանակ չէք ունենար դուք ձեզ սիրոյ տալու, բայց մենք որ առանցնակի կըբնակինք ուր որ մեկ բան մը մեզ մեր մտածմունքէն չհեռացունէր. մեր ամենէն փափուկ զգացումներն ալ ամփոփուած էն մեր ընտանեացը մեջ, որպէս թէ պարտաւորեալ էնք

միաբան մեր որդուցը նետ ապրիլ . օգտակար է մեզի
անոնց սիրտը ճանջնալ, և անոնց խանձարութիւն
մէջ կըսովրինք անոնց առաջին շարժումները :

« Ինչ որ կըտեսնուէր Փէլիքսի ու Պաւլինէի վրայ,
միշտ մեզ զոն ընելու բաներ էին . մանկութիւննին
կանցներ մեր աջրին առջեւ, ու մենք զրեթէ չէինք
տեսներ . գեղեցկութիւննին շուտով բացուեցաւ, ամեն
օր մեզի նոր բերկրութիւններ կուտային . և ամեն օրն
ալ մեզի նամար մէյմկ ուրախութեան օր էր, մեծ-
նայինն ուրախութեամբ կըղիտէինք, բայց չէմ գիտեր
ինչո՞ւ կընէղանայինք որ իրենց մանկութիւնը ասանկ
շուտով կանցնի, այն ժամանակները նրբան գեղեցիկ
էն, մարդկային արարածը այն ժամանակ իրարու
նաղորդակից է՝ որ դեռաբաց ծաղիլի նման փափուկ
ու կարծես թէ ամառնային ցոզով կըկերակրի :

« Փէլիքսի ու Պաւլինէի տղայութիւնը անզգայի
կերպով թեպէտ կանցնէին, վտակի մը ծաղկալից
մարգագետին վրայէ սանկուն պէս, բայց իրենց սի-
րելի և անմեղ ըլլալէն բան մը չէր պակսեր, մենք
ալ ուշադրութեամբ կընսէինք որ չըլլայ թէ բան մը
այլայլէ իրենց սրտերուն մարբութիւնը, և այս
տեղուանքներուն առանձնութիւնն ալ աղէկ կըլլար-
մարեր մեր ջանքերուն . մեր լեռները անմեղութեան
երջանիկ բնակարաններ էն, որ բաղարներու մէջ
զրեթէ անծանօթ է . անմեղութիւն ըսուած բանը նոս
ապանով է, և մարդս կըրնայ ինքզինքն առանց
վախի այս սրանջելի բնութեանը մէջ ձգել :

« Արդէն տասներկու ու տասներեք տարեկան էին, բայց միշտ իրենց առաջի շնորհքը պահելով. գեղեցիկ կերպարանքին զարդարուած էր մի էւ նոյն փափուկեամբ ու կրփայլէին միշտ մի էւ նոյն մարբութեամբ այն տարիքին մէջ որ շուտով կանցնի կերբայ. գեշութեան վրայօր կասկածելու անընդունակ՝ գրեթէ նկատմունք մըն ալ չնկելով՝ մեր առջեւ գիրար կրգրկէին, ինչպէս որ չորս հինգ տարու եղած ժամանակնին. Փելիքս շատ անգամ իր վարդանման շրթունքները կատակի կերպով կը դպցըներ Պաւլինի շրթանցը. իսկ մենք ալ աւելի կրգգուշանայինք որ չըլլայ թէ այս կատակներուն վրայօր ամօր մը ճանչցընել տանք անոնց կամ թէ դիմադրենք. անմեղութեան հաճոյքը ծածկող վարագոյրը պէտք չէ բանալ. անմեղ գործերը պարսաւելով, մօլութեան վրայօր կասկած ընել կուտանք, ինչպէս որ մուրք բարոյականը սովոր է ընել, կասկածեն ալ դեպ ի բաղձանք անցնելու համար մէկ քայլը բաւական է, մահաբեր խոնկմութիւնով մը սողայոց փափուկ երեւակայութիւնը սեղմելով՝ ապակահուրեան սերը բողբոջ կուտայ սրտերնուն մէջ, այն մայրը որ կը պատուիրեաղջկանը մարդոցմէ փախչիլ՝ ուրիշ զգացում մը չպատճառէր անոր՝ այլ աւելի փափաք մը կուտայ այն փտանգասոր էակները ճանչնալու. նվ արքուն ու փութաջան մայրեր, հեռացուցէք ձեր աղջիկները զանալեծներէն, բայց առանց բան մը խօսելու. զանոնք առօրինի պահելու միակ ճամբան ասիկա է :

Եւ յիրաւի արդեօք ինչ վտանգաւոր բան ունի այն զգացումը որ բնութիւնն այնքան խնամքով կը վառէ մեր սիրտերուն մեջ, այն զգացումը որ կը ձեռակերպէ երիտասարդութեան առաջին տարիքն ու կը հմայէ, եւ ամեն պատահած դժգոհութիւններուն մեջն անգամ կը բերէ իրեն հետ անճառելի քաղցրութիւն մը. ինչպէս ուրեմն արեւնք վայրենի ջանքերով՝ այն բանն ըր Արարչին բարի մտադրութիւնը գոյացուցած է մեր բարւոյն համար, բողոսնք երիտասարդութեան իրեն սեպնական երջանկութիւնը, ձգենք այն մէկ զգացումը որն որ մոլութեան սոսկումը կարող է անոր սովբեցընել. սերն առաքինութիւնն սնուցանէ, եւ սրտերնուս մեջ ալ դիւցազնութիւններ կարբնցընէ, սիրող մէկը գեշ մարդ ըլլալու կամաջէ. մարդկային զգացումները յարուցանողը սերնէ եւ միշտ սիրելի նիւթ մը ըլլալու համար պէտք էղած ամեն առաքինութիւններն ալ մեզի կուտայ. սր վաճառկ սիրտը ջանք ջըներ այն սիրահարին աչքին երեւելի մէկն երեւնալու. բայց մոլութիւնը անանկ չէ, մարդուս սիրտը կը լրանէ ու կը խանգարէ. բոլոր յանցանքներն ինքը կարտադրէ եւ շատ անգամ մեր այն բարի զգացումն ալ չտանելով կը յաղթէ անոր. սերը անոր առջեւ կը յուսահատի, սրտին զգացմունքը կը խեղդուի ու այն կետին յանցանքն ալ կը յաջորդէ. ինչպէս այն առաջին տարիներուն անոյշ շարժմունքը, այն բերկրութիւնը, այն սիրելու ուժին հարկաւորութիւնը, բաւական հասկըցուցած չէն ըլլար բնութեան

կամբը. այն երիտասարդը որ սիրել գիտէ, միքէ չն՝
բաղձար հարսի մը. Էս հարսանեաց կապէն ալ աւելի
սրբազան կապ մի կայ. ո՛ն, երիտասարդութեան գե-
ղեցիկ օրերը չպղտորենք, Էս թէ որ պետք ըլլայ՝
ճանչցունենք այն անմեղ նեշտութիւնները որ մեզի
կընէրկայացընէ բնութիւնը : Բայց բող թէ ներկայա-

ցընել՝ այլ կըզրկէ նաեւ այն մարդիկը որ կերբան յան-
ցանք կըփնտռեն ամէն տեղ : Ո՛վ սիրուն զաւակ, բու-
տխուր բաղձդ կուլամ. իբրն անգուր բշուառու-
րիւն մը թեզ շուտով յափշտակեց. բայց գոնէ վայե-
լեցիր կենացդ գարնան Էս ընտիր բաղցրութիւնները,
ազատ Էս անմեղ սեր մը բու կենացդ արշալոյսը
գեղեցկացուց :

՝ Արդէն մեր զակերները կաշխատին նետերնիս,
Էս ուրախութեամբ կըտեսնէինք որ իրենց փոյրը

աշխատութենէ գնեց խնայելով մեծ հանգստութիւն պատրաստել էր մեզի : Պաւլինէ կաշխատեք տնական գործերուն մեջ , եւ Փելիքս ալ կուգար օգնութիւն կրնէր մեզի , մշակական գործերուն մեջ :

« Մինչեւ այն ժամանակ մեր ոչխարներն օտար հովիւ մը կարածէր , անկեց ետքը յանձնեցինք զանոնք մեր տղայոց , այս որոշումն իրենց մեծ ուրախութիւն բերաւ , ու ասանկով Փելիքս օրն ի բուն Պաւլինէի բովն էր , իրենց զբօսանքն էր զեղեցիկ ծաղիկներ ծողփել , ու ծառերուն վրայ բռնցնոց բոյներ փնտռել . ինչ պակաս բան կը գտնուէր անոնց երջանկութեանը . զիրար տեսնել , սիրել եւ խօսիլ . ասկէ աւելի ուրիշ բարիք չէին ճանչնար : Փելիքս պատրաստ էր սզատաբար կեանքը կորսընցունել Պաւլինէի համար , բայց Պաւլինէն ալ միայն անոր համար կապրէր . Փելիքս երբեմն կը գրուցէր . — Քնյր իմ , աշխարհիս ամեն բանէն աւելի քեզ կը սիրեմ , բու ժպիտոյ ինձի մեկ զեղեցիկ արշաղոյս մը ծագելէն հազար անգամ աւելի է . էրբ դուն ինձի , եղբայր իմ քեզ կը սիրեմ , կըսես , սիրտն կը փափախէ , կը բռնչիմ բազկացոյ մեջ , եւ չեմ կշտանար քեզ սրտիս վրայ գրկելէն — : Պաւլինէ կը ժպտէր ու եղբօրը ձեռքէն բռնելով կըտանէր զանկազրան առջեւն եղած մարգագետին վրայ եւ հոն միատեղ կը պարէին :

« Հասարակաբար իրենց ոչխարները կըտանէին արածելու լեռանը զառփայրին վրայ . կամ մեր խրճիւղներուն վրայի կողմերը . Փելիքս այժի մը ոչես քերէ-

ւաշարժ՝ մէկ ապառաժէն միւսը կրցատրեր, միայն Պաւլինի բովը հանդարդ կրկենար . աղջիկս բընութեամբ թիջ մը հանդարտ ըլլալով՝ կընստեր մէկ մեծ ժայռի ստորոտն . հոն կամ կըկարեր, և կամ ծաղիկ պսակներ շինելով եղբօրը գլուխը կըզներ . բայց երբոր Փելլիսս ձեռքը կերկընցուներ, Պաւլինէն ալ խփոյն ցատկելով կսկսէին միաստեղ վազել կամ

խաղալ : Ասոնց սողայական զբօսանքը դիտելէն երբէր ջէի ձանձրանար ու կըսէի ինքնիրենս . — Սա իմ բարեկամիս զաւակն է, միւսն ալ իմ աղջիկս է, երկուքն ալ հրեշտականման և անմեղ սուշօքներ են — . և անոյշ ուրախութեամբ մը լցուած կընեռասնայի : Քանի՛ քանի անգամ իմ սիրելի բարեկամիս հետ հովտին մէջ կըկայնէին անոնց երգերը մտիկ ընելու . լեռանը արձագանքն ալ անոնց քաղցր և անոյշ ձայնը կըկրկներ... սրտի արձագանք էին անոնք . երբոր Պաւլինէն դժբաղդի մը բեպրը կերգեր, բոլոր մտիկ

ընողները կատապուէին արտասունք բափել . Փելիքս ալ աչքը տնկելով անոր վրայ , յափշտակուած մտիկ կընէր առանց մէկ պզտիկ շարժում ընելու : — Քնյր իմ , կըսէր անոր , երբոր երգը լմընցունէր , մն սարու ձայնդ այն սոխակին ձայնէն հազար անգամ հեշտալի է ինձի , որ ամէն արշալոյսի ժամանակ կսկսի երգել — : Պապինէ կըխնդար էս Փելիքս իր խօսքը կը լմընցունէր միշտ զանիկա մէկ քանի անգամ գրկելով :

« Սաստիկ էր նորա սերն , էս մէնք ալ անոր ամէն գործերը կըղիտէինք . Պապինէի վրան այնչափ սեր ունէր նա ' որ ճշմարիտ եղայրներու մէջ անանկ սեր տեսնուած չէ . այն սիրելի Փելիքսն ալ այնքան նախանձախնդիր էր ' որ գրեթէ իրարմէ առելի պակաս չէին կրնար սիրել . էս կը համարձակիմ ըսել թէ պաշտելու պէս զիրար կըսիրէին : Իրաւ Փելիքսի կիրքերն առելօք վառվռուէն էին , բայց Պապինէն ալ սիրելու մասին բնաւ անկեց պակաս չէր գտնուէր էս կարծես թէ անմեղ էս համեստ ալ չըլլար ' դարձեալ Փելիքսին սիրելի պիտի ըլլար . վառն զի , նորէն կըսեմ , այնքան գեղեցիկ ու շնորհալի էր որ ամէնուն համակրութիւնն իրէն կըբաշէր . կերպարանքին էս կուսական դէմքին մէջ չէմ գիտեր ինչ ունէր , որ սիրոյ զգացումներ ազդած ատենն առարիւնութիւն ալ կազդէր . ամէնքն ալ կիմանային որ առելի աղէկ է զգացմամբ սիրելը քան թէ ուրիշ կերպով :

« Ինչ խնամք , ինչ փափկութիւն չէր ցուցնէր բարեկամիս գառակը իմ աղջկանս . բան մը չէր ընէր նա

մինչեւ որ Պաւլինէն այն բանին առարկայ չընայ չէ երբեմն կընորոգէր վառարանին բովը՝ ուր Պաւլինէ սովորութիւն ունէր նստելու. ուրիշ անգամ մ'ալ իր ունեցած գեղեցիկ բաներովը կըզարդարէր անոր սենեակը. չկար բան մը որ նարիւր անգամ չնուիրէր իր բրոջը. բան մը իրեն զուարճութիւն չէր բերէր, երբոր Պաւլինէ նետը չգտնուէր, մինչեւ անգամ մօրը զգուանքները, վասն զի երբ որ մայրը զինքը կըզրկէր շուտ մը կըցատէր, Պաւլինէն կըբերէր ըսելով, Մայր իմ, բոյս ալ զրկէ : Բարի դրացինիս կինն ալ խնդարով կառնէր իմ աղջիկս ու կըզրկէր. բանի բանի անգամ երկուքն ալ անոր զրկին մեջ տեսած էմ. եւ բանի անգամ երկուքն ալ զիրկս նստեցուցեր էմ. այն անմեղ արարածները զրբէ ուրախութեամբ կըլեցուէին, երբոր երկուքը մեկանց կըսիրէինք, իրենց գեղեցիկ դեմքերը զիրար կըբաշտէրէին եւ մեր մէկ սիրոյն իրենք նարիւր կըփոխարինէին :

« Փելիբս կուզէր որ բնութիւնը բոյսովին Պաւլինէին նուիրէ զուարճալի տեղուանքը եւ ամեն բանին դիւրութիւնը. իր աշխատանքն ձեռքը կը վերցընէր այն ամեն արգելքներ նոյն ճամբուն վրայէն, ուսկեց կանցնէր Պաւլինէ, իւր սիրած տեղն երբայ նստելու. հոս՝ մէկ ապառաժի մը ծայրը կըկտրէր, անդին՝ չորցած բաները կըփրցընէր, որոնք անցուղարձը կարգիլէին. քիչ մ'ալ անդին ծառ մը գետինը կըծօգէր, ու կըտանէր առուակի մը վրայ սլառկեցուներով կամուրջ մը կըձեռացուներ, որպէս զի Պաւլինէ դիւրու-

բեամբ անկեց անցնի . անոր սիրած տեղերուն բուրն ալ գեղեցկացուցեր էր . այս լեռներուն մեջ ճամբան կորուսած ճամբորդը կըզարմանար տեսնելով առանկ վայրենի էս անապատ տեղուանը . մեկ սարփնայ մը կանանչներովը զարդարուած՝ վրան ալ խնամք տարուած՝ նստարան մը մարգագետով ծածկուած . աղբիւր մը՝ որուն բոյորտիբը տընկուած էին մեր պարտեզներուն ամենէն գեղեցիկ ծաղիկները . ճամբորդը այս բաները տեսնելու ինքն իրեն կընարցըներ թէ արդէօք ճով կրնար գեղեցկացունել այս տեղուանը . էս կըկասկածէր ու չէր իմանար թէ այս լեռներուն մեջ ալ սէր կըբնակի :

« Փելիքսի զարդարած տեղուանքներուն մեջ ամենէն զուարճալի տեղն էր մեր խորճիթներուն դեմը , անոր ճամար որ Պապիկէին ամենէն աւելի սիրած տեղն անկեա էր . մեկ որր մը որ ամէն կողմէն կըտարածէր իր բազուկներն՝ ու մեր էրկու գրանը վրանայ շուրկըձգէր . խոտնստարան մըն ալ կար , որուն վրայ կերակուր ուտելու սովորութիւն ունէինք երբոր օղն աղունօր ըլլար , տուներնուս սգատերը կըծածկէին , վարդերուն , յլամիկներուն էս *խորճիթի* ըսուած բոյսին վէն բազուկները . էս անանկ կարգով նստատուած էին՝ որ կարծէիր թէ մեր խորճիթները մեկ մեկ կանաչ լաթեր հագուած ու մեջ տեղերնուն զանազան ծաղիկներ բուսած էին . վարդն իր տերեւներուն մեջէն կըցուցըներ իր նամետտութիւնը էս յլամիկը՝ որուն հոտը այնքան անուշ է՝ կընմանէր անտղի մը :

իսկ *խորիփօյի* ծաղիկը կարծես թէ անուշամտ
ծաղիներէն հաւրուած փունջ մըն էր, աշխատասեր
մեղուներն որ իրենց հասարակապետութիւնը հաս-
տատած էին այս ապառ.ածներուն ծոցը՝ խմբովին կը
բռջրտէին մեր տան առջեւ, ու իրենց բերեւ ու շա-
րունակ բրգալը մեզ պատող առ.ատութիւնն ու

խաղաղութիւնը կրցուցըներ . երբոր պարտեզները
կսկսէին ծաղկիլ՝ սրտատուօջ բալասանեան օդ մը
կըշնջէինք հոն, բնութեան խաղաղ ուրախութիւնը
հոն էր . ծաղիկներուն բուրած հոտը բնականաբար
հանդարտութիւն մը կըբերէ մարդոյս վրայ . այս
բանը հազար անգամ փորձեցի, որ մարդուս հոգին
այնպիսի բաղքը երեւոյթներով կըզուարճանայ եւ
ինքզինէնիս առանկ բաներով երջանիկ կըսեպենք,
որ ստուգիւ ալ այնպէս է : զի զգնժրզմի միջմեծաւ
եւ կեանք ստորտակն մեր խրճիթները տեսնողը

ծաղկե տաճարներու կրնմանցուներ, պէտք կըլլար ըսել թէ այն բնակարանին մէջ պաշտուած Աստուածը, ճշմարտութեան ու երջանկութեան արդար Աստուածն է, այն սարսփեցան որ չորս ծառերով բռնուած էր չորս սիւներու վրայ՝ գաւթի մը կրնմաներ: Փելիքս այն սիւներուն յասմիկ բաբբեր էր, երբոր Պաւլինէն այն կանաչ ճեմելիքին տակը կըպտըտեր շնորհք ըսուած աստուածունհետցն կրնմաներ, բայց Փելիքս ալ Վերտուցոսին պէս գեղեցիկ ըլլալով անկեց վար չէր մնար. նմանապէս ճամբայ մը շինելով ապառաժէ բոլխած ջրէն ալ ջուր բերեր էր, անանկ որ մեր խրճիթին առջին ջրէլէն ի զատ կըձեւանար նաեւ լճակ մը՝ աւելի պայծառ քան զապակի, անկեց ալ նորէն կանցներ կերբար ապառաժի մը վրայ կըկայներ. Էս նոն նորէն լճանալով թիջ մ'ալ անդին բարձրէն վար բափելով ու շատաջիւններ հանելով ջրվեժ մը կըձեւանար:

«Մեր տանց բոլորսփրջ կրներկայացուներ մարդուս՝ հեշտայի առանձնութիւններ, կառուցած խաղաղ խորհրդածութիւններ, կամ անմեղ ուրախութիւններ ընելու տեղ, ծառ մը կար՝ որունմէջ արձան ղնելու տեղի պէս փորուած ըլլալով, մէջը կրնար մարդ մը կայնիլ. բարձրացած ապառաժ մը կար, ծայրերէն շքացած նոյնպէս զով բարայր մը որ ամառը շատ առէն նոն կրնատէինք: Բոլոր այս բաներուն մէջ Փելիքս գրեթէ ամենեւին ինքզինքը չէր մտածեր, կըզբաղէր Պաւլինէին՝ մեզի Էս մեր ամուսիններուն նամար միայն,

Է. անհանգիստ էր միշտ անոր սիրտը՝ բանի որ մենք
ալ հոն չըգտնուէինք :

« Ո՛վ սիրելի է. անմեղ գաւկըներ, դուք բոլոր այս
անտառները կըսիրէիք. դուք ամենը կըգեղեցկա-
ցընէիք ձեր ներկայութեամբ. դուք այս տեղուանը
խաղաղութեան բնակարան մը դարձուցէր էիք : Վայ
ինձ որդեակը. դուք մեռար. ամեն բան աւրուեցաւ ու
ոչնչացաւ, գեղեցիկ ծաղկըները ձեր երջանիկ ժա-
մանակներուն նէտ անցան է. նոր գորովը չտեսաւ
անոնց վերածնիլն. փուշերը բարձրացան ձեր սար-
փիննաներուն մեջ է. անձրեւներն աւերակ դարձու-
ցին ձեր շինած ճանքաները, վայրենի բնութիւնը
ամեն տեղ բազաւորեց է. այս տեղը մեզի ձգեց
միայն, իբրեւ կսկծի է. արտասուեաց բնակարան : »

Ein weiser Mann, welcher die Weisheit der Natur in der Natur zu sehen sucht. (S. 106.)

ԳԻՐՔ ԵՐԿՐՈՐԳ .

« Երիտասարդ օտարական . բէ որ անոնց բարի գործերն ալ բեզի նկարագրելու ըլլամ , ինչպէս որ իրենց ուրախութիւնները բեզի պատմեցի , չէս կրնար արտասաններդ բռնել , վասն զի չէ բէ մարդոց այլ նըրեչտակի նման էին նորա , միշտ սրտերնին կըրբելու , բաներէն կախորժէին . կըճանչնային ամէն բոյրտիրքն եղած խղճալիները . եւ սեպեքէ օր մընալ չէր անցներ որ էտ դառնային առանց խեղճի մը արտասանը ցամբեցունելու . այս բարերարութեան շարունակ կրբութիւնն անոնց հօգուոյն մեջ , ամենարաղք ուրախութիւն ու մշտնջենաւոր խաղաղութիւն մը կը պաներ . բարի գործերը մարդոյս սրտին սնունդն էն , եւ բարերար մարդն ամէն ատեն երջանիկ է . անոնց էրեսը նայելուդ պէս կրնայիր իմանալ իրենց ներքին հաճութիւնները , եւ սոսկ անոնք տեսնելովդ դիւրին էր համոզովիլ բէ բարի ըլլալն ադէկ բան է . բոլոր իրենց գործերուն մեջ կըփայլէր զգայուն սրտի մը անձառելի նշաններն՝ ու հանդարտ էւ սիրելի ուրախութիւն մը որ մարդուս սիրտը կըկակուղցընէ . իրենց փափուկ մտաղբութիւնն ու բարերարութիւնը ամէն

առիթի մեջ բնաւ իզուր չէր ելլեր . երբոր Պապին կըսէր Փելիքսին . « Բարեկամս . սրբան որ շատ բարիք ընես , այնքան շատ կըսիրեմ զքեզ » : Իսկ Փելիքսի առջեւ եթէ կրակ ալ ըլլար , շտապաւ կանցներ կերբար , եւ մեծ վտանգներու դէմ ելլելով , կընասներ այն բարիքը կըներ . եւ իրաւ է ' որ սիրաջ հզօր առիթ մըն է մարդուս ' դեպ ի մեծ բաներ եւ ի բարիս դրդելու :

« Երկուքն ալ մէյմկ ոչխար ու այծ ունէին իրենց համար մասնաւոր , որ պզտիկութեան ժամանակնին տրուէր էին իրենց . բայց կենդանիներն այնքան խնամք տեսան ' որ երկուքն ալ խումբին ամենէն երեւելի մէկ զարդն էղան : Այն երկու կենդանիները մեր որդւոցը հեշտութիւն ըլլալով , ամէն օր նոր ծաղիկներով կըզարդարէին անոնց եղջիւրները , միշտ հոտին առջեակն կըձգէին զանոնք ' կերակուրնին ալ իրենց տիրոջը ձեռքէն կուտէին , եւ անոնց ամենափոքր շարժումներն ալ դիտելով իսկոյն բովերնին կըվազէին :

« Օր մ'ալ տեսանք որ այն երկու կենդանիք հետերնին չէն . զարմանալով պատճառը հարցուցինք . սկսան բողալ . առջի բերան կըվախնային մեր հարցմանը պատասխան տալու . այս անակնկալ վախը մեզի կասկած տուաւ : Վիջէնցիօս սկսաւ խստութիւն ցուցընէլ իր տղին . ես ալ սկսայ Պապինէն ստիպել , երկուքն ալ ընկան ծունկերնիս եւ երկուքն ալ ինք զինքնին յանցաւոր կըցուցընէին : — Հայր իմ , կըսէր Փելիքս , Պապինէ յանցանք չունի , միայն ես յանցաւոր եմ : — Պապինէն ալ անոր հակառակը կըսէր ,

ուստի չկրքցանք բանին ճշմարիտն իմանալ : Վիշկե-
ցիս նրաման ըրաւ իր տղուն որ պատմէ . Պաւլինէն
անկէց առաջ զնաց անոր ծուկերը գրկէց եւ աղաջէց
որ զինքը մտիկ ընէ : — Հայր իմ , կրտսր , (վասնզի եր-
կուրս ալ հայր կանուանէր) , Հայր իմ , մտիկ ըրէ որ
տեսնես Փելիքսի յանցանք չունենալը , իմ արժանի
եղած պատիժս ինձ կրել արժան է : Մէկ բանի օր յա-
ռաջ մտքերնիս դրինք որ մեր ոչխարներուն հօտը սո-
վորականէն օտելի հեռու տանինք , եւ զանոնք իջեցը-
նէնք լեռան միւս կողմը . երբ այն դեռ ջճանջ-
ցած տեղերնիս հետարբորութեամբ կը դիտէինք՝ կեսը
բլած փոքրիկ խրճիթ մը տեսանք . այս բանը մեզ վըշ-
տացուց ու եղբայրս դարձաւ ինձ ըսաւ . բճյր իմ , սա
խրճիթին մէջ բնակողները սրբան գրութեան արժանի
են արդէօք , անգամ մը երբանք տեսնենք , գուցէ բարիք
մը կը բնանք ընել իրենց . դուն զիտես որ մեր բարի
ձնողը շատ անգամ ըսած էն մեզ քե բարեբարութիւն
մը ընելու առիթ կորուսանելն՝ ինքզինքն երջանիկ
ընելու պատեհութիւնը կորուսանել է . ասանկ ըսելով
Փելիքս ձեռքես բռնէց ու սկսանք դեպ ի խրճիթ
առաջ երբայ :

— Երբոր մօտեցանք խրճիթին՝ տեսանք որ պատու-
կին մը երկու մանր տղոց ձեռքէն բռնած ծանր ծանր կը
բալէր , որոց մին հազիւ կը բնար բայլ առնել . խղճալի
բան մը երեւեցաւ մեզ ասիկա եւ ջհամարձակէինք
խօսելու՝ որ չըլլայ քե վշտացնէնք : Փելիքս կա-
մայ մը ըսաւ ինձի : Պաւլինէ , հարցուր սա կը նկան

մէյ մը բէ կարծաւ ե օգնութեան : Ես ալ մօտեցայ , ու գրեթէ բերանս բանալու վախճալով , (սն հայր իմ , դժբաղդները շատ յարգելի կըլլան ' ինչպէս որ դուն շատ անգամ մեզի կըսէիր) . վերջապէս ըսի կնկանը . մայրիկ , կերէի բէ շատ հոգնած ես . կըրնանք բեզի օգնել եւ այս տղոցը մէկն ես ' միւսն ալ եղբայրս գըրկելով մինչեւ ձեր խրճիքը տանիլ , որ դուք ալ նանգիտ կարենաք բալել :

— Խօսքս դեռ չյմնցուցաց , Փելիքս արդէն գմեծ տըղան գիրկն առած էր . ես ալ միւսն առի , ու բարի պառտաւին նետ սկսանք բալել : Հայր իմ . ինչ երջանկութիւն էր մեզ այն քանի մը վայրկեանն որ դրինք մինչեւ ի խրճիք հասնելու , որուն սգապատ երեւոյրէն այնչափ խռովեցայ որ աչացս արտասուները չկըրցի բռնել եւ հակառակ լռութեանն Փելիքսի , սկսայ լալով հարցընել այն պառտաւ կնոջ .

— Մայրիկ . չունիս մեկը որ բլած խրճիքը նորէն կանգնեցընէ — : Այս խօսքիս հառաջելով : « Սիրելի « աղջիկս , ըսած ինծի , այն ունեցայ զուակ մը , բայց « Աստուած հաճեցաւ զանիկա իրեն կանջել , որ ար- « դէն երկու ձմեռ . ե . անոր ամուսինն ալ առաւ « ինծմէ , որ իմ մեկ հատիկ մխիթարութիւնս էր . « օրհնեանց ըլլայ իւր աստուածային կամբը , եւ ինքն « իւր օրհնութիւնը տարածէ զոնէ այս երկու փոք- « րիկ որբերուս վրայ . որ քիչ ժամանակէն զիս « ալ պիտի կորուսանեն ' առանց օգնութեան եւ « միայնակ պիտի մնան աշխարհիս երեսը ' բէ որ

« բարերար ձեռք մը անոնց օգնութեան ջրհասնի: »

— Այս խօսքերն աւելի շարժեցին մեզ. Փելիքս որ խօսք տուաւ խրճիբը նորոգելու, մեծ ուրախութեամբ հասանութիւն տուի ըսածին ու ինքն ալ խսկոյն

Հնահիք պառաւ կնոջ . էջ 38 .

սկսեց ի գործ դնել զայն , քաջալերութիւն տալով ձեռքս եկածին ջափ օգնեցի անոր . Փելիքս հաստ փայտեր գտաւ ու դրաւ երկու կողմը նեցուկի պէս , տանիսն բացուած կողմերն ալ խոտերով ծածկեց ու վերջապէս ամեն բան լմընցուց երէք օրուան մէջ :

— Արովնետե. Փելիքս հոգնած ու քրտընած էր բաւական՝ բարի կինը հանեց մեզի փորրիկ սակառ. մը

Ելակ տուաւ , որն որ իր պարտեզէն ժողոված էր .
 ջուզեցինք մերծել , որպէս զի արհամարհանք մը չըլ-
 լայ իրեն . նստեցանք խոտին վրայ ու այն մանր տը-
 դոցը նետ հաւասար բաժինով կերանք : « Բարեկամք ,
 կըսէր մեզի պառօաւը , երբեմն եկէք զիս տեսնել , ձեր
 ներկայութիւնը ինծի միշտ ուրախալի պիտի ըլլայ : »
 Քոռներն ալ իրեն պէս իրենց փափուկ լեզուովը կը
 հրաւիրէին զմեզ , կըզրկէին ու խնդալով ծաղիկներ կը
 բերէին . ճն հայր իմ , հայր իմ . ասանկ բարի եւ սի-
 րելի ընտանիքի մը բարերարութիւնը ննէլն սրջափ
 միսիրարական բան է եղեր :

— Երբոր նորէն դեպ ի մեր ոչխարներուն հօտը կը
 դառնայինք , ըսի Փելիքսին . եղբայր իմ , սա կինը
 աւելօք խեղճ է , զուցէ բոռները կերակրելու բան մ'ալ
 չունի , երէ մէկ այծ մ'ալ ունենալու ըլլար ' բերեա
 ամեն օր անոնց թիջ մը կաթ կերցըներ . երէ իմ ըլլար
 այս ոչխարները ' անոնց մէկն անշուշտ կուտայի :

— Երբոր ասանկ կըխօսէի , տեսայ որ այծը մագըլ-
 ցելով ապառօածի մը վրայ կելներ . սիշտս սկսաւ
 զարնել . Փիլիքս , ըսի բարձր ձայնիւ , եղբայր իմ , թէ որ
 մեր այծն ու ոչխարը անոր տալու ըլլանք..... անոնք
 մերն են ու մենք ալ անոնց պիտանութիւնը չունինք :
 Ահա կըտեսնես , հայր իմ , կըսէ Վիգենցիօսի դառ-
 նալով , կըտեսնես որ յանցաւորը միայն ես եմ , եւ
 ձեզի հնազանդելու համար պէտք չէ որ բան մը պա-
 հենք . անա ես էի , որ խրատ տուի այծն ու ոչխարը
 տալու : Այն , ըսաւ Փելիքս , բայց ես էի որ զանոնք

ուսերուս վրան առնելով ի խրճիթ տարի . բոլոր այս
չարիքն ընողը էս էմ — :

« Վիչէնցիօսի հետ սկսանք լալ , ու քիչ մը էտքը
« Զաւկըներս , ըսաւ անոնց , երկուքդ ալ յանցա-
ւոր չէք . եկէք իմ գիրկս սիրուն զաւկըներս , ընտիր
են ձեր սրտերը » : Բայց քիչ մը առաջ որ երկուներն ալ
կուզէին որ իրենք ըրած ըլլան այն բանը ' հիմա սկսան
երկուքն ալ , էս բան մը չըրի ըսել : Պաւլինէ կըսեր .

— Բոլոր բարիքը Փելիքս ըրաւ : — Փելիքս ալ վրայ
կըբերէր . — Թե որ Պաւլինէ գիտ չբաջալերէր գուցէ բան
մը ըրած չըլլայի . Պաւլինէի սիրտն իմինես լաւ է : —

« Այսպէս իւրանքաջիւր որ նախատիրն իրեն
կառնուր էս գովեստն ընկերին կըծգէր . ասիկա ընտիր
սրտերուն ազնիւ համեստութիւնն է , որ գովութիւն
ընդունելու համար բան մը չէն ըներ . բաւական է որ
ըրած գործերնին բարերարութիւն լինին :

« Թե որ այս տեղուանքը ստըտելու ըլլաս , մինչէս
հիմա կըգտնես անոնց յիշատակները . չէս գտներ
այս կողմը ' անանկ խրճիթ մը որուն մէջ չճանչնան
Փելիքսի ու Պաւլինէի անունը էս չօրհնեն . վասն զի բո-
լոր զանոնք տեսնողները մէյմէկ երախտագիտութեան
ասիք ունին . կարծես քէ մասնաւոր գաղտնիք ունէին
ինքզինքնին սիրցընելու , էս այս գաղտնիքն ալ գուցէ
իրենց սրտերուն բարութիւնն ու քաղցրութիւնն էր .
քանզի միայն իրենց ներկայութեամբը կըփարատին
անոնց կսկիծը . էս կըցամբեցունէին խղճալեաց ար-
տասուքը . ամեն տեղ պիտի տեսնես որ ամենուն

Երեսը ուրախութիւն մը, փափկութիւն մը կը փայլի
Երբ որ ասոնց վրայ խօսուի : Առաքինութեան է
միայն յատուկ՝ զամենքն իր շահուն մասնակցելու
հաճութիւնն ունենալ, նաեւ այն առաքինութիւնը
ջճանաչողներն անգամ. առաքինի մարդը ատելու-
թիւն չգիտեր նաեւ հալածանք կրած ատենը, քանզի
գիտէ ինքը թէ բոլոր մարդկան բարեկամն է, Եւ ըն-
դունակ չէ գեշ բան ընելու, թէ որ իր առաքինու-
թիւնն անոյշ է. սիրտն զգայուն է՝ մեք էս ոյժ կըզ-
գամք զայն սիրելու, իր յիշատակը կըմնայ ու իր
առաքինութեանը պէս ալ հեշտալի կըլլայ : Զարմա-
նայիր՝ թէ որ տեսնէիր այն փափուկ Եւ անկեղծ
ընդունելութիւնքն որ կընէին ամեն կողմէն Փելլիբ-
սին Եւ Պաւլինէին, այնպէս որ նա ըլլար իրենց հայ-
րենի տանը պէս մտնելով՝ կրկին Եւ կրկին այցելու-
թեան խօստմունսս նորոգէին :

« Երբոր կիրակի օրերն եկեղեցի կերբայինք մօտի
գիւղը, տղարնիս կըբայէին առջեւնուս. ամեն մարդ
անոնց կընայեր Եւ մենք ալ ուրախութեամբ կը
լեցուէինք տեսնելով որ նախանձեցի ծնողք եղեր ենք :

« Այն օրերն իմ մէկ բեռիս մեռաւ, ու զիս բաւական
հարստութեան մը ժառանգ ձգեց, ասկէ երէք մզունի
ջափ հեռու. պետք էր որ անպատճառ Եւ անձամբ հոն
Երբայի. ուստի որոշեցի որ տնակս հոն Երբամ տե-
ղաւորեմ. յիրաւի այս զիտաւորութիւնս մեծ տրտմու-
թիւն պատճառեց ընտանեացս մեջ, բայց չէի կրնար
ուրիշ նար մը գտնել :

« Փեյրս ու Պաւլինէ ամենէն աւելի կզգային ասանկ բաժանման մը սատարի ծանրութիւնը, անոնք որ իրարու բով մեծցած, զիրար կըսիրէին թէ իրենց անոյշ է. թէ սիրահար բնաւորութեամբ, որ է. չէին կըրնար առանց զիրար տեսնելու բոլոր մը էս անցունել, այնպէս կերեւար թէ իրենց ազատնի օրերը ցաւոց օրեր պիտի ըլլան : Փեյրս շարունակ Պաւլինէին կըսէր . — Սիրուն բոյրս, զիս մի մոռնար, ապա թէ ոչ ալ ոյժս չմնար ապրելու . — : Պաւլինէն ալ նետեւապէս կընարցնէր մեզի սրտաշարժ ձայնով մը : — Ի՞նչ պէս դուք ալ իրարմէ հեռու պիտի ապրիք, էս պիտի կարենանք արդեօք — : Մենք պատասխան չէինք տար, բայց կիմանայինք թէ ինչպէս դժուարին պիտի ըլլայ չտեսնելու վարժեցընել այն մանկուանքը որոց սիրան իրարու նուիրուած էր : Պաւլինէ պահ մը մեզի կընայի լուռութեամբ՝ յետոյ կսկսէր անձրեւի պէս արտասուելով, էս հուսկ յետոյ կըսէր . — Ո՞ն անկարելի է ինձ այդ . . . — :

« Սիրուն Պաւլինէ, կըսէի իրեն, սիրելի աղջիկս, դուն ստեպ պիտի տեսնես զՓեյրս, էս օր մ'ալ պիտի գայ որ անօր հետ մշտնջենաւոր պիտի մնաս . ալ մի լար, հայրդ է քեզի խօսք տուող, էս հօր մը խոստմունքը սրբազան է : Այն ժամանակ հառաջելով կըսէր : — Բայց շատ ալ պիտի սպասեմ ու ինձմէ հեռու եղած ատենն ալ երէ հիւանդանայ՝ անօր բովը չպիտի ըլլամ, երէ վիշտ մը ունենայ չպիտի ընդունենա՛ր քրոջը մխիթարութիւնները, էս էս ալ չպիտի չսեմ

ամեն անգամ անոր սրտառուջ էւ անուշիկ ձայնը՝
նոյնպէս էւ ինքն իմ ձայնս . ճն հայր իմ , էս ալ ճրջափ
պիտի հայիմ ու մաշիմ ի նմանէ հեռի — :

« Վերջապէս Պաւլինէ սկսաւ իրօք հալիլ . օր ըստ օրէ
լուսաբիւն մը պատեց վրան . կըտեսնէինք դէմքին այլ-
այլութիւնը , որ զուարթութիւն մը չէր ցուցըներ . մի-
այնութիւնը սիրելի կուգար իրեն ու կախորժեր միշտ
էրբայ վայրի կաղնիի մը տակը նստիլ , գետակի մը
մօտիկ՝ որ խճիքէն բաւական հեռու տեղ մըն էր :
Կիմանայի որ աւելի կուգէ Փէլիքսը մտածել քան քե
անոր վրայօք խօսիլ . բայց այս յափշտակութիւնը
անցնելէն էտրը նորէն կուգէր գայն գտնել :

« Իսկ Փէլիքս անկէց աւելի յուսահատ , իր կրակոտ
էրեւակայութեամբն ամեն բան կըմեծցըներ . շատ ան-
գամ կուգար զիս կըգրկէր ու լալով կըսէր . — Դու չես
կըրնար զիս ատել . վասն զի էս զքեզ բնաւ նախատած
չունիմ — : Տղան , էս ալ քեզ կսիրեմ : — Ուրեմն բնդ
ինձ զՊաւլինէ կամ քե զիս ալ անոր հետ տար . ինչ
պէս որ հաճիս պատրաստ եմ կամրդ կատարելու . — :
Բայց էրբ որ կիմացընէինք այն բանին անկարելու-
թիւնը , կսկսէր բարկանալ ու աղաղակելով սպառնալ
քե անկէց յաւիտեան պիտի գատուի , էս քե մենք իրեն
մահը կուգենք : — Դու վախ ունիս քիչ մը ատեն զիս
բովեզ հեռացընելու , կըսէր հօրը , էս չէս տեսներ որ
ասով բոլորովին զիս կորուսանես — : Յետոյ ինձ դառ-
նալով կըսէր . — Դու որ Պաւլինէն ինձմէ կառնես
կեանքս ալ նո էրբայ , անիկա ինձմէ յափշտակելու

իրանունք չունիս . անիկա իմս է , դուն զինքը ինձի խոստացար , եւ ես չեմ զատուիր անկեց . ինքն է իմ մանկութեանս ընկերը , սրտիս բարեկամունին . իմ անոր վրայ ունեցած իրանունքներս սրբազան են . երէ դուն մեզ իրարմէ զատել կուզես , մենք ալ կըփախինք , դուն ալ առանց զակըններու կըմնաս — :

« Մենք ալ կըբողիինք որ խօսի , որովհետեւ կը ճանչնայինք անոր սիրտը . յայտնի էր որ նայն կետին մեջ անկեց աւելի ուժով եւ բաղքը բան չկար անոր համար . բռպէէ մը էտրը նորէն մեզի դառնալով՝ կը սէր . — Ահա կըտեսնեմ որ զձեզ վշտացուցի . բայց չեմ կըբնար ինքզինքս սանձել . ներեցէք ինձ , սի երէ զիտնայիր քէ սրբան բշուատ . պիտի ըլլամ՝ աւելի կըմեղքընայիր զիս , դուք չէք կըբնար սրտիս մեջը կարգալ , որպէս զի տեսնէք քէ սրբան տանջանքներով տակն ու վրայ եղած է — :

« Այն ատեն կըջանայինք զինքը մխիթարել , բարեբաղդ ապրտնի մը նշմարելով իրեն , եւ կըսէի , Փելիբս , դու իմ զառակս պիտի ըլլաս եւ բու սիրելի Պաւլինէիդ ալ ամուսին , կըբնանս երեւակայել որ ես զքեզ մատնելու միտք ունենամ . վերջացուր ուրեմն եւ մի դեմ կենար այս բանին , որ էտ չենք կըբնալ կենալ . ինչո՞ւ համար դուն քեզ եւ զմեզ կերես ու կըմաշես : Այս յոյսը ուրախութիւն կուտար իրեն , կըցատէր սիտս կըբարտուէր , կըխնդար զիս զրկելով ու կը ծածկեր զիս իր արտաունքներով :

« Յետոյ կըսէր Պաւլինէին . — Սիրելիս , այս լեռը

ինծի անապատ մը պիտի երեւայ երբ որ զքեզ նոն
չըտեսնեմ. ամէն օր պիտի երբամ այն տեղուանը ,
ուր սովորութիւն ըրած էինք խօսակցիլ . հոնտեղ
զքեզ պիտի մտածեմ , ու պիտի լամ առանձին , ո՛ն
այն ինչ վիճակ պիտի ըլլայ իմ վիճակս , ես ինծի պի-
տի ըսեմ . Պաւլինե սա խտտեբուն վրայ կընստեր ու
բարայրին մեջ մեր սրտին գաղտնիքը հաւատար-
մութեամբ իրարու կը յայտնէինք , ուր ազակիէն աւելի
փայլուն ջութերը բու դէմքդ ինծի կը պատկերէին .
ամէն կողմս այնպիսի տեղեր պիտի տեսնեմ որ զքեզ
միտքս ձգեն միշտ , ու բնաւ զքեզ չպիտի կարե-
նամ գտնել , ո՛ն Պաւլինե , ո՛րքան բշուառ պիտի ըլլամ :

— Ես ալ , կըսեր Պաւլինե , քեզ տեսնելու մխիթա-
րանքը էս ալ չպիտի ունենամ . բու եղած տեղերէդ
տարբեր տեղ մը պիտի երբամ բնակիմ . դու գտնե
հաճութիւն մը պիտի գտնես բնակելովդ այն տեղուանը
ուր որ մեր մանկութեան օրերը բաղցրութեամբ ան-
ցան . անոնք բու ոգիդ կենդանի պիտի պահեն գե-
ղեցիկ յիշատակներու մեջ ու պիտի միտքդ ձգեն միշտ
մեր առաջին օրերու հմայքն ու բարեկամութիւնը .
բայց ես ողորմելիս ' արսորեալի մը պէս պիտի ըլլամ .
մեր վիճակներու մեջ որքան տարբերութիւն . ալ
չպիտի կըրնամ ուտել այն ծառերուն պտուղը , որ մեկ
տեղ տնկեցինք . ալ չպիտի հոտուրտամ այն ծաղիկ-
ներն որ երկուքս միատեղ կը մշակէինք , ալ չպիտի
բնանամ ան սենեակին մեջ ' ուր որ երբեմն մեր ման-
կութեան խանձարուրը դրուած էր . երբ որ ձմեռը

գայ՝ ալ այն երկայն գիշերը չախտի նստիմ վառա-
բանին քով ուր այնքան նեշտութեամբ զիրար մտիկ
կրնէինք . ալ չախտի նստիմ այն խրճիթին մէջ որ
դուն անիկա այնքան զարդարել կը սիրէիր եւ այնպի-
սի տեղեր պիտի բնակիմ , եւ ակամայ , որ դու բնա-
զացած չունիս : Ո՛հ իմ Փելիքս , մեղքըցիր Պաւլինեղ — :

« Աղէկ կը բնաս երեսակայել որ այն ողորմելի
ները այսպէս խօսելով դառնապէս կուշային , ետքը
զիրար գրկելով կը սէին . — Աստուած տար որ մեր մեռ-
նելու օրը շուտով գար : Պաւլինէ , կըսէր Փելիքս ,
ես այն ատեն շատ անգամ քեզ տեսնելու պիտի գամ .
միշտ քեզ պիտի մտածեմ , Սիրելիդ իմ , չըլլայ որ
մտռնաս քու եղբայրդ — :

« Վերջապէս մեր բաժնութեան որոշեալ օրը եկաւ
նասաւ , Վիջէնցիօսին նետ սկսանք բաժնել առա-
ջին անգամ մեր հասարակաց սեպհական բանե-
րը . բաժանեցինք մեր ոջխարները՝ որոնք մինչեւ
այն ժամանակը մէկ տեղ էին . այս ամէն բաները լու-
լեայն կատարեցաւ , որովհետեւ արտասուրնիս բող չէր
տար որ կարենայինք բան մը խօսել . բարեկամս ալ
նետս եկաւ տեղաւորեց զիս իմ նոր եղած տեղս ու տը-
ղան նետը բերաւ . երբոր ամէն բան լմընցունելէն ետքը
իրար ձրգելու վրայ էինք , ալ ցաւերնիս աւելի շատա-
ցաւ : Վիջէնցիօս ձեռքս սեղմելով . — Բարեկամ ըսաւ ,
շատ անգամ քեզի պիտի գամ , բայց շատ անգամ ալ
պիտի տեսնեմ որ դուն իմ քովս չես . յիսուն տարիէ
որ մէկ տեղ ապրեցանք . սն , որքան խիստ պիտի

գայ առանձին ապրիլը . սա բանը միայն զիս կըմխի-
բարե որ այս բաժանմունքը բեզի մեծ շան բերաս .
վայելէ ուրեմն խաղաղութեամբ գայն , եւ սիրե միշտ
բու բարեկամդ — :

« Փելիքսի ու Պաւլինեի մնաստարովները եւս առա-
ւել սրտաշարժ էին . կերեւար , եւ բե կըվախնային
որ իրենց մեջ տեղն անբաւ ծովու մը տարածութիւն
ջմտեկ . կամ բե մեյմ'ալ զիրար տեսնելու յոյս երբեք
ջմնայ . Փելիքս շարունակ խօսք կուտար Պաւլինեին
որ թիջ ժամանակէն կըդառնայ կուգայ , միշտ կար-
ծելով բե անկարելի էր ըստ բաւականի վատանացը-
նել զանիկա :

« Հազիւ բե Փելիքս սկսաւ հեռանալ , եւ Պաւլինե որ
ջեր կրնար գտե հեռուէն գայն տեսնել , սկսաւ անձ-
բեի պէս դառն արտասունք բափել . գրկեցի զինքը բայց
ինքն ալ զիս մխիթարելու համար սրբեց աջուրները .
եւ աղէկ իմացայ որ սրտե արտասունք բափելէն ջեր
դադրած . ծունգերը կըդողդողային , բոլորովին ոյժը
կորսնցուց եւ ամենաբերեւ բան մըն ալ ձեռքէն կիյ-
նար ու կատապուէր նստիլ . վասնզի անիկա որ իր
կեանքը անոր հետ բաժներ էր ' իր մօտը ջեր , ուստի
կերեւար իրեն բե սիրտը մարմնոյն մեջէն առեր տա-
րեր էին :

« Անոնք որ մեկը սիրած ջեն , ջեն կրնար իմանալ
բե մինչեւ նր կըհասնի երկու սիրահարաց մեջ եղած
բաժանման յուսանատութիւնը : նվ որ բաղքի մեջ
մեծացած ու վրդովմամբ զբաղեալ է' ամենեւին ջկըր-

նար իմանալ թէ ինչ ամուր կապ է միատեղ միշտ ապրող երկու երիտասարդաց սրտին կապը . որ առանցնութեան մէջ թէ եւ կրնան զիրար սիրել բայց իրենց մէջ այնպիսի դատարկութիւն մը կը մտնէ՝ որ միատեղ ապրելու հարկաւորութիւնն ալ հոն կը զգան , վասն զի սիրտը մօտութեան մէջն է միայն ապահով :

« Փելիքս հազիւ թէ հայրենի խրճիթը դարձաւ , ձգեց ինքզինքը դառն մաղձոտութեան մը մէջ Պաւլինէն փնտռելու կերպով՝ բոլոր շրջակայները լայով կը պտըտէր , կիջնար լեռներուն ստորուտը , կելներ գուիսնին , կանցներ հովիտները , կերբար մեր բողոքած խրճիթը եւ հոն փնտռելով կը գտներ իր սիրելոյն ձգած մանր մունր բաները :

« Այս ամէն բաները կը ներ առանց բերնէն խօսք մը հանելու . բայց դեմքին վրայ տպաւորեալ կը տեսնուէր ցաւագին տրտմութիւն մը . կերբար դրանս առջեւի բարին վրայ (ուր որ Պաւլինէի նետ սփորութիւն ունէին բովէ բով նստիլ .) արշալուսի ժամանակէն մինչեւ իրիկուն հոն կը նստէր , ճակատն ի ձեռին շարժմունք մ'ալ չընելով , ասանկ յափշտակութեան մէջ բաղուած էր . երբոր մայրը կելներ զինքը փնտռելու , զայն տեսնելուն Փելիքս յօտին կալով անդին կը դառնար որպէս թէ Պաւլինէն կանչել կուզէ , ու սխալելը ճանջնալով խորունկ մը կը հատաւէր . մայրը ձեռքէն բռնելով տուն կը տանէր . բայց նա չէր կըրնար կերակուր ուտել . մարմըրած աչքը կը դարձըներ դեպ ի խրճիթ եւ լռիկ դատարկութիւն մը

կրտսեաներ փոխանակ այն անձին որ իրեն սեպհական համարած էր որ իր կեանքն իրեն սիրելի էրեցընողն ալ այն էր . վերջապէս կերբար պատկելու՝ ուր հառաջանքներով ու լացերով վշտալի գիշեր մը կանցունէր :

« Փելիքս Պաշիենէին խոստացած էր որ առաւօտուն էրբայ զինքը տեսնէ . ուստի կանուխ զարթնած էւ արշաղոյսին ճամբու ելած էր , տունէն դուրս ելնելուս տեսայ զինքը որ նոր բնակարանիս դրանն առջեւը կայնած էր , զարմացայ էւ խնդալով հարցուցի իրեն քե հարկաւոր բան մը ունի ինձ ըսելիք . այս հարցմունքս զինքը շփոթեց էւ մէկ բանի խօսք ըսաւ ինձի , որ բան մըն ալ չէին նշանակէր , բայց միայն իր հոգւոյն խռովութիւնը ինձ յայտնուելուն իմ գուրս ալ շարժեցաւ : Փելիքս իւր յափըշտակութենէն յանկարծ արբընալով ըրածին վրայ զարմանք մը ցուցուց : — Ո՞ն . Աստուանձ իմ , ըսաւ , ոչխարներս մօռցայ — : Այն ժամանակ իմացայ որ առանց մտածելու էւ առանց ըրածը գիտնալու բնական ազդեցութեամբ եկած էր Պաշիենէի բնակած տեղը . իմացայ այն ատեն քեզ գացած սերը նրբան սաստիկ էր , հապա էւ իմ խղճմըտանքս նրբան խիստ անոնց բռնաւոր ձեւանալու :

« Երբալու վրայ էր երբոր հարցուցի իրեն քե ինչն համար էկեր է . աջքը գետինը սեւեռած բեւերն ալ կուրծքին վրայ խաջածէ կապած պատասխանեց . — Հայր իմ , առանց անոր չեմ կրնար ապրիլ , գրն ինձ — : Այս խօսքին վրայ խստութեամբ նայեցայ իրեն ու ըսի՞ « Փելիքս , նրբան տկար էս եղեր . էս

բու տեղդ կամաջեմ . » այս խօսքս քիչ մը զինքը խոնարհեցուց . բայց այն կերպիւ՝ որ ինձ կրուեր քե այն առաւել սրտի վերք էր բան խոնարհութիւն . բոպէէ մը գլուխը վերցուց ու գրեթէ վայրենակերպ նայուածքով ըսաւ սուր ձայնիւ . — Մի՛ կատկածիր , ուժով մարդ պիտի ըլլամ , չպիտի բողոսմ որ ինձի նամար ամաջես — : Եւ ուրիշ բան մը չըսելով կռնակը դարձուց ինձի ու ճամբայ ելաւ :

« Քսան քայլ հազիւ առած էր էրբ յանկարծ Էտին դառնալով դեպ ինձ եկաւ Եւ իբրեւ տարակուսեալ կրկին կանկ առաւ , վազեց ու դարձեալ կայնեցաւ Եւ սկսաւ կրկին տարակուսիլ , վերջապէս եկաւ դեպ ինձ հանդարտութեամբ :

— Հայր իմ , ըսաւ ինձ , շփոք էս զարտուղեալ աջօր . ըսէ՛ անօր..... ըսէ՛ անօր որ քիչ ատենէն իմ ոջխարներս բարձր ապառաժի մը վրայ պիտի հանենմ . դուն ալ բող տուր որ նա էս իր ոջխարները հոն բերէ որ զոնէ մէյ մ'ալ տեսնեմ զինքը . Եւ ինքզինքս բշուառ չսեպեմ , էրէ կուգես գառակդ մխիթարել — : Այս խօսքերն ըսելով անհանգիստ կերպիւ իմ նայուածքս կըբններ՝ որպէս զի միտքս իմանայ . քիչ մը առաջ ջուցուցած խստութիւնս որ եւէօք սրտին դպած ու հիմա կըտեսներ որ կըծխժաղիմ , սկաւ գիրկս իյնալով ըսել : — Ինչո՞ւ գաւկիդ սիրտը կըպատատես . գիտես արդէօք քե սրբան սիրեմ զՊապինէ , դու չես կըրնար նախատել իմ՛ սերս , վասն զի էրէ ճանչնալու ըլլայիր՝ հաւանկիր էս անշուշտ — : Պէտ խօսքը

չլմընցուցած էլաւ զրկես ու բռաւ զնաց . վասն զի սիրտը հառաջանքներով լցուած էր : Բարի էրիտասարդ, ըսի ինքնիրենս , սերն է զբեզ տանջողը , սերն է բեզ երջանիկ ընողը և համբերել տուողն ևս անիկա է . բայց ինչպէս կարելի է ջսիրել . այն դուն քիչ ատենէն իմ զաւակս պիտի ըլլաս :

« Բացի շուտով Պառլիմենտին իմացուցի , ինչ որ Փէլիքս ինձի ըսած էր , ան ալ արտորնօք վազեց զնաց նոյն իսկ տեղը զանիկա գտնելու . քեզի կըբողոսմ մտածել բէ ինչ էղան էրբոր նորէն իրար տեսան . միայն մեկ զիշերուան գատուիլն իրենց մեկ տարի մը կըբուռեր . այն օրուքնէն իվեր միշտ զիրար կըտեսնէին կամ ի նոյն տեղ և կամ անոր մօտիկ տեղուանք :

« Այն բարձր ապառաժին վրայէն իմին և բարեկամիս խորհրները կերեալին , որ լեռանը ամենէն գեղեցիկ և վերջապէս անմեղ սիրահարութեան մը համար յատուկ տեղ մըն էր :

« Ասիկա մեկ ժայռ մըն է որ լեռանը կուշտէն փրքած պզտի դաշտ մը ձեւացեր էր գառիփայրին վրայ . բնութիւնը խիստ գեղեցիկ ու նեշտալի կերեւնայ հոնկեց , այնպիսի առանձին տեղ մը որ միայն սիրահար սրտեր կըփնտրուեն զայն , իբրեւ յարմար իրենց էրիտասարդ եռանդին , որոյ նկարջական գեղեցկութիւնն ալ անոյշ արամութիւն մը կըբերեր մարդուս . հոն ամեն բան լցուած էր այն վայրենի զարդարանքներովը որ մարդուս հոգին կը բարձրացընեն և այն ծիծաղաղեմ նիւթերը որ մարդս աւելի զգայուն

Եւ կեանքն ալ անելի հեշտալի կընեն . հոն՝ ապառաժներուն անհաւասարութիւնը ծաղիկներով ու խոտերով ծածկուած խոռոչ մը ձեւացուցեր էր . կաղնիներն ու թաստ քսուած ծառերը վեհ կերպով կը պատէին բարտիրը , ու մարդս բռնի իրենց շուրին տակը չը

բաշխին . գարնան սկզբնաւորութեան ատենը շատ սրողալից ծառեր տերեւներով կը ծածկուէին . աշնան ժամանակ ալ իրենց բարձ ու համեղ պըտուղներն ճամբորդներուն կը նուիրէին . քան զայլ հեռու գետ մը կանցներ . Եւ թիչ մ'ալ անդիէն զահալիժաբար վար բափելով՝ այն տեղուանքը տիրող լուսրիւնը կը նդմիջէր , մարդս հոն ամեն կողմէն զով ու անուշիկ .

օղմը կրծձեր էւ այն շգեղ ու միանգամայն վայրենի տեսարանին երեւոյթն ալ մարդուս բարոյական զգացումները կարբընցընէին :

« Այս տեղը շատ զուարճալի կուգար Պաւլինէին. ու Փելլիբս ալ ամեն բանի մէջ գանկիւս զո՞նքն ընելու փափարով՝ ուզեց պզտիկ խրճիթ մը շինել անոր համար : — Քոյրիմ, կըսէր անոր, անձրեւուտ ու մրրկալից ատենները կերբաս հոն կըծածկուիս : Անշուշտ դուն ալ իմ բովս պիտի գաս նստիս, կըպատասխանէր Պաւլինէ, ինչո՞ւ որսուանց բեզի սիրելի չէ ինձի այս տեղը — : Սիրահարները անապատի տատրակներուն կընմանին, որոնք կըսիրեն Էդէնի ճիւղոյ վրայ նստած զիրար հըրել էւ այնպէս նեղ տեղւանքէն կախորժին որ կերեւայ իրենց բէ բովանդակ աշխարհս կըփախի իրենցմէ, որովհետէ աշխարհս ալ ունայն է անոց համար :

« Փելլիբս մէկ բանի ծառեր կըտրեց հաւասար չափով էւ զանոնք իրարու բով բերաս ու բարակ ճիւղերով կապեց, դրաս խրճիթին վրայ, յարգով ու չոր խոտներով ալ ծածկեց. խրճիթը լմընցաւ որ հնդկաց անտառներուն մէջ շինուած հիւղերուն կընմանէր :

« Երբոր Փելլիբս աշխատելու սկսէր Պաւլինէի համար՝ անկարելի էր որ չլմընցուցած ձգեր այն բանը. նրբան գեղեցիկ ծաղիկներ որ կըբցաւ գտնել՝ բերաս փոխադրեց ապառաժին վրայ, խրճիթը մտնելու տեղն ալ վարդ ու յաամիկ տնկեց, ինչպէս որ մէր տանը բուրսիքը տնկած էր, շրջակայ տեղերէն գեղեցիկ ծառեր

է. յուրօրի անուն բոյսերէն բերաւ. տնկեց, ցանեց նաեւ այնպիսի տունկերու սերմեր՝ որք թիջ ատենէն սկսան իրենց տերեւներովն այն ապառաւծը ծածկել ու մացառուտ տեղի նման՝ երիտասարդին նարտարութեամբը վայրենութենէն դառնալ սիրոյ բնակարանի :

« Եկան խումբ մը բռնչուններ այն խաղաղ եւ հեշտալի վայրը. Փելիբս ուզեց որ ընտանեցընէ գանձեր խրճիթին մէջ եւ վարժեցընէ վերջապէս Պաւլինէի ձեռքին վրայ բազմելու, որ եւ այս նպատակով բոլորտիրն եղած բոյներուն ամենն ալ վերուց : Փելիբս սեւազրլուխ բռնչունի մը բոյն գտնելուն պէս՝ կըտաներ յուրօրիներուն մէջ կըպահէր. սարեակ մը որ գտնելու ըլլար՝ կ'տանէր փշոտ կաղնիի մը վրայ կըղներ. իսկ թէ որ կարմրագլուխի մը բոյն գտներ՝ զայն ալ բաղեղ բարտուած պտղատու ծառի մը ճիւղին վրայ կըղներ, ասանկ կընէր նաեւ խայիկնոս կոչուած բռնչունին ալ :

« Այս փոքրիկ գաղբականները հոս տեղաւորուելով իրենց բնիկ բնակարան ըրին զանիկայ :

« Փելիբս միայն ձագեր եղած բոյները կը ծոզովէր, ու ձեռացը վրայ կըտանէր դեպ ի խրճիթ, որոց պատճառաւ մայրերնին անհանգստութեամբ մէկ ծառէն միւսը բռնչըտելէն ու սաստիկ ճըվըռտալէն յետոյ մինչեւ ի խրճիթ վերջապէս մտանէին :

« Բոյնը յարմար տեղ մը դնելէն ետքը Փելիբս կընեռանար. իսկ այն երկու բռնչունները որոնք ձագերուն հայրն ու մայրն էին, գանձեր աջուրնուն չկորուսանելով, Փելիբսի հեռանալուն իրենք ալ բաշտարիւն

կաննին, բայց դեռ չէին համարձակեր մինչ ի բոյն մտենալու. գաղտնի որոգայթե մը միշտ կը վախնային, քեպիտ իրենց ձագերուն տեսարանը զիրենք

հոն կըբաշէր Եւ տեղւոյն հանդարտութիւնն ալ չէր վախցընէր զիրենք. կըբռնէին մօտիկ ծառի մը վրայ, անկեց ալ աւելի մօտիկ ծառին վրայ կելնէին, հոն կայ-

ներով բոլորտիրքին կընային, անկէջ թիչ մ'ալ կընե-
ռանային եւ ետքը մէկէն ի մէկ տերեւներուն ամենա-
փոքր շարժումէն փախելով կիջնային բոյնին վրայ :
Քիչ ատենէն սովբեցան հոն երբալ հանդարտ կայ-
նիլ եւ խաղաղութեամբ հոգալ իրենց ընտանիքն ու
նոյն տեղն սկսիլ նոր ի նորոյ բոյն շինել : Կերեւի
որ կենդանեաց բարութիւնն ալ մարդկանց հետ փոխա-
դարձ է . մարդս որ վատահութիւն ցուցընելով զանոնք
դէպ իրեն կըքաշէ, բնութիւնն ալ գոյակներուն այն
պիսի բնական ազդում տուած ըլլալու է որ սիրելի
լինելու համար նաեւ իրենք պարտին սիրել :

« Պաւլինէն այնուհետեւ սկսաւ խրճիթին ներսի
կողմը զարդարել՝ խոտաշէն փսիարներ փռելով, եւ
ուռենուոյ ճիւղէ հիւսուած կողովներ շարելով՝ որպէս
զի անոնք եղբօրը հոգնած ատեն պտուղները զովա-
ցնելու գործածուին : Փելիքս յարգաշէն բաներու հետ՝
բերաւ շատ մըն ալ հողէ ամաններ որպէս զի մօտիկ
ապառաժին խոռոջներէն ժողոված մեղրը անոնցմով
ներկայացընէ իր բրոջ : Այն երկու զգայուն ու մա-
քուր սրտերուն որքան անոյյ էին այս գործերը :

« Այս ընտիր զաւակներն իրենց անձնական օգուտը
ամենեւին չմտածելով՝ մէկն զմիւս բնաւ չէր մոռ-
նար, կերեւար մանաւանդ թէ Փելիքս Պաւլինէի ու
Պաւլինէ Փելիքսի համար կապրին . եւ այս բանը սիրոյ
մէկ յատկութիւնն էր :

« Ամենեւին երկիրը չունէին որ մէկը կուգայ բան մը
կըլլափշտակէ իրենց նոր շինած խրճիթին մէջէն, գո-

դուրիւնը շուտով բան չէր այս կողմերը, ինչո՞ւ որ եր-
ջանկութիւնը այն բանն արտաբրած էր հոնկէ,
աննման այն քաղաքներուն, ուր ապրելու համար
շատ բան՝ էւ այն բաները ձեռք ձգելու համար
շատ ջանք պետք է՝ քէ որ նախատիւնք բաշկէ ջէնք
ուզեր. այս կողմ եղող մարդիկ քիչ բանով հարուստ
էն, անպիտան բաներ ստանալու մտքով ջէն տան-
ջութիք, իրենց բաղձացածը բնական է, էւ ամենքն ալ
հոս կը գտնեն. ինչ բանի կը ծառայէ ուրիշին ունեցածն
առնել էրք որ այն բաները ջէն գործածուիլ : Բարե-
կամ, որքան որ մարդկան սովորութիւնը պարզ
լինի այնքան առօրինութիւնն ու գոհութիւնը կա-
ւելնայ, համեստութիւնը անբաժանելի ընկեր է այն
մարդուն՝ որուն պետքն է միայն հարկաւորն, մարդս
այն ժամանակ կը գոհանայ էրք ապրելու համար շատ
բանի կարօտութիւն ջունի :

« Փելիքս ու Պաւլինէ այս նոր խրճիթին վրայ այն-
քան զմայլեցան որ ջէ քէ անոր զուարճալի դիրքին
նայելով՝ հապա անոր մէջ վայելելիք բերկրութիւն-
ներուն համար անունը դրին *Երջանկութեան խրճիթ* :

« Իրենց գործառնութեանց վրայ ամենեւին ջէին
խօսեր, բայց իրարու դէմքին վրայ միշտ ուրախա-
կան ծիծաղ մը կը տեսնուէր, անանկով էրքոր խրճիթը
բոլորովին ընընցուցին՝ մեզի ալ նոր զարմացում մը
տալու մտօք հրաւիրեցին զմեզ էրքալ իրենց նետ դեպ
ի յապառած, որ մէնք ալ կիրակի առուր կէս օրէն
էտրը՝ էլանք ու գացինք :

« Աղջիկս արտարալով գեղջական նախաճաշիկ մը պատրաստեց մեզի, դրաս խոտերուն վրայ պտուղներ՝ բերաս ամաններով այծի կար և մեղր, որոնք Աստուծոյ պարգեւներն էին, ջմուցաս նաեւ հոտաւետ ծաղիկներ փռել գետինը, որ հովիւներու սեղանին յատուկ զարդարանքն են. երբ որ Պապինեկ խնդալով երբեմն մեզի կընայեր, և զմեզ գոհութեան ու զարմացման մեջ տեսնելով կուրախանար, և ալ բարեկամիս ձեռքէն սեղմելով ուրախութենէս կուշայի :

« Այս միջոցին Փելլիքս զմեզ նրաւիրեց որ երբանր իր շինած բաները տեսնենք, բայց գեղեցիկ բաներուն ամենն ալ Պապինեկին կսեպհականեր :— Քոյրս, կըսեր, շինել տուաւ ինձ այս սարփինաները, նա միտքս ձգեց որ այս խրճիթն այս գեղեցիկ տեղը շինեմ — : Ասանկով ամեն գեղեցիկ բաներն ալ Պապինեկն պարտական կըլլար :

« Հոն նորէն գտանք ընտանեկան հին ուրախութիւնը և Փելլիքս ամենքս միաստեղ հոն տեսնելով՝ այն ժայռն *Ապստամբարեկամութեան անուանեց* :

« Այս բանը խրճիթին անուանը հետ մէկ տեղ կարի յոյժ հաճելի էկաւ մեզ, վասն զի նաք որ բազաւորե բարեկամութիւն՝ անդ բնակի երջանկութիւն և մխիբարութիւն . գրեթէ ամեն կիրակի երբ մանաւանդ եղանակն էր գեղեցիկ, կերբայինք նոն և կըզգայինք այն ճշմարիտ երջանկութիւնն որ սեպէ բէ մէկտեղ անցուցած գեղեցիկ օրերնուս վերջինն էղան :

ՓԵՆՔՍ ԵՒ ՊՈՆՏԵՆԷ

ԳԻՐՔ ԵՐՐՈՐԷ.

« Վերջապէս գեղ էղանակն եկաւ հասաւ, անձրեւներն ու հովերը կարգիլէին մեր ոջխարները դուրս հանել. լեռները՝ ուրիշ բան չէին ներկայացընել մեր ապուշ աջաց՝ այլ անազին ձիւներ. գետերն իրենց գահավեժ անկումովը սառելով՝ ապառաժներէն վար կախուած էրկայն ապակիներ ձեւացած էին. հովերը լեռան ի սոռոջներուն ու ճղրուածներուն մեջ բափանցելով հեռուէն որուման ձայներ կը հանէին. ծառերուն ճիւղերն ալ տերեւներէն մերկացած կը սուլէին՝ փոքրկի բռնըւած նաւու մը ջուաններու ձայնին պէս. ամէն մարդ իր տունը քաշուած ձմեռուան սաստկութենէն ինքզինը կը պահպանէր, իսկ Փելիքս ամենեւին այնպիսի բաներէն չվախնալով՝ միայն զՊաւլինէ կը հոգարէ. այլ ինչ բանի չէր մտածէր. բոլոր ճամբաները քեպէտ զոցուած էին եւ փնտռելն ալ վտանգաւոր բան էր՝ բայց սերը ձիւնով ծածկուած անտառներուն անդիլի կողմէն ալ ճամբայ կը բանար. Փելիքս զարնան ժամանակի սովորութեանը համեմատ գրեթէ ամէն օր մեզի կուգար:

« Պաւլինէն ալ շատ անգամ կէլներ ցորենի շաւմարանին վրայ ու հոն շարունակ փոքր պատուհանէ մը կը նայէր քե արդեօք Փելիքս կուգայ. եւ երբ որ գայն

ծիւներուն մէջ հեռուէն կը տեսնէր , շուտով վար կիջնար մեծ կրակ մը կը պատրաստէր այնուհետեւ կերբար կը դիմաւորէր . Փէլիքս ներս մտածին պէս՝ իր նստելի տեղը , նախաճաշիկն ու ամէն բան պատրաստ կը գտնէր եւ այս փոյթերն այնքան սիրելի կուգար Փէլիքսին որ կսկսէր ժպտիլ եւ այս ժպտով ալ Պաւլինէն ըրածին փոխարեւն ընդունած կը համարէր :

« Ամէն անգամ հօրմէն յուրէր կը բերէր ինծի Փէլիքս եւ իմիններս անոր կը տանէր ու բաւական մեր տունը կենալէն յետոյ ամէն կերպ բարութիւններ ժողբելով զմեզ կը ձգէր ու ճամբայ կելնէր կերբար :

« Շատ հաճելի էր ինձ տեսնել այս բարի երիտասարդը որ ամէն արգելի յաղբելով կուգար աղջիկս կը գտնէր , որովհետեւ կը զուշակէի բէ աղջիկս ալ զինքը սիրողին հետ կը ընայ միայն երջանկանալ :

« Եւ յիշուի մէկն ալ արժանի չէր անկեց անելի կատարեալ սիրահար մը ունենալու . Հաւատան ըսածիս , հայրենի սիրով չեմ խօսիր . այն , ճշմարիտ կեանքով հաստատելով որ սրտին որպիսութենէն բոլորովին անկախ՝ աղջկանս պէս գեղեցիկ օրիորդ շատ բիջ կը գտնուի . այն ժամանակը տասնընինգ տարու կար ինքը եւ արդէն իր ամէն կատարելութիւնները ստացեր էր իր գեղեցիկ դեմքին վրայ շուշանանման ձերմակ գոյնին հետ , իրեն մեծ ու սեւ ախուրը՝ ուրիշին սրտին փափուկ այլայլութիւն մը բերող երկնային բաղքութեամբ մը կը փայլէին . անոնք յարմարէր էին կատարելապէս իր հնչիւնն ու անոյշ ձայ-

նին հետ. բայց համեստ երկչոտութիւն մը շատ անգամ զինքը զողողուն կընէր. իւր ղեղին մազերը կը ծածանէին արաբաստրի պէս ճերմակ ճակտին վրայ եւ անկէց շնորհքով մը կը փռուէին ուսերուն վրայ. Պաւլինէն ամենեւին չհագաւ հարուստ լարեր, բայց որքան որ պարզ ըլլար հագածը՝ իւր զեղեցկութիւնն ամենեւին չէր պակսեր :

« Երբոր օղը եվէլօք գեշ կըլլար՝ Վիշէնցիօս իր տըղան բնաւ բող չէր տար գալու. Պաւլինէ կըտրտմէր, մխիթարութիւն ալ չէր ընդունել. երբեմն կելնէր դուռը կըբանար, եւ բերնէն բնաւ խօսք չհանելով կըղարձընէր իր վշտագին նայուածքը ձիւնով ծածկուած լեռներուն վրայ, որոնց սաստիկ ճերմակութենէն երկնից գոյները սեւ կերեւային. այն տրտում բնութեան վրայ բազաւորող լռիկ հանդարտութեանը նայելով Պաւլինէի հոգին տրտմութեամբ կըլէցուէր. իրեն տխրագին ու խոնաւ աջուրներէն դիւրին էր գուշակել՝ որ զեղեցիկ եղանակներուն ու սիրելի եղբորը դարձին կաղաղակեր. թիջ մը էտքը կրակին քով դառնալով կըշարունակէր իր գործքերը. թէ որ յանկարծ դուռը զարնուէլու ըլլար՝ ուրախութեամբ կըցատէր միշտ երեսակայելով թէ Փելիքսն ըլլալու է. բայց երբ որ օր մ'ալ կանցներ՝ առջի օրուան տրտմութիւնը կըմօսնար, փափուկ ուրախութիւն մը նօրէն կըզեղեցկացներ իւր ղեմքը. թիջ կըխօսէր, բայց աղէկ կիմացներ որ գոն է. յոյս ունենալով որ կրկին պիտի տեսնէ իւր սիրելին Փելիքս :

« Այն միջոցին սկսան հովերը անզգալի կերպով խաղաղիլ, գեղեցիկ եղանակներուն մօտենալովը ձիւները կը հալէին եւ մեզի յոյս կուտային թէ թիչ ատենէն կրկին պիտի տեսնենք այն կանաչ խոտերը, որոց վրայի սառոյցներն սկսան ամեն կողմէն աներեւոյթանալ : Փէլիքս դեպ ի բարեկամութեան ապառաժը դիմեց ու բոլորովին ամայացեալ գտաւ զայն՝ նման առաջնոյ . տեսաւ խրճիթն որ ձմեռան սաստկութենէ վնաս էր կրած եւ սկսաւ յարդարել որ եւ գարունն ալ հասնելով զարդարեց ամենայն ինչ որ գեղեցկութեան համար պատրաստուած էին ի բնութենէ :

« Արդէն բռնուններն սկսան երգել՝ փափուկ ու հօտաւետ ծաղիկներով ծածկուած ծառերուն վրայ . Փէլիքս ու Պաւլինէ կրկին սկսան իրենց առաջին զբաղմանց . յուսալով մանաւանդ՝ որ շուտով պիտի միաւորին՝ սկսան նոր հանոյքներ պատրաստել . բայց ափսոս որ ինըգինընին խաբէին, վասն զի մեր երջանկութեան պայմանաժամը եկեր իւր վախճանին հասած էր :

« Մինչեւ հիմա զմեզ երջանիկ տեսար բարեկամ, մինչեւ հիմա մեր բնտանիքը, մեր բոլոր աշխարհն ու բնութիւնը մեր մայրն էր . բայց պատուասիրութիւնն եկաւ խառնուեցաւ մեր կենաց հրճուանացը մէջ եւ զանիկա մեկէն ի մեկ աներեւոյթ ըրաւ :

« Ո՛վ երիտասարդ, մեր բշուառութեան պատմութենէն օգուտ քաղէ, որ կըրնան թեզի առաջնորդել որով դու զբեզ անբաւ բշուառութիւններէ կարող ես պաշտ-

պանել , մարդոյս կարծիքներուն սեպհական յարգն՝
ի զուր ելած ատեն երջանիկ ըլլալու այնքան հոգ ջէնք
ըներ , բայց կարծիքներու գերի ըլլալով կսկսինք սնո-
տի երջանկութեան փափաքիլ , կամ քե սանկ ըսենք .
երջանիկ երեւնալու համար բոյորովին ապերջանիկ
կըլլանք եւ ժամանակաւոր գոյութիւննիս ճնշելով

յիմարութեան մէջ կընթանք . մեր օրերուն կեսը
ապառնի հաճոյք պատրաստելու համար են , հազիւ քե
միւս կեսին ալ կըհասնինք՝ բայց այն եւս հազիւ մեզի
ժամանակ կըբողու ցաւելու քե այնքան ժամանակի
աշխատութիւննիս ընդունալն է . բարեկամ , այս
կեանքը կարճ երազի կընմանի , բայց իմաստունն
այն է որ վշտալի ջըներ այն երազը :

« Իմ տնակէս երէք մղոսնի ջափ հեռու գեղեցիկ ագա-

րակ մը կար լեռներուն ստորուտը . որուն գեղեցկութիւնը հոն բնակողներուն հանդարտութիւնը կըբարոզէր . խիստ ծառերով զարդարուն ճամբայ մը կար երբայու , որ ճամբորդն արեւին շուրէն կըպահպանէր ու գեղեցիկ զուարճութիւն մ'ալ կուտար անոր . տունն էր շքեղ ու վայելուչ զարդարուած , տանը տերն էր համեստ մարդ մը , Վարանցօ անուն , եւ այս մարդը երկայն ատենէ իվեր կըճանաչէի , եւ մեծ երախտագիտութիւն մ'ալ պարտաւոր էի նմա , ինչու որ ատենօք մեծ մարդասիրութիւն ընդունեցի անկէց , եւ անա պատմեմ որ իմանաս .

« Թր մը կարեւոր գործի մը պատճառաւ պարտաւորեցայ երբայ տեղ մը որ իմ բնակութենէս ուրը վարսախի չափ հեռաւորութիւն ունէր , երբ որ երեկոյին կըդառնայի՝ ճամբուն վրայ երկու հօգի յանկարծ զիս բռնելով դանակ մը ուղղեցին վրաս , ու ըսպառնայով ուզեցին որ վրաս որբան ստակունիմ իրենց տամ . ընդդիմելու կարօզութիւն չունենալով գրեթէ հնազանդելու վրայ էի , երբ յիսուն քայլի չափ հեռաւորութենէ ձիու դափրտուք լսեցի որ արտորնօք դէպի մեր կողմը կուգար . իսկոյն քաջութիւն մը եկաւ վրաս , եւ բշնամիներէս չվախնալով սկսայ օգնութիւն կանչել . այն երկու եղեռնագործք որ զիս բռնէր էին ուզեցին բերանս զօցել ու սոսկալի երդումներով կապառնային զիս մեռցնելու , քէ որ ձայնս չդադրեցընեմ ու իրենց պահանջուածը կատարելու չհնազանդիմ . բայց այն ազնուական մարդը՝ որ զիս պիտի ազա-

տեր՝ արդէն մօտեցեր էր Եւ տեսած էր իմ վտանգս , վազեց մարդասպաններուն վրայ ու ատրճանակ մը պարպեց , թէ Եւ քնտակը մեկուն ալ չդպար , բայց վախը պաշարեց զանոնք , որք մեծ փութով փախան դեպ ի յանտառ Եւ անհետ եղան . ազատիչս ալ այն անարգներուն էտեւէն ջիյնալով՝ քովս Եկաւ ու սիրտ տալով հարցուց ինձի՝ թէ վիրաւորուած եմ կամ թէ յինէ բան մը յափշտակած եմ :

« Որովհետեւ գիշերուան մութը հետզհետէ կսկսեր ու վտանգաւոր ալ էր Երկայն առթէն այն մահաբեր տեղը կայնի՝ Պարօն Վարանցօն զիս ձիւն կունակն առնելով տարաւ իւր տունը . գիշերը հոն անցուցի ու նայեցաւ զիս բարեկամօրէն Եւ մեծ հիւրընկալութեամբ :

« Այս մարդուն բարեբարութիւնը զիս շարժեց՝ ու կերեւար թէ իմ Երախտագիտութենէս կը գոհանար , որովհետեւ իրմէ մեկնելու ատենս մարդասիրաբար կրկին հրաւիրեց որ Երբամ զինքը ստեպ տեսնեմ . որով յայտնի կերեւար անկեղծութեան անբաւ նշաններ իւր վարուցը վրայ Եւ անանկով ամէն մարդ կըստիպուէր զինքը սիրելու :

« Այս կերպով զիս պարտաւորելէն յետոյ , որն որ աղէկ միտքս է , աղջկանս ծնանելէն Երկերէք տարի էտքը՝ տեսայ զինքը քանի մը անգամ , բայց ճշ այնբան որչափ որ ինձի փափաքել կուտար իր բաղցրաբարոյ Եւ համեստ կերպարանքը , որ Եւ ի Փարիզ բընակելուս պատճառաւն ալ շատ քիչ կուգար մեր կող-

մերը : Նոյն իսկ տարին որ բնակութիւնս տեղափոխեցի, ինքն էա մեր կողմերն եկաւ որ աշնան եղանակը մեր լեռներն անցունէ . ուստի մեր տանը մօտաւորութիւնն ալ պատճառ եղաւ որ երբեւեկութիւնը յանախէ . որ է շատ անգամ պտըտելով կուգար ու մինչեւ իմ սենեակս կըմտներ :

« Օր մը, որ սովորականէն աւելի խօսակցութիւննիս երկարելով՝ գիւղական ընդրիսն ընելէն յետոյ՝ այն աշնանային գեղեցիկ գիշերներուն անուշիկ հանդարտութիւնը վայելելու համար՝ տանը բովերը կըպըտըտէինք, նոյն իսկ ատենին որ ոչխարաց հօտը կառաջանար դեպ ի մութ, որ է առաջնուն աղջիկ մը բոլորովին ճերմակ հագած կառաջնորդէր զանոնք՝ նման այն երկնային գեղեցիկ կոյսերուն որ մեր տաճարաց մէջ կըտեսնուին նկարջաց վարպետութեամբը զարդարած . որոյ շէկ մազերուն մէկ մասը ծածկուած էր ծաղկազարդ յարդափեղոյրի մը տակ . այս օրիողը մէկէն ի մէկ անձանօր մը տեսնելուն այլայլեցաւ ու իր դէմքին վրայ կենդանի գոյն մը տարածուեցաւ . եւ վերջապէս Աստուծոյ շնորհակալութեան տաղ մը երգելով անցաւ գնաց :

« Պարօն Վարանցօն որ այն աղջիկը իր տղայութեան ժամանակը քանի մը անգամ տեսած էր՝ զմայլեցաւ անոր կարգէ դուրս գեղեցկութեանը վրայ եւ դարձաւ ինձ հարցուց այն հրեշտականման արարածին անունը . իմացուցի իրեն թէ իմ աղջիկս է . անմիջապէս Պարօնն սկսաւ մարդասիրաբար բարեւել զանիկա .

Պապինէն իսկոյն կարմրելով ու աչքը գետին սե-
ւեռելով յարգական կերպ մը ցըցուց , որով ինք
զինքն առաւել կըզեղեցկացընէր . Պարօն սկսաւ
հազարաւոր բարեմաղքութիւններ ընելով իննն , ու-
րախակից լինել որ այնպիսի քաղաքավար ու սի-
րուն աղջիկ ունիմ , ես ալ անտարբերութեամբ շնոր-
հակալ եղայ անոր ուրախանալուն վրայ՝ որ ինծի սի-
րելի եղած բանի մը գովեստ կուտար . այսու ամենայ-
նիւ ըրած գովասանութիւնը բաւական չէի համարէր :

« Այն օրուրնէ հետեւ սկսաւ երբեւեկութիւնը յանա-
խել ու երկայն ժամանակ ալ քովս կենալ . դեռ չէի
զիտեր բէ միտքէն ինչ կանցնի . բայց յայտնի անհան-
գատութիւն մը կերեւար իր դէմքին վրայ , մանաւանդ
էրէզՊապինէ չտեսներ կամ բէ տեսնելէն յետոյ աչքէն
հեռանար՝ որով եւ կըվշտանար . ես այս բանն աղջը-
կանսքաղցր խօսակցութեան ազդեցութեանը կուտայի
որ ամենուէն մի եւ նոյն ազդեցութիւնը կընէր : Պա-
պինէ կամովին զայն տեսնել կուգէր՝ վասն զի աննը-
նար էր իրեն՝ իւր հօրը կեանքն ազատողը չօիրել :

« Վերջապէս օր մը Պարօնին տան եղած ատենս , կե-
րակրէն յետոյ , հրախրեց զիս միատեղ պարտեզը պը-
տրտելու եւ սիրտն ինծի բացաւ : — Բարեկամ , ըսաւ ,
չատ ատենէն ի վեր է որ հետդ խօսիլ կուզեմ . կուզես
զիս մտիկ ընել համբերութեամբ — : Ի՞նչ բանի կրնամ
ժառայել քեզի Տեր իմ , դուն զիտես որ կենացս տերն
ես . — Աղջիկ մը ունիս , ըսաւ , ինտոր որ պէտք է
սիրելի... որուն փեսայացողն աշխարհիս ամենէն

երջանիկ մարդը պիտի ըլլայ — . Ո՛հ կը հաւատամ , ըսի , ինչո՞ւ որ անկէջ աղէկ սիրտ ունեցող այ ջկայ :

« Աղջկանս վերափերեալ այս խօսքերէն ուրախանալուն աչքը փայլեցաւ ու զիս մէկէն ի մէկ գրկելով , ըսաւ . — Բարեկամդ իմ , պէտք է որ քեզի ազատաբար խօստովանիմ , զի լուռ կենալէ տանջանք մեծ պիտի հետեւին ինձ , եւ խօստովանելիք բանս գիտցիր որ բնաւ զիս անպատիւ չընէր ... Սիրեմ զՊաւլինէ... այժմ սիրեմ զնա , կըսէ կրկին , աւելի բուռն եռանդով , ու իմ զարմացումս դիտելով , եւ ջեմ կըրնար առանց անոր ապրիլ . զիս երջանիկ ընող զանօր միայն դուն ունիս , բ՛ող ուրեմն երջանկանամ անոր հետ... խնդրեմ որ Պաւլինէն ինձի հարսնացընես — :

« Այս Պարօնը շատ հարուստ մարդ էր , առջի բերան կարծեցի բեկատակ կընէ , բայց հուսկ յետոյ իմացայ որ ճշմարիտ էր ըսածը , ուստի եւ անհամբեր պատառախանիս կապասեր : Ուրեմն , ըսի , Յըցուցած բարեկամութենէդ շնորհակալ եմ , եւ ինչ որ ձեռքես կուգայ սրտի հաճութեամբ կընդունիմ , բայց սղջիկս ուրիշին խօստացեալ է . մահուան լուրն անոր աւելի բէթէ է քան զայս : — Բայց , ըսաւ նորէն , անոր համար որոշուած փեսայացուն չպիտի կարենայ պահել զայն՝ յարմար եւ վայելուչ վիճակի մը մէջ՝ ինչ պէս որ ես ընելու միտք ունիմ — : Ինչպէս , կրկնեցի , պարզ գիւղական աղջիկ մը այնքան բարձրութեան կըրնայ հասնիլ . անտառներու մէջ մեծցողը կարելի է մայրաքաղաքի մը զարդ ըլլալ . հոգ չէ , Տէր իմ ,

մարդս ինչ վիճակի մեջ որ ըլլայ պետք չէ որ անիկա իւր երջանկութեան աներակները բողոս :

« Սկսաւ երեսս ի վեր նայիլ ու ետքը ձերութիւնս պատճառ բերելով՝ ըսել, — Բայց պետք է որ հանգիստ ապրելու միջոց մըն ալ հոգաս — :

« Այս խօսքին վրայես ալ պատասխանեցի . Աշխատիլը մարդուն զքօանքն է, իսկ դատարկութեան ձանձրութիւնը բոլոր տաշանքներուն մեծն է, Եւ որ շարունակ հիւանդութիւն մըն է մեզի . Աստուած ոյժ տա ձեռուրներուս, Եւ ես զանոնք անպիտանացնելու չտի խելք չունիմ . անկեց ի զատ՝ իմ զակիւրներս ալ երբէք չեն բողոս իրենց ձերունի ծնողքը, վասն զի միշտ խնամք տեսած են ինձմ . Բարի ընտանիքի մը մեջ հայրենի բնակարանը հասարակաց է :

— Իբրաւ է , կրկնեց Պարօնը , բայց անոնք ալ զատ ընտանիք պիտի ունենան , Ե... — . Բարի է, աւելի կերջանկանան անտարակոյս . Եւ կտօվին իրենց կեանք տուողն առաւել Եւս սիրել : Այս ըսելով բողոսցի զինքը՝ խնդալով մանաւանդ ըրած խընդրոյն վրայ՝ որ յանկարծական կըրից արգիւնք սեպելով կըյարգէր կարծիքս , Եւ այնպէս կերեւակայէր թէ թիջ առենէ բերանս պիտի փոխեմ . Եւ յիբրաւի , իւր նպատակին հասնելու մտօք սկսաւ անյուստնատ կերպիւ խնդիրը կրկնել Եւ աւելի եռանդով առաջ տանիլ , որով Եւ իմացուց ըսածին ստուգութիւնը :

« Այն առեն զգացի թէ պետք էր անկեղծութեամբ խօսիլ . ու ճանչցնել իւր բաղձանացն անկա-

րելութիւնը : Տէր , ըսի իրեն , բարեկամական աջօր կը դիտեմ մանաւանդ կը վախճանամ , որ չըլլայ բէ ձեր դիտաւորութեան վերջը ապերջանկութեամբ պսակութիւն աղջիկս արդէն նշանուած է , բայց էրէ ազատ եւս ըլլար ' չէի կրնար յանձն առնուլ զայն ձեզի հարսնացնելու . Պապինէն արդարեւ սիրովելու աղջիկմըն է , եւ մարդս զայն տեսնելով կըրնայ երջանկութիւն անգամ զուշակել , բայց զիւրական գեղեցկութիւնը քիչ ատենէ ձանձրութիւն կըբերէ այն մարդայն վրայ որ սովորած է բաղարացի փափկութեանց . բընութեան պարզութիւնը կըսկսի սակաւ առ սակաւ իրեն անհամ երեւնալ , կըփնտռէ այն ժամանակ արնետաղի կըրթութիւն ու չկըրնար գտնել կնոջը վրայ . եւ կըլլայ իրեն ծանր բեռ մը , մէկուն չհամարձակիր ցուցանել . ինչպէս կրնայ ուրեմն Պարօններու ժողովի մէջ ներկայացնել զայն , երբ մանաւանդ սիրոյ ձայները կըսկսին տկարանալ , որով մարդս կըսկսի ինքզինքը նախատել եւ իրեն յարմար միաւորութենէ առաջ եկած օգուտները յիշելով ' եւ անա երկու անձ վայ տալ իրենց բաղդին ' որք իրարու բեպետ երջանկութիւն խոստացած , սակայն կըլլայ որ մինչեւ անգամ իրար չկըրնան տանիլ . . . Տէր իմ , վայրկեանական հեշտութիւններուն այնքան փափարով մտիկ չընենք . եւ չըլլայ որ անցաւոր կիրքերնիս հաճեցընելու համար ' մեր եւ այլոց բշուատութեան պատճառ լինիմք . դու հազարաւոր միջոց ունիս երջանկանալու . բու վիճակդ , բու կրթութիւնդ , բու զգացումներդ կըդիւրացնեն արժա-

նաւոր ընկեր մը բեզի գտնել , առանց զանց առնելու .
բու պարտաւարութիւններդ , որ ունիս անձիդ եւս եւ
բովանդակ մարդկային ընկերութեան :

« Ա՛ն , ըստ Պարօն Վարանցօն , ձրբան զեչ կը դա-
տես զիս , ձրբան կը սղալիս իմ վրայօքս . երկայն ատե-
նէն ի վեր ե որ կը մտածեմ մեկդի ձգել նանրութեանց
այն գաղափարը ' որուն մինչեւ այն ատեն փափա-
րանօք կը փարեի , յուսալով որ անով միայն կերջան-
կանամ . բայց հիմա կուգեմ բնութեան դառնալ եւ
ամենեւին անկեց չգատուիլ . իմ առանձնութիւնս սի-
րով զարդարող ընկերն հիմա գտայ եւ իմ ճակա-
տագիրս անդառնալի կերպով վճռեցի . նն հայր իմ ,
(քաղցր ե ինձ կոչել զբեզ այսու անուամբ .) հայր իմ ,
զու եւս պիտի գաս ու վայելես այն երջանկութիւնն .
այս խաղաղ լեռները , զորս երբեք բողելու միտք
չունիմ , ու միայն ձեր երջանկութեան ' նոյնպէս եւ իմ
երկրապագելի ընկերոջս համար պիտի ապրիմ :

« Այս ըսածները նորե կատակ համարելով ' նպա-
տակես չէի շղեր նոյն իսկ ատեն , որ ինք անկեղծա-
բար վճռած էր ընելիրը . եւ սակայն ինձ անկարելի էր
հասատալ , որովհետեւ վայրկեանական կըրից ձնշումը
շատ աղեկ կը ճանաչէի :

« Պարօնը զիս համոզելէն յուսահատելով սկսաւ ու-
րիչ կերպիս խօսիլ իր փափարին հասնելու համար ,
զեռ եւս սերն ալ օգնեց իրեն այս մահաբեր հնարքը
մտածելու , որ եկաւ օր մը եւ իմացուց բէ միտք ունի
Փարիզ երբալ ու զարնան մեկ մասը հոն անցունել .

այն բաղարին բէ գբօսանաց եւ թէ վայելչութեանց վրայ ճարտար գովեստներ ընելեն յետոյ՝ այն տեղի ուրախութիւններն ու գեղխութիւնները, երբեմն ալ արնետներն ու սովորութիւնները նկարագրելով՝ փափար ձգեց սրտիս մէջ եւ խնդրեց որ շնորն ընեմ իրեն ընկերանալու՝ այս կարճ ճամբորդութեան մէջ :

« Ես ալ սիրով ընդունեցի՝ մանաւանդ ուրախութեամբ՝ որ հայրենեացս սիրտն անգամ մը ես տես-

նելու պատեհութիւնն ունեցայ, եւ որովհետեւ ամուսինս տնական կառավարութիւնը շատ աղէկ կրկատարէր, բոլոր գործերս յանձնեցի անոր ու մէկ բանի օրէն Պարօն Վարանցօին հետ կառքը մտայ գացի :

« Փարիզ հասանք եւ տեսանք իր զանազան բարեկամներն՝ որոց եւ ներկայացուց զիս . երիտասարդութեան ատեն ըբած ճամբորդութեանս միջ՝ սովորած էի գործածել այն բանը՝ որ յիմարաբար կրթութիւն կանուանեն. ճանջած էի թիչ մը աշխարհս՝ եւ բնաւ

ինքզինքս ծիծաղելի չըրի այն բազմութեանը մեջ՝ որոց ամենքն ալ կրթեալ էին կենցաղավարութեան արհեստին մեջ, մանաւանդ ծռմբուկելու արարողութեանց եւ իրենց ատելի եղողին ալ բարեկամութիւն կեղծելու՝ նոյնպէս եւ շատ անգամ առարկնութեան վերաբերուիտակ՝ ամեն տեսակ ապականութիւն ծածկելու արհեստին մեջ :

« Պարօնին դիտաւորութիւնն էր անգուրկ պանել գիս յամենայն զբօսանաց եւ բարօնները տանելով, (ուր տեղի ձեւարկութիւնք մարդու սիրտ կը գրասեն) սիրտս պղտորել, որով եւ փափաք մը ձգել վրաս, իր ունեցած ճոխութիւնքն իրեն հետ վայելելու. սաճող, ասունց ամենուն յաջողեցաւ Վարանցօն եւ զանազան ունայնութեամբ, որք դիւրական էրագի կընմանեին, ուղեղս այնչափ խանգարեց որ զուարճութենէ եւ հանդեսներէ այլ ինչ չէի մտածեր. այնպէս որ այն նեշտութիւններէն բազաւորական էրջանկութիւն մը զգալով՝ սկսայ նաեւ դատարկ բազմութիւն մը էրջանիկ համարել :

« Հեշտակեցութեան մասնաւոր հանգամանքն է մարդուս միտքը բուլացնել՝ որ կսկսինք յիմարի պէս անոր ետեւէն էրբայ ու սրտերնուս դուռը բանալ ամենայն բաղձանաց՝ զորս ոչ կարող ենք վայելել եւ ոչ մերժել. ամեն բանի կը փափաքիմք եւ ոչ իւր կը զոհանանամ. էրանի անոր որ բողարային տարտամ ճոխութիւնը չէ տեսած, եւս առտաւէ էրանի անոր որ իր խրճիթէն էրբէք դուրս էլած չէ եւ խաղաղ կեանք կը վարէ,

ջտեսներով մեծատանց այն պայծառութիւնը՝ որ իւր հանգստութիւնը կը բնան խանգարել է. դաշտային կեանքը ձանձրալի երեւցընել ու մինչեւ անգամ բարկութեան շարժել զինքը, որպէս զի իր բնականութեան այն գեղեցիկ ծաղիկները կոխկըռտելով վազէ դէպ ի բազար՝ դեղձութիւն է. մօլութիւն փընտռելու, որ է. ձոխութեան երեւոյթն առաջ գալով՝ մարդուս նախանձութիւնը կը գրգռէ . վնայ բշուատութեանս, այս բանն ինձմէ աղէկ գիտցող չկայ, է. ինձմէ աւելի մեկը չըկարնար իրաւամբ գարշիլ բաղաբացուոց մահաբեր կերպարանքն :

«Քիչ ժամանակի մեջ սկսայ վարած կեանքէս ախորժիլ . Պարօն Վարանցօն այս նկատելով ամէն պատենութիւն ի գործ դրաւ . է. սկսաւ նորէն խօսիլ հետս, Պաւլինէի է. ինձի վայելել տուած բաներն ալ անոր համար ըլլալուն վրայ . բերանս բանալու չհամարձակէի, իմացայ իւր խօսքէն որ յիրաւի սրտանց կըսիրէր աղջիկս է. անկարելի կերեւնար ինձ որ կարենայ զայն մօռնայ :

«Այսու ամենայնիւ չկըրցի անտարբեր կենալ այն նորատեսակ կեանքին վրայ՝ է. ընդհակառակն՝ մինչ ի խոր ձերութիւն հաճելի կուզար ինձ այնպիսի կեանք վարել է. ուրիշ բանի չբաղձայ . վերջապէս հակամըտեցայ խօսքս ետ առնելով ուխտադժրութեան անարգանաց ինրզինքս ենթարկել է. ամենամարուր բարեկամութեան իբրէւ մատնիջ՝ զվատահամբաւութիւն յանձն առնուլ ու աղջիկս Պարօն Վարանցօին տալու

խօստանայ: Այս որ լսեց Վարանցօ ուրախութենէն զիս գրկեց եւ սկսաւ լալ . որովնետեա Պաւլինէն ամեն բանէ նախամեծար կըսեպէր:

« Փութով ձգեցիր Փարիզ եւ էլանք ճամբայ դեպ իմեր լեռները՝ ուրկեց երէք ամսէն ի վեր զատուեր էինք . ամուսինս կատարեալ խոնեմութեամբ կառաւարել էր իմ գործքերս եւ ամեն բան իր կարգին մեջ գտայ . յայտնեցի անոր ինչ որ Վարանցօին նետ որոշած էինք . ողորմելի մայրը լալով կընաստատէր բէ աղջըկանս յախտեմական բշուատութեանը պատճառ պիտի լինիմ . պատասխանեցի բէ իմ առաջին մտածմունքս՝ մանաւանդ անոր երջանկութիւնը հոգալ էր: 'Պուն գիտեա՝ բէ սրբան հարուստ է Պարօն Վարանցօն , ըսի անոր , անկեց իգատ ինքն ալ բարի մարդ է եւ Պաւլինէն ալ անոր բով չկըրնար դժգոհիլ: Վնայ բշուատութեանս, պատասխանեց ամուսինս, հարստութիւնն ինչ է՝ երբ որ մեր սիրած բանը ձեռուընուս կը խուի , բայց մնացած բաներն աներեւոյր կըլլան մեր սրտին մեջէն , երբ զայն բազանորոզ բանը արգիլելով անկեց կընեռացընեն , որով եւ ամեն երջանկութիւն ցաւի կըփոխուին: Բայց ես՝ փոխանակ այս ցաւալի սշմարտութիւնները մտիկ ընելու , ամենայն ինչ կրից աջօր կըտեսնէի . խեղճ ամուսինս ի նանիք կաշխատէր զիս յիմար խորհուրդեա շղեցընելու , որովնետեա անոր ըրած արդար սուտակութիւններուն անկարելի էր պատասխան տալ . դարձայ դառնութեամբ ըսի բէ՝ ընտանեացս տերն էս եմ , եւ բէ կամբիս ուզածին պէս

գործ կրտեսեն՝ այս խօսքիս վրայ ողորմելի տիկինս լռեց , բաւականալով միայն արտասուք բախել իւր ողորմելի աղջկան սպառնի վիճակին վրայ :

« Առանց պատճառն իմացընելու՝ Պառլինէին պատ-
ւիրեցի որ այնուհետեւ ոչխարներն անձամբ լեռը
չհանէ . այս կերպով սկսայ բռնաբարել ընտանիքս եւ
պատրաստել նաեւ ամենամեծ բշուառութիւն ինծի
համար . ասոր նման սոսկալի հրամանէ՝ պէտք էր ըս-
պասել նաեւ սոսկալի հարուած մը խեղճ աղջկանս
սրտին որ սովորական բացութեամբ սկսաւ հարցընել
այս անակընկալ հրամանին պատճառը , որուն յայտ-
նելու ժամանակը դեռ չընտանած կարծելով պատաս-
խան չըտուի :

« Երբոր իրիկուան բոլորբանուորներս իրենց տեղը
բաշուեցան , դիտաւորութիւնս իմացուցի աղջկանս
եւ մօրն առջեւ ըսի իրեն՝ թէ այսուհետեւ պէտք է
Փելիքսը մտնալ՝ եւ պատրաստուիլ Վարանցօին
հարսնանալու . թեպէտ իբրեւ բացարձակ տեր կուգի
այս՝ որոշումս առաջ մղել , բայց հօր պէս վարուելն
սլ նախամեծար համարելով՝ կըջանայի նոյն կերպի-
համոզել իւր զգայուն սիրտը , որով եւ դիւրութեամբ
դարձնել իմ կամօցս :

« Ըսի աղջկանս՝ թէ կըրնայ երջանիկ ըլլալ Պարօն
Վարանցօին հետ , որուն եւ անոյշ բնաւորութիւնը՝
հարսընցուին երջանկութեան գրաւ մըն է իմացուցի՝
նաեւ թէ մեծ ճոխութեան մեջ պիտի սպրի , ամե-
նուն նախանձելի շքեղութեամբ պիտի լեցուի , վեր-

չապէս նկարագրեցի իմ ողորմելի և բշուատ. վիճակըս . կարծելով որ այն ճամբով՝ որոշմանս հաւանութիւն տալու աւելի դիւրութեամբ կը բռնադատեմ զինքը և գուցէ ինձմէ շնորհակալ ևս կըլլայ . բայց ափսոս որ սրտի վրայ ունեցած ճանաչողութիւնս տկար էր :

« Սերը՝ և յատկապէս առասրինի սերը՝ բնութեան ամենէն զօրաւոր զգացումն է . իրեն նետ պատերազմող կիրքը չգոհելու համար ինքզինքը կը զոհերանի որ զայն սրտերնուս նեռացնել կուզեմք՝ այնքան ամբանայ . բշուատութիւնք զինքը կը սընուցանեն , հակառակութիւնք իրեն նոր ոյժ մը կը տան . բշուատ ու յուսանատ սիրահարք ամեն բանի ընդունակ ըլլալնին՝ ափսոս որ ուշ իմացայ :

« Աղջիկս առանց պատասխան տալու նեղելի պէտարտութեան կը բախեր ու իր դառնացեալ սրտիս ըրած շարժումներն երովը լռելեայն կը հասկըցունէր որ նպատակիս առաջին քայլը դեռ առած չեմ . հրաման ըրի իրեն և տրաշուիլ ու մտածել ազատաբար՝ ըսածներուս վրայ , առանց կրկնելու թէ՛ իւր ապառնի շքեղ վիճակը և կամ իմ երջանկութիւնս՝ իւր հնազանդութենէն կախում ունի :

« Ողորմելի Պաւլինէն ևտ քաշուեցաւ , բայց աչքն այնքան արտասուերով լի էր անանկ խառարած էին որ չկըրցաւ ուղակի բալել , ու զարկաւ ինքզինքը սեղանին և ինկաւ . մայրն ու ևս իսկոյն վազեցինք . Պաւլինէն մօրը բազկացը մէջ անոր ճիտը բարտուեցաւ , ու զըլուխն անոր ուսերուն վրայ ձգելով կը ջկտուր ծայնով

մը ըստ . — Ես պիտի մեռնիմ, այն ջրասանատեւո-
համար ուրիշ միջոց չկայ . հայրսի՞մ սիրտս յափշտա-
կեց — : Քիչ մը՝ ետքը նորէն աղաղակեց . — Ո՛հ ,

մինչեւ . հիմա ինչո՞ւ ապրեցայ — : Այս յուսանատու-
րեան աղաղակը զիս դողացուց , զարնուրելով քա-
շուեցայ ու աղջիկս խաղաղցունելու մտօք ուզեցի
նորէն մօտենալ , բայց անգրութեամբս կնոջս ալատելի
եղած էի , որ զիս ետ վաճնտելով կըսէր : — Դե՛ռ

բարբարոս , այլ բարասիրտ ներկայութեամբդ մի աւել-
ցրներ մեր բշուառութիւնը , քե որ կուզես՝ զնա առան-
ձին դի մը եւ ինչ որ կըցանկաս վայելէ , բայց չըլլա՞ որ
կրկին համարձակիս մեր դէմն էլնելու . — : Այս խօսք
կարծես քե զիս գետինը զարկին , ինքզինքիս դէմ
կատողած ու յիմարացեալի պէս ետ բաշուեցայ . առանկ
անգուսք վիճակի մեջ երբէք մտած չունէի , կարծես
քե հրաբուխ մը կար սրտիս մեջ , որ ակամայ շար-
ժումով սոսկալի անեծք եւս հանել կուտար բերնես :
Չե , կըսէի երբեմն , բող չկատարուի այս մահաբէր
հարսանիքը . չեմ ուզեր աղջկանս դանձը լինել . բող
կորսուին աշխարհիս բոլոր հարստութիւններն ալ որ
զիս բնութեան ցուցանք ընել կուզեն : Այս մտածմամբ՝
անկողնոյս մեջ՝ իբրեւ քե սրածար բեւեռներու վրայ՝
մնացի մինչ ի նետեւեալ օր՝ առանց աչքս խփելու :

« Ամուսինս աղջիկն առաւ իւր անկողնոյն մեջ
եւ ինքն ալ միատեղ լալով՝ կըմխիրարէր զանիկա , եւ
որ այն կերպիս մին փօքք հանդարտեցուց զայն :

« Պատիւնէն չկըրցաւ կատարելապէս հանգիստ զըտ-
նել , զիչերը մեծ յուզման մեջ անցուց որ սաստիկ տենդ
ունեցող հիւանդի մը պէս հառաչելով՝ միայն Փէլիբսը
կրկանչէր , ու միշտ հաւատարմութեան երզումներ
կըներ , կըբողոքէիմ հրամանիս դէմ եւ անիրաւու-
րիւն կանուանէր զայն . մայրը օգնութեան կրկանչէր
որ զինքը պաշտպանէ ընդդէմ իւր մահատուոյն . մեկ
ժամ առանկ վշտագին վիճակի մեջ անցընելէ յետոյ կը
դարձըներ աչքը դէպ ի գերագոյն էակին եւ նոյն կետին

մին փոքր սիրտը կըխաղաղէր . առաւօտուն կանուխ արբնցաւ եւ աղօթքով դաղբեցուց իւր յուսանատ եւ դառն արտասուքն ու դուրս էլաւ առանց բան մը խօսելու . երէր ժամէն վերադարձաւ , եւ վերջէն իմացանք որ մօտի գիւղը գացել էր , տեղւոյն ժողովրդապետը գտնելու ... Այս ձերունին իւր բարի եւ քաղցր բնաւորութեամբ ամենուն պատկառելի եղած էր եւ ամենքն անոր կըվագէին իւր փորձառու խորհուրդներն ու իմաստալից խրատներն ընդունելու . աղջիկս ալ զինքը չարքարող հոգերուն մեջ անոր օգնութեանը կարօտ' կերբայ ազատաբար կըշայտնէ անոր' իւր սրտին փափուկ զգացումներն ու վշտալի վիճակը' որուն մեջ կգտնուի , հայրենի հրամանին չհնազանդիլն ալ խոստովանելով' կըզատմէ անոր Փէլիբոսին ինչպէս խոստանալս , ցոյց տալով մանաւանդ' քէ յանիրաւի առաջարկած նոր կապս' զինքը յաւիտեան բշուսառացրնելէն յետոյ' յանցաւոր եւս պիտի ընէ զինքը , որովհետեւ պիտի պարտաւորի երբայ քաղաքի վտանգաւոր բնակութեանց մեջ ապրիլ , որոնք անառակութեանց ու մօլութեանց բոյներ են :

« Բարի ժողովրդապետը , որ հայրենի կամաց հնազանդութենէն աւելի սրբազան բարոյական չէր ճանաչէր , կըզատապարտէ զայն եւ սակայն կարեկցութիւն եւս ցոյց կուտայ : — Աղջիկս , կըսէ անոր , ո՞վ որ ծնողացը չհնազանդիր , նոյն իսկ Աստուծոյ չը հնազանդիր , վասն զի անոնք մեր վրայ դրուած են Աստուծոյ կողմանէ' իրենց երկար փորձառութեամբն

ստացած իմաստութեամբը. քու հօրդ կամբը անտարակոյս արգար է, որովհետեւ ինքը կըսիրէ զարդարութիւն. ու միայն իր ընտանեաց երջանկութեանը կըփափարի. ուրեմն հնազանդէ սիրելի աղջիկս — :
« Տեր իմ, կարելի չէ հնազանդիլ : »

— Զանք ընելու եւ, կըսէ բարի բանանան, այսկերպով կըրնանք առաքինի ըլլալ. այսօր քեզի դժուար կըզայ հնազանդիլն, բայց քիչ ժամանակէն շնորհակալ կըլլաս Աստուծմէ եւ հօրմեզ. ինքն անշուշտ պատճառներ ունի ասանկ ընելուն. եւ մէկ զառակ մ'ալ չկըրնար իրաւունք հարցունել իրեն հրամայուած բանին. այս պատրաստուած նոր վիճակը անշուշտ քեզի յարմար պիտի գայ. ամենեւին պէտք չէ որ ինքզինքնիս կրից զոնէնք. քանի որ անոնց մօտեանք այնքան դիւրութեամբ կըրնան զմեզ գլխէ հանել. իսկ երբոր անոնք կըզսպենք անա այն ժամանակը կըրնանք ճանչնալ մեր իմաստութիւնը. եւ կսկսինք քիչ մը յառաջ ընելիք պակասութիւններնուս վրայ ցաւիլ. գուցէ դու եւս ըսածս զգաս ատենով ..... — :
« Ո՞ն, չէ, հայր իմ. կըսէ Պաւլինէն, եւ այն ատենէն առաջ մեռած պիտի գտնուիմ » : — Դուն այնպէս կըկարծես աղջիկս, բայց երէ ըսածդ ալ իրաւ ըլլայ, ընէ երազաբար մահուան դէմն ելնել քան քէ անառաքինաբար անարգ լինել. ստոյգ գիտցիր որ երիտասարդութիւնը խաբող է ըստ ինքեան՝ եւ երանի ան մարդուն որ խոնկեմ առաջնորդ մանուանդ հայր մը կուսենայ — :

« Պաւլինե սովորութիւն ունէր այս պատկառելի ծերունւոյն խօսքն իբրեւ պատգամ ընդունելու . Եւ րեպէտ սրտին դեմ կուգար այսպիսի բռնաւորութիւն , բայց Եւ այնպէս պարտականութիւն մը կըսեպէր ինիզիմըն Աստուծոյ յանձնելով ննազանդի : « Տեր իմ կըսէ , ապահով եղիր որ պիտի կատարեմ նօրս կամբը... Այն , անոր կամբը պիտի կատարեմ . Եւ Երէ այսպէս ընելով մեռնիմ ' գոնէ համեատ մարդոց արտօտներին արժանի կըլլամ . Եւ դուն ալ զիս ինանիք խրատած չես ըլլար :

Ով բարի ծերունի . խաղաղարար Եւ զբալից մարդ . առանց ուզելու դու Եւս ձեռնտու եղար մեր կրելիք բշուատութեան . նն , րէ որ ամեն բան րեզի յայտնի ըլլար , րէ որ գիտցած ըլլայիր րէ Ես ինչ սկզբունքով կըվարուիմ Եւ րէ ինչ յանցանք վրաս կառնեմ ' կըգայիր ինծի Եւս րու իմաստուն խրատներդ ընծայել . պատուոյ ճամբուն մէջ կընաստատիք զիս . բարեպաշտութեամբ ինծի պանել կուտայիր անանկ մէկ խօստմունք մը որ ամենուն սրբազան պէտք է լինել . զիս ստիպած պիտի ըլլայիր որ բնութեան դեմ բան չընեմ . դեռ Եւս ասկեց աւելին ընել տայիր ինձ . զիս պիտի համոզէիր որ հայր մը իրանունք չունի գաւկըները բշուատ ընելու բայց ինչ խոր անդունդներէն զիս պիտի ազատէիր , նրբան արտօտներէրէ զիս պիտի խնայէիր . նն ինչ բշուատ ճակատագիր . բայց չէիր զիտել թէ աղջիկս ալ պիտի մեռնի , նվ առարիցի ծերունի . Եւ Երէ այս

առփին մեջ բարերարութիւն չկըրցիր ընել, յանցանքը
բոյժ չէ, բու դիտաւորութիւնդ խաբուեցաւ, բու սիրտդ
միշտ իմաստուն եւ բարերար մարդու սիրտ է :

« Աղջիկս բոյժ օրն երեսը պահած՝ անընդհատ
լուսիւն մը կըտփրեր տան մէջ . իրարու՝ իբրեւ բըշ-
նամի կամ օտարական՝ հանդիպելու կըվախնայինք ,

դէմերնուս երեսցած անվատահութիւնն, որ մեր ամեն
գործերուն առարկան էր, սրտերնուս անհանգիստ
ըլլալը կըյայտներ :

« Ինչ տխուր տեսարան է այն, երբ ընտանիքի
մէջ անվատահութիւնը բացարձակ կըբազաւորէ, ուր
եւ սեր չկայ . չեմ ճանաչէր այնպիսի վիճակ մը որ
ասկէց աւելի ապերջանիկ ընէ զմարդ . առանձնակեաց
անձն ինքզինքը կըմխիբարէ բուն իր սրտովը, գեշ
բանի մ'ալ պատահելու որ ըլլայ՝ այնքան անտանելի
չգար իրեն, բայց ընկերական կենաց մէջ այնպէս չէ,
վիշտերու ենթակայ եղած ատեն՝ ամենքն ալ իրարմէ

կըփախջին , միանգամայն կըփնտրուեն ուրիշ մեկը , յուսարով որ իրինց կամացը հաւանող կըգտնեն , բայց միշտ վախնալով որ չըլլայ թէ կշտամբանք կրեն անոնցմէ , ես ես կըբողծայի որ ասանկ վշտայի վիճակ մը չտեսնեմ , ես ես իմ անսովոր վարուցս վրայ կըզղջայի , բայց տակաւին կը բողծայի որ աղջիկս դեմ չկենայ իմ նրամանացս . ա՛ն , նրբան անտանելի եր իմ վիճակս , որ երբեմն սրտով կըմերժեի այն ապառուի հարստութիւնն իբրեւ մահաբեր խորհուրդ եւ բնութեան ետեւէն երբարու կըփափարեի ' որ զմեզ միշտ երջանիկ ըրած է :

« Անհամբերութեամբ իրիկուան կսպասեի որ ընտանեացս երջանկութիւնն ու ուրախութիւնը վերանորոգեմ : Իրիկուն եղաւ , կանչեցի զՊաւլինե եւ հարցուցի թէ ըսածիս վրայօր խորհեցա՞ւ . Պաւլինե առանց վարանելու եւ անուշութեամբ պատասխանեց : — Հըբամեր ես Հայր իմ , մտածեցի , եւ համոզուեցայ որ պարս իմ թեզի ննազանդիլ ըստ ամենայնի , գիտեմ որ քու բոլոր ըրածներդ զիս գոնացընելու համար է միայն . ուրեմն նրաման ըրէ եւ պիտի ննազանդիմ — : Այսպիսի անակընկալ պատասխան մը զիս յոյժ զարմացուց . Պաւլինէն լռեց ատեն մը ու դարցեալ կըրկնելով ըսաւ , — Պիտի ննազանդիմ , ապահով եղիր եւ հաւատայ որ հաճութեամբ պիտի կատարեմ կամրդ — :

« Այն ատեն սկսայ ինքզինքս արդարացընելով առաջին զաղափարներուս վրայ հաստատութիւ , եւ որովմետեւ աղջիկս ննազանգութիւն կըխոստանայ '

ըսի ինքնիրենս, կըրնամ ուրեմն ներկայացող բազդն ազատաբար ընդունել, որուն վրայով բիջ մը առաջ անձրկամ էի. Պաւլինի համոզուելն ալ զուցէ վկայութիւն մըն է բէ յաւ է հարստութեան մեջ ապրիլ՝ քան բնութեան սակաւիկ շնորհօքն բաւականանալ. ուրեմն արդար էր հրամանս զոր Պաւլինէն ընդունեցաւ : Այս մտածմունք, որ պատուասիրութենէն առաջ կըզային, որով էս խղճմտանացս կշտամբանքէն իբրեւ ազանով, պատճառ տուին խնդիրս անդարման ձգել ու բարուն ճամբու մը մեջ անկանիլ. անկայ կըսեմ, այն բշուառութեան մեջ՝ ուր որ կամովին գահաւիժեցայ. նո՛ն, աւանդ որ աղջկանս սիրտն անրննին բոզուցի. աւանդ որ ջկարացի անոր դառն կսկիծը զոնէ իմանալ որ իւր փայլուն աջացը մեջ կերեւար : Սիրելի Պաւլինէս, ըսի իրեն, հայրդ ու մայրդ ծերացած են, անոնց համար ազանով հանգստութիւն մը միայն դուն քու ամուսնութեամբդ կըրնաս նոզալ : — Հայր իմ պատասխանեց, երանի՛ բէ իմ կենացս զնովն երջանիկ ըլլայիր — : Իբ մայրն ալ այսպիսի անակընկալ էս անլուր փոփոխութենէ գարմանալով՝ հայեր անոր էս լութեամբ հառաչէր :

« Հետեւեալ օր ի ծագելն արեւոս վազեցի Պարօնին բնակարանը, ամուսնութենէ յուսացած օգուտներուս վրայօր այնչափ պաշարեալ որ ամենեւին մտքս չէր անցնէր բէ մատնուած բարեկամութիւնը կըրնար ինծի արդար բողոքներ ընել, քանի որ աղջիկս Վիջէնցիօսին գահին խօստացած էի ժամանակէ իվեր, չէի

մտածեր Պապինէի եւ այն Երիտասարդին ունեցած սերը . չէի մտածեր կրսեմ , ոչ անոր բնութեան վառվըռուներինը , եւ ոչ եւս բշուսառ նեւեռութիւնները . եւ երեւանն յանկարծ միտքս գային՝ կը-խողէի խղճմտանքիս ձայնը եւ ինքզինքս արդարացունելու համար կը համարէի որ Վիշէկնցիօսի բարեկամութենէն ուրիշ պարտք չունիմ , բայց կեանքս Վարանցօին պարտաւոր եմ . որ իւր անձը վտանգի զնկով զիս մահէն ազատեց , իսկ Վիշէկնցիօս մեծ բանը բած չէր ինծի համար . ուրեմն աւելի պարտական կը համարուէի առ Վարանցօ բան առ Վիշէկնցիօսին :

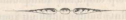

PLATE I

ԳԱՆՈՒՆԷ ԵՒ ՀԱՅՐ ԿՈՐԱ,

չմտն դա՛նք զգլխդ զայս, յիմաստ արգցելի քաջ ձե՛զուս
 զգլխդ զայս քաջ ԳԻՐՔ ՉՈՐՐՈՐԿ. ի՞նչ թմեա Եղբայր՝

« Անա այս կերպով կըծնի աննաւատարմութիւնն՝
 երբոր մէք՝ զմեզ պաշտպանելու համար՝ խաբեական
 ձեռնարկութեանց կըվազենք, ընդդէմ խղճմտանաց,
 եւ բուն մեր ըրած դատաստանեն մեր եւս ամօրով
 կըմնանք. վասն զի աղջկանս միջոցովն որ երջանկա-
 նալ կուզէի՝ չէի մտածեր ոչ անոր անձնական իրա-
 ւանց եւ ոչ իմ անիրաւութեանս վրայ խորնրդածու-
 բիւն ընել. եւ որովնետէ Պաւլինե հնազանդութեան
 խօսք եր տուած՝ ապահով եւ արդարացած կըկարծէի
 ինքզինքս ամենուն առջեւ :

« Գացի Պարօն Վարանցօին որ արդէն զարդնած
 ու տանը դիմացի ծառերուն տակը կը շրջէր, եկաւ
 դիմաւորեց զիս՝ գացինք իր պարտեզը նստանք՝ ուր
 իրեն իմացուցի երբաբուս պատճառն ու աղջկանս
 սրտչումը՝ որով մեծ ուրախութիւն զգաց եւ հարիւ-
 րաւոր անգամ գրկելով՝ սկսաւ Հայր կոչել զիս :

« Հոն տեղ նախաճաշեցինք՝ յուսկ յետոյ զարձանք
 արտօրնօր դեպ ի տուն : Պաւլինե իւր մօր օգնու-
 բեամբը բաւական զարդարուած էր՝ առանց իւր պար-
 զութիւնը կորուստանելու՝ բայց իր գեղեցկութիւնը կըս-
 կիծէն ցամբած կերեւար՝ եւ գրեթէ մարելու մօտ էր
 Պարօնին առջեւ ելած ատեն ... սիրելի աղջիկս, ըսի
 կամաց մը, ինձի տուած խօսքդ հնազանդութեան հա-
 մար էր քե ամբջնելու : — Այս խօսք իրեն քաջութիւն

տուհին, բայց չկրցաւ խօսիլ, աջուրները վար ծռեց-
Պարօն ամեն կերպ քաղաքավարական միջոցները

կրբանեցներ՝ բայց չկրցաւ անոր սիրտը շմնիլ. իրաւ
է որ քանի մը անգամ ծպտեցաւ, բայց յայտնի կե-

բեար որ միայն իր խօստմունքը պահելու համար էր :

« Տենն դուրս չելած ' սպասաւոր մը խրկած էր Վարանցուն որ երբայ նստար մը բերէ. կէս օրի նստարն էկաւ. էս ամենքս սենեակի մը մէջ ժողովելով նստանք նշանտուքին դաշնադրութիւնները գրեցինք աղջկանս աւելի շահաւոր կերպով մը :

Խոնեմութիւնը պահանջեց որ այս գործողութեան ատենն աղջիկս հեռանայ, որպէս զի անով առաւել չըլլուսանատի:—Պարօն երթալէն յետոյ աղջկանս իմացուցի դաշնադրութիւնները էս անոր յօգուտ իւր շահուն ըլլալը, բայց մեծ դժուարութեամբ կարացի հասնեցնել, էս հարսանեաց ատենն ալ որոշել որ տասնը հինգ օրէն պիտի լինէր :

« Աղջիկս այնպիսի հանգարտութեամբ մտիկ ըրաւ որ անկարելի էր սրտին ցաւը չտեսնել, բայց հնազանդութիւնն ալ իւր կրօնքին պէս սրբազան սեպելուն կը պատուէր զայն :

« Երէք օրէն իմեր Փելիքս չէր տեսած զՊաւլինէ, էս վերջին յուսանատութեան մէջ ' կարծած էր բէ հիւանդ է. նետէւեալ օրը ' դեռ արեւը չծագած էկաւ Փելիքս որ զանիկա գտնէ, այն օրն որ որոշած էինք ամեն բան կատարելու. քաջ երեսակայէս որ անոր ներկայութիւնը վնասակար էր իմ ընտանեացս մէջ էս Պաւլինէի կեղծի խաղաղութիւնն ալ կայլայէր. տեսայ զՓելիքս ' ու զայիք անարգութեանց առջին առնելու մտօր ' դեմը վազեցի. ինքն ալ ըստ սովորականին էկաւ. զիս գրկեց ու նակատս պագաւ.

այս հաստատարիմ բարեկամութեան շարժումը չըկըրցաւ վերածնունդանել սրտիս մեջ այլ ինչ՝ բայց միայն խղճմտանք որ դեռ սիրտս կըսպաստանեին — Հայր իմ, կըսէր Փելիքս, երեք օր է որ տեսած չեմ զՊաւլինէն, եւ երեք անուր ի վեր կուլամ, կըյուս, սահաւորիմ եւ կըվախեմ քեզի հարցցնելու. ըսէ, ինչ կընէ Պաւլինէ, հիւանդ է... գոնէ առողջ է ըսելով զիս մխիթարէ... կուզեմ որ զիս չտեսնելուն ուրիշ պատճառ ունենայ — : Այդպէս է, ըսի իրեն, բայց... — Է՛ն ալ հոգ չ'եմ ըներ, ծանր պիտի գար ինձի քէ որ բշուռութիւն մը լսէի իրեն վրայօր. ո՛ր է, բնոյ որ մէյնը տեսնեմ զինքը — : Այս ըսելով վազեց տունն ի վեր. հասայ իրեն, Փելիքս, ըսի, հիմա չես կըրնար տեսնել, դարձիր ու ըսէ հօրդ որ զինքը այսօր տեսնելու պիտի գամ. հանգիստ կաց եւ կատարէ ինչ որ ըսի :

« Այսպէս խօսած ատենս, Փելիքս ուշադրութեամբ եւ զարմանօր կերպարանքիս խատութեանն ու շփութեանը կընայէր, մէկէն իմեկ խօսքերուս նշանակութիւնը միին կերպիս իբրեւ քէ երեւակայած, դժուարութեամբ կըհամբերէր եւ չէր համարձակել պատճառն հարցնելու. — Ի՞նչ է այդ, ըսաւ վերջապէս, մի քէ բշուռութիւն մը կայ. մի քէ չէս սիրէր քու որդիդ. մի քէ զիս կատես :

Այս դողդոջուն ձայնով ըրած հարցմունքը սիրտս տողորեց եւ ասիպունեցայ երեսս դեպ ի քով դարցցնել որ ուզածիս պէս արտասունք բաժնեմ : Այն, ըսի, խոսով սրտիս. այն, բարեկամդ իմ, սիրեմ զքեզ եւ միշտ.

բայց հարկ է անգամ մը տեսնել զմայրդ: — Բայց կարելի չէ արդեօք վայրկենի մը ջափ տեսնել զքոյրն իմ, ըսաւ, այսքան ժամանակ է որ զայն տեսած չեմ, եւ ինձ անկարելի է առատել եւս համբերել անոր հեռաւորութեանը — : Վախնալով որ սրտիս պատած սաստիկ խռովութիւնը դեմքես չտեսնուի՝ դառնունքեամբ ուզեցի զայն ծածկել, ըսելով թէ աղջիկս տունը չէ. այս կարճ խօսքս բաւական եղեւ անոր բերանը խփելու, բայց երբայուն ու կենալուն մեջ տատանելով՝ անուշութեամբ կրկին հարցուց՝ թէ կրնայ իրիկուան դեմ տեսնել զայն. որուն չոր պատասխան մը տալով ըսի. այդ բանը թեզի կրտսմ հօրդ տան եւ իներկայութեան նորա: Թողուց զիս եւ սկսաւ ծանրագայլ երբայ, ժամանակ առ ժամանակ ետին նայելով, յորում շարունակ հայեցայ մինչեւ որ անյայտ եղաւ, վախնալով մանաւանդ որ չըլլայ թէ ետ դառնայ ու զիս կշտամբէ ըրած անգրութեանս համար:

Եւ անու այն ժամանակ իմացայ իմ անարգ մատնութեանս բարբարոս հետեւանքն ու բարեկամութեան եւ պատուոյ առջեւն ալ սաստիկ ցածնալս. հարիւր անգամ խօստացած էի աղջիկս բարեկամիս տղին տալ, բայց անարգ շահի եւ մտացածին երջանկութեան մը համար խօսքս ետ առնելով անարժան եղի, թէ Հայր անուան եւ թէ բարեկամութեան. Ի՞նչպէս արգարացընեմ անձս. ամբջկօտ զգացման ձայն մը դեւ կըզոչէ թէ մարդ ըսուելու ալ արժանի՛ չեմ, եւ

բէ ճչ այլ ինչ եղէ այլ եւ տկար եւ գարշելի արարած իմն . միտքս դրի անկեղծ զղջում ընել մեղացս բառութեան համար , բայց այն բանէն ալ այնչափ օտարացած էի որ քաջալերութիւն անգամ չզգացի զայն ընելու . այս սղալանացս մեջ ինրզինքս հաստատելու համար անձոռնի իրաւունքս փնտրուելով ինքնիրենս կըսէի բէ այս գործը շատ առաջացած է եւ դադրեցընելու միջոց ալ չկայ . ո՛ն , անտանելի տկարութիւն , որ մարդս կընուաստացընէ եւ յոյս եւս չձգէր առաքինութեան դառնայու , ինչո՞ւ , պետք չէր որ յանցանքս քաջաբար խոստովանելով ուղղի զայն եւ ամենուն խաղաղութիւնն ուզելով իմ առաքինութիւնս ու պատիւս նաեւ տեղաւորէի :

« Ազատաբար խոստովանիմ բեզ . չեմ ճանաչէր այնպիսի յանցաւոր մէկը որ խղճմտանացը հակառակ եւ կամաւորապէս իր յանցանաց մեջ կեցող անձէն աւելի յանցաւոր համարուի . կամաւոր յանցանատէր մարդը խրտացած կը համարուի անոր մեջ եւ երէ սկսի դատել զյանցանս իւր արդարութեամբ , ահա՛ այն ատեն կիմանայ որ չկայ այնպիսի պատիժ որոյ ծանրութիւնն հաւասարի իւր անօրէնութեան : Երբ որ մարդս կսկսի անարգանալ խիստ դժուար է անոր՝ անարգութեան մինչ ի վերջը չհասնիլը :

« Մինչդէռ Վիջենցիոս գտնելու ժամադրութեան ատենս հասնելու վրայ էր , խռովութիւն մը կզգայի սրտիս մեջ , եւ այն ազդարարութիւնն էր այն գորչի իմանար . ծունկերս կը զողզողային , երբեմն ալ

ըսելիքներս շրթունքես անդին չէին անցներ, զգացի որ պիտի չկարենամ խօսել ևս Վիշենցիօսի դեմքեն ու երեւոյթեն կարծեի զողայ . այն մարդը, յորմէ առաքինութիւնը կը պակասի չը կը բնար հաստատ աջօր հայիլ առաքինւոյն երեսը, ուստի որոշեցի նամակ մը գրել առ Վիշենցիօս, ամենայն ինչ յայտնելու մտօր, բայց որքան որ հնար էր կուգէի ինքզինքս արդարացընել մանաւանդ սղալմունքս ծածկել . նամակը ջանացի զարդարել առ Վարանցօ ունեցած պարտականութիւններովս ու աղջկանս ապառնի ձօխութիւնն ևս յիշելով կնգեցի զայն ևս զրկեցի, բայց ի նմանէ ընդունած պատասխանս ալ ազդեց ինձ, նման իր հոգւոյն, և անս անոր նամակը .

« Ես կարծեի քե բարեկամ մը ունիմ բայց տեսա-
« նեմ դժգոհութեամբ որ խաբուած էմ, ծանիր որ
« զնով բարեկամութեան երբէք չեմ նախատեր գրեզ,
« բանի որ բախղն առջիլ էլաւ իրաւունք ունիս
« զայն ըմբռնելու . բայց կզգամ ալ քե առելի բաջու-
« րիւն ունենալու տեղ դու գրեզ այլակերպեցիր ևս
« որ պատճառ ևս ունեիր . զիս առելի նեղացող
« բանն այն է միայն որ գաւակս առաքինի ընկեր
« մը կորսնցուց » :

Այս նամակը կարծես քե զիս մոխիր դարձուց ծա-
նուցանելով ինձ յայտնապէս որ մեծ արհամարհա-
նաց ևս արժանի էի :

« Երեկոյին գնացի առ Պարօն Վարանցօ ևս հաս-
կըցուցի դժգոհութիւնս որ սկսաւ ինձ ցաւակից լինել

եւ ուզեց զիս մխիբարել ըսելով . — Ես եւս կջանամ
հաշտեցրնել զքեզ բարեկամիդ հետ եւ միացրնել հե-
տերնիս որ դժուար բան մը չէ . ես ինքս կջանամ
աղջիկ մը գտնել անոր եւ մասամբ խիբ մասնակից
ընել մեր բաղդին ... այն , ամեն բան կընեմ , բաց ի
սերս զօնել , քանզի ստուգիս կըսեմ որ այն ընելն իմ
ուժես եւ կարողութենես զուրս բան է — :

« Պարօնին այս միտքը խիստ հաճելի երեւցաւ ինն
եւ զգուանօր սեղմեցի անոր ձեռքը աղաչելով որ կա-
տարէ այս ըսածները . սն , երէ ուղղադատ մեկն ըլ-
լայի ' դիւրին էր այնպիսի խոստման ընդունայն
ըլլալը ճանաչել :

« Պարօն զնաց առ Վիշէնցիօս , բայց անիկա չէր
նմանել այն ցած ու վատասիրտ մարդկան որ ստա-
կով կըրնաս մոռցրնել տալ իրենց կրած զրկանքը .
բարեկամիս առարկիւնութիւնը հաստատուն էր . իւր
բարութիւնն այնպիսի ոյժ ունէր որ մարդուս ար-
ժանաւորութիւնը կը հաստատէր եւ ըրած բաման-
քանքն ալ կը ծանրացնէր դիմացինին վրայ , որք ար-
դարութենէն առաջ էկած էին : Այնպիսի հաստատուն
պատասխան մը կուտայ Վարանցօին որ բերանը
բանալու տեղ չձգէր : Տէր իմ , կըսէ , բէ որ զիս առա-
ջուց ճանաչած լինէիր պիտի հաւատայի բէ միտք
ունիս զիս նախատելու . բայց այս առաջին անգամն
որ զիրար կը տեսնենք ' կըրնամ ըսել որ ծուռ է կար-
ծիքնիդ իմ վրաս . ձեզի պէս հարուստ մարդիկ կար-
ծեն բէ ամեն բան ստկով կըրնան զնել եւ բէ սով որ այն

ատակը չունի քաջութիւն եւս անգամ չկրքնար ունե-
նայ՝ ձեր ինչ եւ իցէ նուէրքը մերժելու . չարաչար
սղալեր եւ դու, գիտցիր որ համեստ մարդուն պա-
տիւը չզնուիր, դիւրին է ինձ մտաւնայ կրած անի-
րաւութիւնս եւ երէ անարգութիւն եւս կրեմ, լաւ
համարիմ քաջութիւնս մեկդի ձգելով դարմանել զայն
քան թէ քաջութեամբ փոխարինելով անարգանայ .
ինչ բնեմ եւ քու հարստութիւնդ, որ բանիս կրծա-
ռայէն անոնք . մի թէ երջանկանայու համար ստո՞ր
կարօտութիւն ունիմ . այդպիսի ամօթալի նուէրք
մի բներ . ոսկիներդ քեզի պահե . իմ բարեկամս մին-
ջեւ հիմա առարինի կրմնար երէ այդ ոսկիները զինքը
չչփորեցնեին :

« Պարօն Վարանցօ շուարեցաւ մնաց այնպիսի
արդար խօսքի վրայ եւ առանց պատասխան մը տա-
լու ձգեց զմաց . կրծածկեմ եղելութեանց մեկ մասը՝
վախնալով որ բարեկամիս հոգւոյն մեծութիւննայ չըն-
դունիր, եւ անա այն ստե՛ն բոլորովին կորսնցուց նա
զՊաւլինէ, այնպիսի կորուստ էր այն որ ամեն վայր-
կեան կը դողացըներ զբարեկամս, ո՞ն, մահաբերդ
սէր, ինչ չարեաց անդունդի մեջ ձգեցիր զիս :

« Վարանցօ բարեկամիս գացած ստե՛նը՝ բարեբաղ-
դաբար Փելիքս հոն չէր, վասն զի այն էր իտասարդն,
ինչպէս որ ըսած էմ, իւր կայտառ բնաւորութեամբը
չպիտի կարենար տանել այն անձին ներկայութիւնը
որն որ աշխարհիս մեջ ունեցած միակ սիրելին յա-
փշտակել կուզեր :

« Շատ է ինձ մանաւանդ այն ատենին վիճակը նը-
կարագրէ երբ իմացաւ նա թէ Պաւլինէն յաւետ ամուս-
տին չպիտի ըլլայ իրեն . կրկնելով կըսեմ , կարելի
չէր գտնել անօրինին պէս անոյշ բարի սիրտ . բայց
իւր եռանդուն բնութիւնը , ուժին հոգւոյն յարձակ-
մունքը մինչեւ կատաղութեան սոսկալի վիճակին
կը հասցընէին զինքը . իրեն ազնիւ ու պարզ սրտին
անձանօր անիրաւութեան պատճառաւ՝ մտքի դատու-
ղութիւնն ալ վերցաւ . մի այնուհետեւ առատէլ ա-
ռօթիծի կը նմանէր բան մարդկային սեռի . բարութեան
նշանաց մէկն ալ մարդուս զգացման կրակօտ ըլլայն
է որոց վրայ տիրող կիրք է բարկութիւն կարճատեւ
ըլլալուն՝ ատելութիւնը մինչեւ սրտերնուն մէջ չը-
բափանձեր որով է վրէժխնդրութեան փափարնին
կըմարի , ասոնք՝ կատաղութեան սկիզբները կըրնան
չափազանցութեան հասնիլ , բայց թիչ ատենէն կըբա-
րեկամանան զերէնը հալածողներուն հետ : Փելլիքսի
բնասորութիւնն այսպէս էր :

« Երբոր հայրը կըսէր . — Փելլիքս , պետք է որ
Պաւլինէն հրաժարիս , նա ուրիշի հետ պիտի ամուս-
նանայ — . կսկսէր կատաղիլ էս աչքէն կրակի փայ-
լուն բոցեր կըցայտէին : — Ուրիշի հետ ամուսնանայ
ըսիր... անիկա յաւիտեան կորուսանելի.... Ես ...
այդ բանն ընողին սիրտը կըխօցեմ — : Այս խօսքին
վրայ կուգէր հայրը բանի մը բան ըսել . — ճշ , հայր
իմ , լո՛ւ՛ , կըսէր , ամեն ըսելիքներդ անօգուտ գուցէ էս
վտանգաւոր լինին ինձ . դու չես ճանաչէր այն ցաւը...

այն կսկիծը որ սիրտս կըբառատուե... ո՛ն, ինչ սու-
կալի բան, Պաւլինէն չպիտի ունենամ. բո՛ղ զիս...
անո՛ն կատաղութիւնս կաւելնայ... ես զինքս եւս չճա-
նաչեմ... բայց ո՞վ է այն բարբարոսն որ իմս էղած
սիրտն յափշտակէ. այնպիսի սիրտ մը որ բանի կեն-
դանի մնամ ուրիշի չպիտի ըլլայ. ո՛ւր է նա, բող գայ
զարնէ, վիրաւորէ եւ անա ես ինքնին կըբանամ սիրտս
անոր դեմ — :

« Այսպէս ըսելով սենեկին մէջ խենքի պէս կըշրջեր:
— Անիրաւներ, կըգոչեր, ճանաչեմ զձեզ. Պաւլինէն
ինձմէ հեռացընելուդ պատճառն այն էր որ յափշտա-
կէր ինձմէ զայն... բայց... պիտի երբամ... պիտի եր-
բամ գտնեմ զՊաւլինէն, եւ անոնց դժօխային ձեռաց
ես ինքս պիտի քաշեմ առնեմ զայն — :

« Հայրը կուզէ բռնել զայն, բայց Փելիքս կըբռնի
կերբայ եւ ինքզինք անտառներու մէջ կըձգէ, կը-
վազէ մէկ ապառաժէն միւսը՝ խելքը կորուսած բշուտու
արարածի նման՝ իբրեւ թէ վայրենի գազան մը ետեւէն
ընկած յորմէ ինքզինքն ազատելու կըշանայ, կելնէ
գանձովե՛ծ եզերաց վրայ իբրեւ պատրաստ ամեն վայր-
կեան ինքզինքն անոնց մէջ ձգելու. հայրը որ չէ կա-
րող ետեւէն հասնիլ, ի հեռուստ կըզխտէ անոր շարժ-
մունքը, զողջով ու ձեռքը վերցընելով կաղաղակ
գերագոյն էակին որ սահպանէ զաւկին կեանքը, եւ
լայով կըկանչէ ետեւէն, — Զառնկա. սիրուն գա-
ւալս. խեղճ հօրդ ձայնը մտիկ ըրէ, եւ երէ վատա-
հուրիւն եւս ջուներս գոնէ գրնա անոր վիճակին վրայ .

այլ ափսոս, ողորմելի երխտաարդը մտիկ ջընեք, կըփախի կերթայ՝ զինքը վիրաւորող տեզն ալ նետը կրելով, եւ իրեն աղաղակին արձագանքն ետեւէն լեռներուն վրայ կըձգէ ու անյայտ կըլլայ հօրն աչաց առջեւէն եւ կըկորսուի:

« Փելիքս ինքզինքն առանձնութեան մեջ տեսնելուն պէս կանկ առնելով՝ աչքն երկիւղիւ բոլորտիքը կը շրջէ ամեն կողմէ մխիթարութիւն փնտռող բշուառի մը պէս. քրտինքն երեսն կըվազէ, սիրտը սաստկութեամբ կըբըփրտայ, վերջապէս կսկիծին ու տառապանացը յաղթուելով կիյնայ կըփռուի ապառաժի մը տակ: Հոն քիչ մը հանդարտ մնալէն յետոյ՝ յանկարծ միտքը բան մը կիյնայ եւ այն, իբրեւ առողջարար սպեղանի, բաղքը զգացում մը կըպատճառէ իրեն. եւ անա այն ատեն կարող կըլլայ աղաղակելով դառն արտասուք բափել: — Անա, կըսէ, սնյա է մարդկան հաւատարմութիւնը. ինչ ըրած ունի քեզի նմանարժան բարեկամ, որ ինձ ընկեր խոստացածը յափշտակեցիր յինէ, միքէ զքեզ հօր պէս սիրելուս իբր հատուցում զիս մեռցրնել կուզես: Այս դառն խօսքին ճետ սրտանց կըհառաջէ. քանիցս անգամ գՊաւլինէ կորուսանելու վիճակներն յանկարծ միտքը կուգայ ու մէկէն ոտքի վրայ կելնէ, կատաղութիւնը դարձեալ կըտիրէ վրան, նման այն հիւանդին որ տենդին սաստկութենէն կրից ճարակ կըլլայ. — նմ վրեժխնդիր Աստուած կըսէ, պատժէ մարդիկն ու զմարդասպանը — : Այս աղաղակը փոքրփոքրած սրտի մը

խորեն կելնէր : Փելիքս գլուխը կուրծքին վրայ պահ
մը ձգելէն յետոյ , — Ան , կըսէ , նա տեր է Պաւլինէին ,
բարերար Աստուած , տարածէ անոր վրայ ամէն բա-
րութիւնը — :

« Սիրելի եւ դժբաղդ երիտասարդ , սխալալուրիւնն
ամենեւին տեղ չունեցաւ սրտին մէջ : Նոյն իսկ ատեն
որ իմ բարբարոս վարուքս մարդկան ամենէն բըշ-
տան էր եղած ' դեռ զիս կըսիրէր , ինծի համար
ամէն բարութիւն յերկնից կըխնդրէր եւ ստուգիւ զիս
սրտին վրայ կըգրկէր բերկրութեամբ ու ներողութիւն
եւս կըխնդրէր իւր կրիցը համար . չէ , բարի սրտերն
ատելութիւն չեն պարունակէր ..... :

« Փելիքս էր ինքնին ազնիւ եւ ինն փոքր պատճառ
մըն ալ չէր տուած իրեն հետ բարբարոսաբար վար-
ւելու ... յանցանքս կարելի չէ արդարացնել , պետք է
որ ինքզինքս միշտ խղճմտանքես տանջուած տեսնեմ
երբէր չպիտի կարենամ ըսել քե Փելիքս յանցանք ու-
նէր . այս մտածութիւնը նրբան սոսկալի է չար մար-
դու սրտին , ասիկա մտածելով նրբան կընդարձակի
իւր չարջարանը . ո՛ն , այ՛ն , չկայ այնպիսի անգրու-
րիւն որ հաւասարի այն մարդուն ըրածին որ բարի է
ազնիւ անծի մը գլխուն դժբաղդութիւն կըղիգէ :

« Ողորմելի հայրը ' որուն սերը չէր բողոք գա-
ւակն այնպէս ապերջանիկ ձգել , հեռիէն կըտեսնէ
զայն կըվազէ ու դէմը կերբայ : — Զառանկա , կըսէ
անոր , ինչ , հայրդ մեռցընել կազեա , անհանգստու-
րիւնս ու կսկիծս անա դու կըտեսնես ու հոգ չես ընէր

եւ զանավեժ տեղուանք կըպըտըտիս . միքե կեանքդ վտանգի զնելով հօրդ ալ մահուան հարուած մը տալէն չէս վախնար — : Փելիքս լուսբեամբ պան մը կընայի անոր , յանկարծ կելնէ կըկայնի եւ հօրը բազկոցը մէջ նետուելով . — Հայր իմ, կըսէ, սլ ես ո՛չ քոյր եւ ո՛չ ընկեր ունիմ, աշխարհիս մէջ բեզ եւ միայն բեզ ունիմ եւ դու ամենուն տեղը պիտի բռնես — :

Փելիքս, կըսէ հայրն ալ, գիտես դու որ հայրդ գրեզ կըսիրք գիտես նաեւ որ գրեզ գոհացընելու համար կարելի եղածը կընէ. վտան եղիր ուրեմն , մի փախիր հօրմեզ, դարցիր մօրկանդ քով որն որ զողերու մէջ մահուան դռներուն հասած է հիմա :

« Վիշէնցիօս կըփռնէ անոր ձեռքէն ընտիր երիտասարդն ալ իբրեւ մանկիկ հանդարտաբար ետեւէն երբայով կըհարցընէ հօրը բէ արդեօք Պաւլինէն եւս իրմէ հրաժարիլ կուզէ, որուն ինքն ալ չհաւատալուն կաւելցընէ — սրջափ սիրեր նա զիս — : Հայրը պատասխան կուտայ իրէն բէ , — բանի մը օրէն ի վեր զՊաւլինէ տեսած չէ եւ չգիտեր — . Այս անատոյգ պատասխանը Փելիքսի ամէն գաղափարները կըփոխէ ու նոր բաջուրիւն մը կուտայ անոր : — Ապահով եմ , կըսէ, որ քոյրս ալ ինձի պէս բշուառ է , բայց եւ անոր օգնութեան պիտի հասնիմ եւ միատեղ պիտի փախինք անապատ լեռներուն մէջ, քող իր հայրն ալ ուզածին չափ նախատէ զմեզ . բէ որ ինձ վայելէր դարձեալ ես ալ զուցէ բեզի պէս մտածէի , բայց խընդիրը կենացս վրայ է , եւ որովհետեւ դու այնքան բա-

բութիւն կուգես զակիրդ , ըսէ , մի բէ ծնողաց սրբա-
զան իրաւունքը միմիայն զմեզ երջանկացընել չէ . բայց
էրբ որ կուգեն մեզի բշուատութիւն պատրաստել այն
ատեն հայր ըլլալեն կըզատրին . աբեմն բու բարե-
կամդ չկըրնար իւր աղջիկը բռնադատել որ չընտրած
անձն իրեն փեսայ առնէ . եւ էրբ այնքան խտտութիւն
կընէ իւր աղջիկը բշուատացնելու ' աղջիկն ալ կըրնայ
առանց որդիական առաքինութենէն շղելու , ինքզինք
խաղըսել այնպիսի անգուր հրամանէ մը . բէ որ ծնողը
իրաւունք ունենային զմեզ բշուատացընելու ' լաւ եւս
էր այս կեանքն ալ մեզի չտային : Քշուատութիւնը
չէ որ այս ըսել կուտայ ինձ , հայր իմ . այլ միայն
բնութիւնը — :

« Փելիբոսի սիրտը տակն ու վրայ ընող կատաղու-
թիւնը յաշորդեց խորին տրամութիւն ու կկսի՞մ . ամեն
օր այն խորճիբը կերբար որ իւր կենացը գեղեցիկ
օրերուն մեջ *երջանկութեան խորճիք* անուանած էր
զայն . այգարեւի ժամանակ մեր տունը անկեց կը-
տեսնուէր , իւր կենաց հետալի եւ վերջին օրերը յի-
շելով , կըսէր հօրը , այս տեղերն իմ երջանկութեանս
վերջին օրերն յիշել կուտան ինձ , կարծես բէ զՊաւ-
լինէ դեռ կըտեսնեմ որ տղայական հաճոյից ամենուն
մասնակից կընէ զիս . էրբ որ աչքս անոր հօրը տան
վրայ կըզարձընեմ սիրտս յուսերով կըլինայ որ նոյն
կտին նաեւ զինքը պիտի տեսնեմ . բայց ճշ , էրեւոյթք
պան մը զիս կըխաբեն եւ յուսանատութիւնն է միայն
իրական ճշմարտութիւն , որով բիջ ատենէն զուցէ

ինքզինքս ապագածէ մը վար նետեմ . նճ , երէ կարե-
նայի անգամ մը ըսել իրեն քե' սիրեմ զքեզ , երէ կա-
րենայի նետը խօսիլ զեռեւս միայն տեսնել , այն ատեն
մահն ալ այնչափ դառն չէր երեւնար :

« Պաւլիները նեա ման էկած տեղերը շարունակ

կրպղտըտէր , ուշադրութեամբ կընայէր այն խոտե-
րուն վրայ ուր միատեղ նստած էին , կընայէր գետա-
կունքը որ երկօցունց ծարաւը կըմարիէն , ծառերուն
կընայէր որոց համեղ պտուղքն իմիասին կըվայելին
Պաւլինեի վերաբերեալ ամենայն ինչ կըժողուէր ու
միատեղ զիզելով բիւր անգամ կընամբուրէր զանոնք :
Պաւլինէն այս ինչ բանին դպած է ըսելով սրտին

վրայ կըզներ ու սիրալիր գգուանօր կըսեղմեր զայն նոյն իսկ Պապինէի ձեռքը կարծելով :

« Հովիտին վրայ երբեւեկութեան ատեն քանի մը անգամ էս դեպ ի յայն ամայացեալ խրճիթի նայելով , — ողորմելի խրճիթ , աղաղակեր Փելիքս , դուրիջ ատենէն պիտի կործանիս ու ատերակ դառնաս , եւ մէկը չկայ որ զբեզ կրկին նորոգէ . ճվ սրբազան բնակարանդ երջանկութեան է սիրոյ , մասնակից պիտի լինիս եւ դու իմ բշուատութեանս մինչեւ ի մահ . եւ իմ ի գերեզման իջած օրես սկսեալ սոսկալի լուսրիւն մը պիտի բազաւորէ վրայդ — :

« Այսպէս աղաղակեր ողորմելին Փելիքս . առանց կարող լինելու այն ապառաւմէն զատուիլ . շատ անգամ գիշերն անցած է ինքը դեռ ի տուն դարձած չէր : Վիջենցիօս կըջանար ամէն երեկոյ մին փոքր ուրացընէլ զայն , բայց նա կըմերժեր զուրախութիւն իբրեւ բոյն իմն մահամբեր , հոգին այլով իւր չէր սնաներ բայց միայն տրտմութեամբ եւ արտասուօք որով էր քիջ մը մխիթարութիւն կըզտներ իւր ցաւոց : — Ուրախութիւնը անտանելի է այն մարդուն , կըսեր , որ գերեզմանի դրան կըմօտենայ — : Խեղճ երիտասարդն այնպիսի վիճակի մէջ էր՝ որ մարդուս չօրացած աչքէն անգամ արտասունք կըբաշէր . իւր դեմքը որ ատենով այնչափ գեղուն է ուրախ էր , հիմա կապոյտ է զատուծացած կերեւեր . աչքերն որ ուժին է յանյայտ տարփէ կըփայլէր ատենով՝ հիմա մէյմէկ խոռոչ դարցած էին ... բշուատ Փելիքսը ցնորքի է կեն-

զանի կրմախօքի կրնմաներ, իմ ողորմելի բարեկամս
Վիգէնցիօս ալ՝ զակիին օր ըստ օրէ մաշելը տեսնե-
լով գրեթէ ինքն էս մահուան մօտեցած էր :

« Փելիքս բառական չէր համարէր միայն ցորեկը
սրբաբան Պապինի ման եկած տեղերը, գիշեր ատեն
էս հօրը տնէն զաղտնի դուրս կելներ ու կուգար
տանս տակը եւ կուլար : Կըպըտըտէր տանս բուր-
տիքը՝ ընկերը կորուսած տատրակի նման, ամենայն
զգուշութիւն ձեռք կառնէր ու լայն անգամ կըդադ-
րեցներ՝ վախնալով որ բուններնիս չփախցունէ՝ մա-
նաւանդ ինքզինքը չյայտնէ. ուշադրութեամբ մտիկ
ընելով, — գուցէ նա էս կուլայ, կըսէր ինքնիրեն,
նն էրէ կարենար իմ ձայնս լսել կըջանայի անգամ
մըն ալ զինքը մխիթարել — :

« Վերջապէս Պապինէն տեսնելու միջոց մը չգտ-
նելէն ձանձրացեալ՝ յուսահատ որտիւ կըգրէ դրանը
վրայ՝ լուսնի շառաւիղով հետեւեալ տողերը .

« Փելիքս եկաւ վերջին անգամ այս տեղ լալու, մըս-
« էքն մեջ հաստատ դրած է որ պիտի մեռնի Պապինէն
« շեռած. դուք պիտի երբաք ու լաք իւր գերեզմանի
« վրայ, դուք որ անոր կորստեանն էք պատճառ՝ պիտի
« երբաք հոն՝ դառն արտունակ բափելու ?

« Այս տողերը գրելէն ու Պապինէնի բնակած տեղ-
ւոյն յաւիտենական մնաս բարեան ըսելէն յետոյ կը-
մէկնի սուկալի դիտաւորութեամբ եւ կերբայ ինքզինքն
սպաննելու՝ րեպէտ էս այն կակիծով իւր կենացն-իս-
կայն վերջ չկըրնար տալ :

« Պաւլինե որ քանի առուրց ի վեր քնացած չէր՝ համեմատ ըստ իւր սովորութեան կելնէ արշալուսի ատեն եւ կըտեսնէ զբանը վրայի տողերն ու փափաքով կըմերձենայ կարդալու ... խղճալի աղջիկ, մինչեւ այն ժամանակ որ իւր անհամբերութիւնը կեղծօք ծածկած ու այն կետին սկի ինքզինքին տերը չէր, յաղբուելով իւր կրից՝ ձեռքն ուսերուն վրայ կըղնէ ու կիյնայ գետին կըփըռուի : — Բարեզնէր Աստուած, կըզոչէ, մի բողոք զմեզ — :

« Քեպէտ իւր սրտի խռովութիւնը Փելիքսինին հաւասար՝ բայց բնաւորութիւնն առաւել մեղմ ըլլալուն մեզի կսկիծ տալու կըվախնար, եւ որովնետեւ մեզի հնազանդութիւն խոստացած էր՝ աչքը ցամաք՝ դեմքը պարզ՝ իւր անձկութիւնը լուելեայն կըծածկէր, բայց մանր սրտին մեջ՝ որքան որ ցորեկներն ինքզինքը բռներ՝ գիշերներն այրան եւս կըյուսահատէր :

« Փելիքսի ձեռօք գրուած այն մանաբեր գրերուն երեւոյթը՝ մինչեւ այն ատեն ունեցած ոյժն ալ կուրուսանել տուին, սրտին անկարգ եւ սաստիկ դափըրտութեն՝ բաց գերեզման մը կերեւակայէր ու ապերջանիկ Փելիքսն անկեց զուրս քաշելով իւր գիրկն ընդունել կուգէր. մի բէ եւ կարելի էր բողոք զՓելիքս որ հոն իջնայ քանի որ անոր կեանքը պահելն իր ձեռքն էր. ընդունայն այն կարծեցեալ սուրբ խրատն ալ, որ նորանչան անտարբերութիւն մը քարոզելով պարտք ձգած էր անոր վրայ ատենօք, քանի որ մարդկային բնաւորութեան եւ իւր առոյգ դիւրազգա-

յութեամբ վերջապէս յաղքող պիտի գտնուէր » : Ան կեղծ առաքինութիւն, դու կըրնաս պահ մը ծաղրել մարդկային խորհուրդը, բայց ժամանակն այնպիսի պարագաներ նետը կըբերէ որ բնական առաքինութիւնք ալ շքեղանիւր նմայիւր՝ մարդուս սիրտն իրենց

կըրտաշէն : « Պատիւնէ նայն կետին արնամարնէց այն կեղծ իմաստութեան խորհուրդն ու միևչէս այն ատենին քրտած ննազանդութիւնը մտեցաւ, իւր մտածմունքը միայն զՓէլիքս մահուան գրկէն ազատելն էր, որ ոչ իւր ծնողաց կամրը փտանգի մէջ ձգել կուգէր է ոչ քրտած զգուշութիւնքն ի դերէս նանել :

« Մտքի դրածը կատարելու նամար պէտք էր նախ

բազումն կենալ . աւրեց այն գրուած տողերն ու այն-
պիսի նախարար զբոսց ինքզինքն որ ամենեւին կաս-
կածելու տեղ չբողոսց :

« Կես օրին ժամանակները տնէն գաղտնի դուրս
ելաւ ու վազելով գնաց բեպ ի *Բարեկամութեան սպաս-
աստ* , միտքը դնելով միայնգամայն երբայ մինչ ի
խնձիր Վիգենցիօսի ' երե Փելիբօսը նոն չգտնէ . բայց
խեղճ երխտասարդն իր տրամտութեանը սնունդ ու
մտացը մանաբեր նիւթ տուող տեղէն չեր կըրնար նե-
ռանալ որ եւ յանկարծ ոտքի դափռտութի ի նեռուստ
լսելով կընայի , կըտեսնէ զՊաւլինէ , խօսք եւ շարժ-
մունք մօռնալով բոլորովին կըշփոթի , Պաւլինէն անոր
կըվագէ , երկուքն ալ իրարու կըգրկուին , պահ մը
իրարու կընային , կըծպտին , սիրտ սրտի կըփար-
տուին եւ ուրախութեան արտասութիւն իրարու
կընաղորդէն :

« Յուսալի չէր ինձ ' մեռնելէս առաջ անգամ մը
եւս ուրախանալ , կաղաղակե Փելիբօ ուժգնութեամբ ,
Պաւլինէ , սիրելիդ իմ Պաւլինէ , ինձի կեանք տարն
եկար բէ ման . Պաւլինէն սրտի բանդէն չկըրնար
պատասխանել սիրելւոյն : Ան , ես բեգի միշտ սիրելի
եմ , կըկրկնէ Փելիբօ , եւ անա կըտեսնեմ որ իմ զըժ-
բաղբուրիւնս սիրող կակղացուց :

« Երէ ինձ սիրելի ես... ո՞վ Աստուած... կընան
կասկածիլ իմ սիրելուս : Գիտեմ , կըսէ Փելիբօ եռան-
դեամբ , բէ սիրես զիս... սիրես դու զիս . եւ անա բեգ-
մով կրկին կգտնեմ իմ բոյրս , ընկերս եւ նարսս ... իմ

հարսս ... ո՞վ յաւխտեճա՛կան Աստուած, հազար անգամ
օրհնեալ ըլլաս ... այն, դու իմս պիտի ըլլաս սիրելիդ
իմ եւ ես երբեք չեմ զատուիր քե՛նկ: Այսպէս ըսելով
Պաւլինէն քեւերուն մեջ կառնէր կրգրկէր, տարփա-
նաց սատկուքե՛նէն աչքը կրակի պէս կրգփայլէին, Պաւ-
լինէ կը համբերէր պատասխանելու եւ չը համարձակէր
ըսելու քե հօրը հնազանդելէն չպիտի կըրնայ ետ
կենայ, բուռական կըսեպէր հառաջէլ եւ հեղեղի նման
արտասունք բա՛փել: Վերջապէս եղբայր իմ կըսէ դող-
դողուն ձայնիւ, եղբայր իմ, մի էրջանկութիւն մտա-
ծելու ժամանակ չէ, սրովհետեւ հայրս երդում ըրած
է զիս քե՛նկ բոլորովին զատելու: Քու հնայրդ, նն, մի
քե մահուանս փափարի ... չէ՛ Պաւլինէ, չէ՛. դու ըս-
տիպուած չես այնպիսի անգութ հրամանի մը հնա-
զանդելու, քու հայրդ մոլորեցնողը պատուասիրու-
քիւնն է եւ ապահով եմ որ ինք եւս քու հնազանդու-
քիւնդ օր մը պիտի առէ. անհիմն խղճմտանքը մէկ
դի ձգէնք ու անոր առաջին ըրած ուխտը կատարենք,
դու որ միշտ ինծի համար սպրած ես, դու որ իմ
բոյրս եմ, դու որ ինձ հազար անգամ սիրեմ զքեզ
ըսելով բիւր անգամ երդում ըրած ես Աստուծոյ առ-
ջէս ինծի հարսնանայու, կըրնան զիս բողուլ, չէ՛ որ
այս տեղուանք մեր երդումներուն, էրջանկութեանց
եւ սիրոյ վկայք են, մեր ամեն ըրածներն աստնք գի-
տեն, ինչ որ էինք մեզի յիշել կուտան, մեր անու-
շիկ զգացմունքը մտքերնիս կը ձգեն, եւ դու մի քե
կըրնան զիս բողուլ, ձգել քու եղբայրդ, բողուլ քու

սիրականց մանաւանդ այն անձն որ յուսե գրկուած
օրց կենաց ալ պիտի գրկուի . Պատիճնէ քոյր իմ , չէ ,
դու կարող չես այդ բան ընելու , բու սիրտդ այնքան
կարծրացեալ չէ , դու եղբօրդ ճակատագրին ետեւէն
պիտի երբաա . Եկ մեր բռնաւորներէն փախի՛նք , եր-

բանք] հեռաւոր] եւ անապատ տեղուանք , երբանք
Ալբեան լեռանց ծոցը , էլներ անոնց գլուխն ու հոն
գտներ միայնութիւն , խացաղութիւն եւ յախտեմա-
կան երջանկութիւն :

« Պատիճնէ այսպիսի առաջարկութեան մը վրայ
զարհուրելով՝ Փելիքս , կըսէ , այդ ինչ պանանջես լինէ ,

նն, չե, այդ առաջարկութենէն չեմ կրբնար գոհանալ. ինչ, ձգեմ իմ ծնողքս. մտնամ անոնց ըրած խնամքը, ես ինքս անոնց մահուան պատճառ լինիմ... նն, չե, ես տակաւին առարիւնի եմ... : Առարիւնի, կրկրկնէ Փէլիքս, բայց կնայ այնպիսի առարիւնութիւն որ բուզգայուն սիրականից բշուռութիւնը պահանջէ... Առարիւնի. նն քիչ առեւնէն այդ առարիւնութիւնը պատճառ պիտի լինի մահուանս, կըտեսնէս այս տեղերը, Փէլիքս որ բշուռու է եւ յուսահատ՝ այս անտանայ մեջ ինքզինքը պիտի զահավիժէ... Անգնւք, բանի որ զիս սիրելէ դադրեցար՝ գետեմ որ կեանքս ալ սիրելի չէ քեզ... չէ չէ. դու չսիրես զիս. դու բռնաւորացս նետ միաբան՝ անոնց նետ երգում ըրած ես կորստեանս համար. նն, որովհետեւ մեռնիլս կուզես աննոյ կաց անգուք սիրող գոն կընեմ. բայց դարձիք, անողորմ աղջիկ, դարցիք եւ. էկ այս տեղուանքը քիչ առեւնէն որ զքեզ սիրող անձին մարմինը բըզըկտած՝ ոսկերքն ալ վայրենի զազանաց առջեւ տեսնես եւ երբաս տեսածդ հօրդ պատմելու :

« Այս վերջի խօսքն ըսելու առեւն սաստիկ փորձութեամբ էր ողորմելի երիտասարդն : Պաւլինէն անոր վիճակը տեսնելով տոսկումնէն կըզարնուի եւ տկամայ կիյնայ, ծնկի վրայ կուգայ եւ դողալով ձեռուքները դեպ ի յերկինս կըվերցընէ ու լալարին ձայնիւ, — Աստուանձ իմ, կըսէ, ինչու համար առարիւնութիւնը սրտի զգացումներուն չհամաձայնիք : Այնուհետեւ քեւերը դեպ ի Փէլիքս դարձնելով, Եղբայր

իմ , կաղաղակե , հանդարտե , մտիկ ըրե քոյրդ որ
զբեզ միշտ սիրե , արդէն խոցոտած սրտիս վրայ ցա-
ւեր մի աւելցրներ , Փելլիրս , ինչո՞ւ մահս կը փութա-
ցընես , Աստուծոյ վատահե որ կարող է մեզի երջան-
կութեան ճամբայ մը բանալ . նորէն կըսեմ Փելլիրս ,
բու յուսանատուրիւնդ զիս գերեզման պիտի իջեցնէ :

ФЕЛДЕР.

Գ Ի Բ Ք Հ Ի Ն Գ Ե Բ Ո Ր Դ .

« Կաղնի տապալող ուժգին հովե մը աւելի սաստիկ էր Պաւլինեի ձայնը որ Փելիքսի կատաղութիւնը դադրեցուց. տեսնելու արժանի էր այս երիտասարդին կացութիւնը , որ չափազանց կատաղութենէ զիջանելով խռովութիւնն ալ մեղմացուց , նայեցաւ իւր սիրունւոյն՝ որով եւ կատաղի շարժումներն յանկարծ դադրեցան ու տեղի տուին փափկիկ արտասոււաց եւ խանդաղատութեան : — Սիրելի Պաւլինեա, կըսէր Փելիքս, ներք ինձ , չեմ ուզեր , ճի՛ չեմ ուզեր քու մեռանիլդ , մի բէ երջանկութեանդ համար կեանքս ալ գոհելու պատրաստ չեմ . եւ բեւարկելով , էլ կայնէ , կըկրկներ , ինձ կըվայելէ քու ոտքդ անկանիլ յանցաւորն ու բշուառը Էս եմ — : Այս խաղաղական խօսքերուն վրայ Պաւլինէ կըժպտի այն ամեն զժբաղդից նման՝ որք ազամայ նշոյլ մը ցոյց կտան դէմքերուն վրայ՝ իբրեւ վաղանցիկ մխիթարութիւն : Միշտ քու Պաւլինեդ եմ , կըսէ , սրտաշարժ ձայնիւ ու կըձգէ իւր գլուխը սիրահարի սրտին վրայ . Փելիքս պահ մը կը լուէ , կըզրկէ զայն , կըսեղմէ բեւերուն մէջ բնութշէ սիրալիր հեշտութեամբ՝ որ սրտին դափրտութեամբ կուրծքն եւս կըսըմբուտի . — Բարեկամութեանիդ իմ սիրելի , կըսէ , տեսանէս բէ ճրջափ զիրար կըսիրենք , ինչ ցաւալի պիտի ըլլար մեր բաժանումը , ճի՛ . կա-

րելի է մեզի յաւիտեան զատուի , չէ , իմա Պաւլինէ , բնաւ , ամենեւին չպիտի կըրնան զատել զմեզ . բնութիւնը , մեր ծնողաց երգմունքը , մեր սրտերը , վերջապէս ամեն բան կուգեն որ միանամք ..... կըփորձեն... Պաւլինէ , Հայրդ ի նանիր — ..... այս տեղը կըլուէ կատաղութիւնը նորէն չփորփորելու համար : Պաւլինէ բոլորովին լուռ կեցած էր սիրահարին սրտի խոր կիրքը չզայրացընելու համար . ունէր կամ շատ առարիւնութիւն ' իւր որոշումը չփոխելու եւ կամ մեծ տկարութիւն այլ որոշման ձեռնարկելու . առարիւնի բարոզքին խրատները միշտ մտրին մեջ ' քաջալերելին զինքը փորձութեան չհաղթուելու , իւր սիրտը դեպ ի Փելլիս կըզիմէր , բայց բնական երկչոտութիւնն անբաւարգեպ է երկիւղ կըծգեր սրտին մեջ , իրեն հրամայուած լուծը բորուել է հայրենի տնէն փախիլ ' Պաւլինէի ուժէն վեր բաներ էին » : Ան , երէ այնչափ առարիւնութիւն չունենար ու միայն սրտին հրապուրանացը հետեւէր ' նիմա երջանիկ կըլլար , մանաւանդ ողջ կըմնար եւ էս ալ այժմեան վիճակիս չէի արժանանար :

« Այն միջոցին Փելլիս կտխպէր զՊաւլինէ որ իրեն պատասխանէ . — Քոյր իմ , կըսէր , ժամանակը սըրնրաց գետէ մը աւելի արագ կանցնի , մեր բշուռութեան վայրկեանրն անա մտտեցած են , անկէ փախիլը մտածենք , ըսէ ինձի , անճանաչ մարդու մը համար կըրնաս չէ ըսել անոր որ ի մանկութենէ սկսազրեզ սիրել , կրնաս մտաւնալ որ մի էս նոյն խանձա-

րուրի եւ օրօրոցի մեջ սնունդ առինք ու մեր նեշտա-
լի մանկութիւնն ալ միատեղ անցուցինք . Պաւլինէ ,
էրէ մեր միատեղ Փարիզ էրբանք այն անուշ միատե-

րուրեան օրերն այժմտնջենաւոր կլինին մեզի համար,
նոյն տեղեր կըստեսներ մի եւ նոյն գործ կուենանք
եւ կըվայելենք մի եւ նոյն կեանք . այն ամուսինը որ

բեզի տալ կուզեն՝ կըսուի բէ հարուստ է, չեմ գիտեր
 բէ հարստութիւնը մարդս կերջանկացընէ, բայց ես
 այնպէս կզգամ որ երէ աշխարհս ստանալով զբեզ
 ջուներևայի ինչ շահ կար ինձ . բաց ի սմանէ հարուստ
 լինելով սրտի սիրածէն զրկուողը մեծ գեշութիւն մա-
 նաւանդ ծանրութիւն կզգայ իւր բաղդէն . մեր ինչ
 բանի պէտս ունիմք բաց ի փոքր երկրէ մը որով կա-
 բենամք սնանիլ, մի բէ դժուանք բան է զայն ունենայն
 երբ մանաւանդ միատեղ էս գոն ապրիներ . ըսէ ինձի
 անկեղծաբար, մի բէ կըրնանս եղբօրմեղ՝ ամուսինեղ
 անցնիլ — . Ան, կըսէ Պաւլինէ, ինչո՞ւ սրտիկդ ճմլեմ
 եղբայր, գիւղի քարոզչին խորհուրդ հարցուցի, որ
 ճանաչած մարդիկներնուս ամենէն խելացին է, հա
 ըսաւ ինձ բէ աղջկան մը սուրբ պարտքն է ծնողացն
 հնազանդիլ էս անոնց կամբը նոյն իսկ Աստուծոյ կա-
 մացը պէս կատարել, ըսաւ նաեւ բէ լաւ է մեռանիլ
 քան անոնց խօսքին չհնազանդիլ : Ես պիտի մեռա-
 նիմ Փելիքս, էս անտարակոյս պիտի մեռանիմ..... :
 Փելիքս վայրկեանի չտախտոր կըհայի էս այլապիւրիւնը
 ծածկելով . — ուրեմն զու հոս եկար իմ հետս մեռա-
 նելու որոշումդ իմացընելու համար — , Կըսէ ու կը-
 նատի ապառաժի մը վրայ, զլուխն ի ձեռին պահ մը
 կըմտածէ իւր բշուատութիւնը ու մէկէն, — չէ, կա-
 ղաղակէ, չէ, կարելի չէ զատուել աշխարհիս մեջ
 այսպիսի սիրելի բանէ, զանիկա ուրիշի մը գիրկը
 տեսնելով կեանք պահելն ալ անհնարին է, այսպիսի
 կեանք վարելը տանջանաց ամենէն սոսկալին է — .

« Այս կրօնքն ու նորեն գլուխն ի ձեռին՝ սաստկա-
կակի՞ծ սրտի կռնծմամբ կըմտածեր, ընելիք կորս-
տեան ներքին զգացումը՝ մտքին մեջ ամենատխտեր գո-
յութիւն տալով՝ մահաբեր նիւթեր եւս կըծնուցաներ,
իւր շփոք երեւակայութեամբ ինքզինքը զիշերային
խտտորման կըծօգեր, ուր լիք էին գահավէժք եւ ան-
դունդք. Պաւլինէի վրայ մտածելով (որ բիջ ատենէն
իբմէ սիրաբակ պիտի բաժնուեր) այլինչ չէր տեսնել
միայն թէ ճիւր գրգռելոյ բարկութեան: — Բնքէ, կը
սեր մտօք, անիկա զիս սիրէ... անոր սիրտն իմս
ըլլայ ... Եւ էլնէ ուրիշի նետ ամուսնանայ ...
միթէ մէկ խօսք բաւական չէ գմեզ երջանկացընելու,
բայց առարինութիւնն է անոր բերանը զոցողն. նն,
մահաբերոյ առարինութիւնն է աննիմն ննազանդու-
թիւն, վնայ ձեզ — :

« Այս ցաւալի մտածութիւնը իւր յուսահատութիւնը
եւս առաւել կըշատցընէին. տարփոյ կրակէն բռնկած
արիւնը՝ գոց ամանով ննոցին լվրայ դրուած ջրոյ
նման՝ երակացը մեջ կըխժար սաստկութեամբ եւ
պայքելն իսկ մօտ էր. երբ ողորմելին՝ լի յուսահա-
տութեամբ վերուց գլուխն ու տեսաւ, որ Պաւլինէն
իւր դիմաց ջղերուն կարկամութենէն բնական գեղեց-
կութիւնը կորուսած՝ կիսախուփ աչօք արտասուաց
մեջ կըմաշեր. իսկոյն սարսուռ մը զգաց՝ որով բոյր
անզամբն սկսան դողալ ու միտքը սոսկալի նիւթերով
յուզել: Յանկարծ յտին կէլնէ կըվազէ Պաւլինէին,
կըզրկէ գայն կըսեղմէ սրտին վրայ եւ կգոչէ ուժգին

ձայնիւ, — որով նետեա կարելի չէ միատեղ ապրիլ, միտքս դրի մեռանիլ, ուրեմն մեռանինք եւ գրկուած մեռանինք — , ըսելով՝ դողդոջուն ու կիսամեռ Պաւլինէն կըբարչէ՝ պատի նման ուղակտուր ապառաժի մը վրայ կտանի, որու տակն այնպիսի անդունդ մը կար որ կարելի չէր անկէ վար նայիլ առանց սոսկալու, եւ որ հազիւ հազ կըլսուէր արագընբաց գետի մը ջրոյ ժխորուն ձայնը՝ որ քարակուտից վրայ բարձրէն կըբափէին:

« Փելիքս արդէն անոր եզերքն հասած անգամ մը եւս ուժգնութեամբ կըսեղմէ զՊաւլինէ՝ որով խեղճին ձայն ալ կըկտրի ու վախէն ձեռքն աջացը վրայ կըղնէ. Փելիքս մտքի դրածն ապահով կատարելու համար կարտորար ու գլուխն ի կող կըզարձընէր որպէս զի սիրականին սրտկերը տեսնելով՝ չըլլայ բէ կակղի եւ բարբարոս զիտաւորութենէն դառնայ ... կատաղի երխտասարդը՝ բնութեան ամենագեղ եւ սրանչելի արարածն անհետ ընելու վրայ էր... էրբ յանկարծ կըկայնի եւ զարհուրելով ետին կըզառնայ, նման այն ճանապարհորդին որ քալած ատեն օձի մը պոչին վրայ կըկոխէ, — Ան, սոսկալի գործ, կաղաղակէ, այս ըրածս ինչ է — , իսկոյն մագերը գագարին վրայ կը ցցուին, մեռելագոյն դեղնութիւն մը կպատէ դժգոյն եւ նիհար դէմքին վրայ եւ մահատուներն էլնող կմախքի նման զարհուրատեսիլ դիմօք կըհեռանայ պռանց Պաւլինէին երեսը նայելու, դէռ ինրզինքն դժգոն այն անուելի գողափարին համար՝ որ զինքը կըհա-

յածեր ու միտքը կխտովէր մանաւանդ զրգիւ կուտար Պաւլինէի նեւ միատեղ մեռնելու եւ յախտեան կորսուելու . կրգարհուրի բշուսուն ու կրքախի դեպ ի խրճիբ, բարձրաձայն աղաղակելով, — Հեռացիր յինե, որ խենր ու կատողած եմ, եւ փախիր — :

« Պաւլինէ ինրզինր կարուսած՝ կրճօկ ու ետեւէն

կերբայ . Փելիքս գայն տեսնելով կրկրկնէ սուր ձայնիւ, — Փախիր յինե, խնայէ զիս չար գործելէն, փախիր զի անա եւ զինքս չճանաչեմ — : Եւ յիբաւի՛ կրից ուժգնութեանը տակ կսկսի Փելիքսին ծուկները դողալ ու խրճիբը ջնասած գետին կիյնայ . — Ամենեւին, կրսե, ամենեւին մարդ չկայ ինձ նման բշուսու . — :

« Քիչ ատենէն աննանդարտ աչքը կրգարցնէ դեպ ի Պաւլինէ, որ մեկուսի ընկած եւ զարհուրմանքէն մարած էր իբրեւ մեռեալ դի . այս աղետալի նոր տեսարանը Փելիքսի խելքն ի գլուխ կրբերէ, սիրա-

կանին վտանգը տեսնելով միտք եւ ուժ կառնու , նոր
զգացում եւ նոր փափաք կզգայ , կելնէ օգնութեան
կրկազէ , թիչ մը սպաղ ջուր կըսորսկէ անոր մեռելի
նման դեղնած երեսին վրայ ու գրկին մէջ կառնու .
բայց Պապինէ չսրափիր ու մեռած կերեալ , Փելիքս
կըյուսաւանատի եւ անզգայ մարմինն իր կուրծքին
վրայ սեղմելով կաղաղակէ , — սն , իմս Պապինէ ,
սիրելիդ իմ Պապինէ . սրտասխան տուր ... Աստուանձ
իմ , մեռուցնի զայն արդեօր ... յանցաւորն էս եմ — :
Փելիքս խելքը բոյորովին բռուցածի պէս ինչ ընելը
ջգիտեր մէյմը խոտերուն վրայ կըղներ զՊապինէ
մէյմըն ալ գիրկը կառնուր եւ այն որ պահ մը առաջ
Պապինէի նեւ մեռանել կըպահանջէր , հիմա անոր
մէկ շնչառութեանը համար բան չմնար որ ի գործ
ջղնէ եւ որ պատրաստ ջլինի աշխարհիս մէջ ունե-
ցածն ալ տարու :

« Փորք առ փորք աղջիկը կսրափի , առաջին հայ-
ւածքն առ Փելիքս կըշտկէ եւ լռելեայն բովիկը նս-
տած իր ձեռքն անոր ափին մէջ կըտեսնայ : Երկու-
քըն ալ չարաչար հոգնած ու ցաւոց մէջ բմբած եակ-
ներուն կընմանէին որ եւ Էդելուրեանց իբրեւ մնա-
ցորդ արտաքոյ կարգի տկարութիւն՝ մանաւանդ
անզգայի հանդարտութիւն մը կերեալ վրանին , նման
Ռվկիանոսին որ փոքորկալից հովերուն զաղարման
ատենէն՝ ալիք կսկսին փորբանալ եւ նուազ ուժով
ձեձէլ զձովեգերս մինչեւ որ բոյորովին կըհանդար-
տին ու հարք հաւասար կըխաղաղին :

« Աղջկանս նեռանալուն վրայօր կասկածելով եւ ինչ պատահելիքը գուշակելով՝ վազեցի դեպ ի յայն կողմ եւ իմ ներկայութիւնս այնպիսի տպաւորութիւն ըրաւ անոնց վրայ որ երէ կայծակն իրենց քով իյնար այնչափ չգարնութիւն, զարմանքն ու սոսկաւմը զի-

րենք պատեց որ անով ալ չկախուղցայ եւ որովհետեւ սաստիկ բարկացած էի՝ աղջկանս մտտեցայ եւ առանց նախատելու բռնեցի րեւէն ու քաշելով տարի:

« Փելիքս իբրեւ քէ ի խոր բունէ զարբնած կըտեսներ մեր երբայը բայց եւ այնպէս Պապինէն միշտ իր քովը կըկարծէր եւ երբէր չերեւակայէր որ Պապինէն յաւիտեան իրմէ յափշտակեմ: Պապինէ անոր

կընայեր, բայց Փելիբոսին այնպիսի տրամուրիւն մըն էր տիրած որ կարծես թէ հոգին իւր վրայ չէր ու հագին թէ կապրէր, եւ մեր՛ բազմաթիւ բուսկերուն մէջ աչքէն անկայտ եղանք:

« Փելիբոս կարափի եւ բոլորտիրը հայելով եղելութեանց ամեն պարագաները կըլիշէ եւ կատարեալ տարակուսանաց մէջ կիյնայ. — Անա, կըսէ, աշխարհիս մէջ միմուկ մնացի եւ յախտեան միմուկ, մինչեւ ցայժմ ինձ հոգի տուող յոյսերուն ամենրն ալ աներեւոյր եղան, անգուր մարդը յափշտակեց զայն, նա զնաց եւ ինձ ամուսին բլլալիք ջուսի. զնաց նա, բայց մեռանելու երդում ընելով զնաց ... բայց ինչու Պապինէն մեռանի, չէ չէ, այդ ինձի կիյնայ, մեռանելն ինձի կըվայելէ եւ միայն ինձի — :

« Այս սղորմելի տղին հոգին ընդունակութիւն ունէր իւր զգացման ուժգին տպաւորութիւնները կրելովայրենի եւ խոր յուսահատութիւն անոր վրայ տիրած կարծես թէ դառնութեան գետ մը կըբափէր սրբտին մէջ՝ դեմքէն հանդարտ կերեւար սակայն ի ներբուստ մահուան սոսկալի խորհուրդներով լեցուն էր սիրտը, այժմեան մտածմունքը կեանք ատելու նիւրէր չէին այլ սրտի սեղմունք եւ մարդատեցութիւն պատճառելու՝ որ եւ իր կորստեան շտապեցնելով օրն ալ անտանելի կերեցընէին, կեանքն իրեն գեղեցիկ ցուցընող բանն իրեն համար կորսուած էր անդառնալի կերպիւ. — Այլ ինչ բանի համար ապրիմ, կըսէր ինք իրեն, ինչո՞ւ ապրիմ էրք որ կեանքն ինձ

անտանելի տանջանք է — : Դարձեալ մտածութեան
անդունդին՝ կամ թաւ եւս ըսելով՝ յուսանատ նոզույ
մը ոչնչութեան մէջ իյնալով՝ աչքը զետին սեւեռած
անշարժ կրմնար . երբեմն այն վաղանցիկ էրջան-
կութեան հեշտալի պատկերն երեւակայութեանը մէջ
կըբերեր , կըտեսներ զՊաւլինէ իւր բարեբաղդ ժամա-
նակացը մէջ՝ որ առեն խաղաղութեամբ կըվարէին
իրենցօրերը , միտքը կըբերեր ան անմեղ կատակներն

ու անուշ գգուանքը . յաւիտենական կորուստները
գուցէ այսչափ կակիժ չպատճառէին անոր սրտին .
այս տխուր ու փափուկ յիշատակութիւնք բռնա-
դատէին զՓելիքս արտասունք բափելու՝ որով եւ յու-
սանատութիւնը մին փոքր կրմեղմանար , սակայն
լացերուն եւ հեծեձանաց ծանրութենէն սիրտն ալ կը
խորտակեր ու բոլորաթիքն հալելով՝ խաղաղ տեղ-
ւանք , կըսեր մտօք , նա զձեզ բիւր անգամ զեղեցկա-
ցուցել էր իւր ներկայութեամբ , ներկայութիւն՝ որ նո-
րածաղիկ վարդէն առտակէ հեշտալի էր , . նվ բուջուներ

առ արտասուերս բաժամ հողին վրայ՝ անիկա իւր կերած հացով զնեզ սնուցաներ, ո՞վ բերկրութեան վայրք այլ էս տեսնելիք չունիք զայն, էս դուք բռնուեր անոր նեռքէն սնանելիք չունիք. բարբարոսք յափըշտակեցին զայն, Պաւլինէ էս մերժեց իմ սեր. վնջ բշուառութեանս որ նման այն փոքրիկ տառակի ընկերոջս կորնչիլը տեսնելով որսորդին էտէւէն կերբամ ու այնչափ կաղաղակեմ որ վերջապէս կեանքս ալ կըյափշտակուի, մն, ո՞վ պիտի խոցէ սիրտս ու այս անտանելի կենաց ո՞վ պիտի ազատէ զիս:

« Ողորմելի տղան ինքզինքը կորուսած մեկէն ի մեկ կոյտ մը յարդի վրայ կիյնայ էս կըտեսնէ իւր շանը մօտենալը. զժբաղդութեան հանդիպող մարդը պզտիկ մխիբարովիւն մըն ալ փափաքանօք կընդունի. Փելիքս կըփայփայէ զանիկա, այն խեղճ կենդանին ալ բժնելով տիրոջը կընայի իբրէս վշտակից էս հաղորդ Փելիքսի տառապանաց. Փելիքսի սիրտը կըղափրտայ էս որպէս բէ ըսածը շունն ալ կընասկընայ, — դու էս զայն տեսնելու չես —. հոսակ նետոյ դեպ իր ոչ-խարաց դառնալով — մն, կըսէ, մեր է այն գառնուկը, մեր է այն մեր սիրուն տխուր գրասը, որոյ վրայ Պաւլինէ մասնաւոր խնամք ունէր էս ինձ այն չափ կաղաչէր որ անիկա աղէկ նայիմ. մեր էս գառնուկ, բու բացակայութիւնդ էս ինձ կիմացընէ որ իմ մահս մօտ է — :

« Հեծկըրտանքէն ձայնը կտրած, արտասուք էրեսն ի վար կըվազէին երբ Փելիքս զողողալով կէլներ ու

զըրջակայս հայելով կըրպէր ուր Պաւլինէի յիշատակներով լիբ էին: Հոս, կըսէր, երդում ըրաւ զիս սիրելու եւ միշտ իմս լինելու, սա տեղ անոր ծաղիկ մը տուի որ կուրծքին վրայ խորեց, սա ծայրին վրայ

ինն սիրելի տաղը կերգէր, ո՛ն ոչ էա պիտի լսեմ անոր ձայնը, այն ձայնը որ սրտիս ճամբան լաւ ճանաչեց:

« Այսպէս խօսելով ապառաւովց բոլորն աջրէ կանցընէր, ամեն տեղ սիրելի նիւթերուն յիշատակութիւն

կըրարողին , հաստ. վերջապէս սեպացեալ ապա-
ռածի մը ծայրն , ուր Պաւլինէ՛ Արկաղեան հովիւնե-
րու նմանել ուզելով փորագրած էր իրենց փոխադարձ
սիրոյն նշանները՝ Փելլիբոսի աջքն իսկոյն այն տողին
վրայ ուղղեցան որ կըսէր ,

ՍԻՐԵՄՔ ԶՄԻՄԵԱՆՍ , ԵՒ ՍԻՐԵՍՅՈՒՔ ՅԱՒՅԵՐՆ .

Այս տողը մահու ջափ զինքը վիրաւորեց ուժգին
ու նոր ցնցումն տուաւ իւր աղետալի զգացման . մե-
կէն ի մեկ էլաւ կայնեցաւ ու մարած ձայնիւ աղա-
ղակեց , — սիրել զմիմեանս յաւիտեան . բայց յինէ
կըփախիս դու Պաւլինէ՛ , զիս կըրողուս , հէր մնաց
բու երգումդ , այսպէս կըմատնես զիս — : Այս տխուր
յիշողութիւնը զինքը կըսարսէ ու կրկին կընանգար-
տեցնէ . յուսանատուբեան կրակը բէէս բիչ մը բմրած
սակայն դեռ ի վառ կրկիզեր տառապելոյն սիրտը .
կըղառնայ բարձր ձայնիւ Պաւլինէն կրկանջէ էս իւր
ձայնին արձագանքէն ուրիշ պատասխան չառնէր .
— ուրեմն կորուսի գնա , զժբաղդութեանս այտունե-
տեւ ձար՛ ջկայ — , ըսելով անգամ մըն ալ այն տո-
ղերուն վրայ կընայի , այն տողերն որ վաղանցիկ
երջանկութեանց , սոսկալի յիշատակութեանց էս յա-
ւիտենական հրաժարման իբրէս վկայ կըբռնադատին
զՓելլիբոս դեպ ի կորստեան , այն ատեն Փելլիբոսի դող-
դողուն շրբանց արտասանութիւնն այլ ինչ ոչ էր բայց
միայն , *Կորուսի գնա* :

« Սիրտը կրիւք կըլինայ , — Առանց անոր ապրիլ ,

մեռանելն առաւել լաւ է . մի քէ բշուստութեանս
պատճառ եղողին համար պետք է ապրիլ , Պատիւնէն
ուրիշի գիրկը տեսնելու համար պետք է ողջ մնալ ,
նչ նչ , պարտ է մեռանիլ . բող վերջանան մեր բըշ-
ւատներինք . նենգաւոր եւ խաբէբայ մարդոց ձեռքե
բող ես ալ ազատիմ — , ըսելով՝ կելնէ կրկայնի , պան
մը կմտածէ , հուսկ յետոյ կգոջէ ամենասուր ձայնիւ ,

— Հօ , որոշեցի..... կամիմ մեռանիլ ..... — :
« Մ'ն , որ սոսկալի եւ բշուստութեան , խեղճը զին-
քը վերուց ու ապառ-ածէն վար նետեց , նայն իսկ բըշ-
ւատութեան հաւասար սոսկալի յիշատակութիւն մըն
ալ ձգեց որ սիրտս անդադար կըստատուէ , բանզի ես
էի զայն դեպ ի ման հրողը , ես եւ միայն ես էի
այն զահալիժէն զինքը վար ձգողը :

« Եւղձ տղան չկրցաւ իւր փնտռած մանը գտնել կոյր յուսանատուրեան նորտակը չկատարեցաւ, վասն զի նետուած տեղւոյն մօտի բուփր իր իյնալն արգիլելով կես ճամբու խոտերուն վրայ ձգեցին զինքը. վերջապէս սրափեցաւ ու վիրացը ցառոց հետ կորուսած բաներն ալ միացան խեղձին վրայ եւ բոլորովին յուսանատեցուցին:

« Փետի պէս վազած արիւնն եւս բանի տեղ չսեպելով քաջաբար կապեց իւր ոտքն որ ալ չկրքնար շարժել, եւ վիրացը վրայ նայելով, — Ա՜ն Պաւլինէ, կրտք, կրքնայի տակեց առաւել զքեզ սիրել — :

« Ոտքի վրայ էլնել կուզէր, բայց չկրքնալուն եւս առաւել յուսանատուրեան մէջ կիյնար. ինչ էր բըշւատին վիճակը. մանուան եւ կենաց մէջ տակաւին կոծ եւ համբերութիւն երկայն ատեն պիտի կրէր. ապրելուն մէջ տխուր վիճակ մը կը ներկայանար իրեն, եւ որովհետեւ Պաւլինէի ողբալի վիճակին ծանօթ չպիտի ըլլար, մանաւանդ ջյուսար որ անօր ծնողքն այս եղելութենէ շարժեալ եւ յիշելով իրենց հին սէրը հարսնախօսութիւնը դադրեցնէին՝ չափազանց դժնդակ բան կերեւար իրեն երջանկութիւն տեսնել առանց չվայելելու: Այսպիսի անագորոյն տեսիլի մը ետքը մեռանելն սրբան անոյշ կգայ այն անձին որոյ յուսանատ մտածմունք ամեն վայրկեան իւր կեանքը կը մաշեցընեն:

« Աւելի անոյշ զգացմունք կսկսին Փելիքսի սրտին մէջ սպրդիլ, աչքը դեպ ի յերկինս կը դարձընէ եւ ան-

կեց կօզտի. մխիթարութիւն մը կիյնայ սրտին մեջ, մխիթարութիւն երկնային՝ փոխանակ յուսանատուբեան, որ բեպետ խոր տրտմութիւն եւ գեթ ման պատճառող բայց ոչ այնչափ ձանձրայի, այս մխիթարութիւնը կըտարածի իւր կուտորուն ու արխնչուայ անդամօքը վրայ իբրեւ բալասան համբերութեան . Գերագոյն էակին ունեցած գուրը մարդս կուծովցնէ եւ անկէ վատահութիւնզգալով ամեն ջարեաց կըյաղքէ. — Աստուած իմ, կաղաղակէ Փէլիքս, գետեմ որ դու ստեղծածդ չես բողուր, օգնէ ինձ զի տկար եմ, մխիթարէ զիս զի բշուտ եմ եւ ապերջանիկ — :

« Այս կարճ աղօթքն երկիւղած սրտիւ ընելէն յետոյ զգաց նոր քաջութիւն մը կեանքէ չձանրանալու եւ ինքզինքն Աստուծոյ յանձնելով մահուան սպասելու :

« Ժամանակն երեկոյեան էր եւ սարերուն վրայ գիշերամտին աղօտ շառաւիղը միայն կըտիրէր որ իւր անստուգութեամբ գաղտնիք իմն ունի մարդուս կսկիծն անուշցնելու եւ նպատաւոր իսկ է յուսանատ սրտին՝ ուր տրտմութիւնը եւ մահատու նետեր կը վխտան . խեղճ տղան կիմանայ կսկիծին կրկնապատկիլն ու կըսէ ինք իրեն, — հիմա մինուկ էրէ հոս մեռնիմ, ինչ նոգեր պիտի կրեն ծնողքս, վաղն անոնք այս կողմերս պիտի գան, մահուանս վերջին հարուածն արդէն ընդունած խոտերուն վրայ անշունջ մարմինս տարածեալ պիտի գտնեն — :

« Իւր ոչխարքն ապառաժներուն վրայ կըմայիին որ իւր սրտին տիրող լուսութեան հետ համեմատելով

սովորականէն աւելի երկայն կըրուէր, անոնց մայել-
լոյ ձայնը . — Սիրուն ոչխարք, այնքան ժամանակ

որ գնեց ժուռ, ամի արօտներու վրայ, անա դուք էս
անպահապան մնացիր. այսուհետեւ ճվ պիտի հոգ

տանի ձեր վրայ — : Հաւատարիմ շունը օգնութիւն
խնդրելու պէս երբեմն հաջելով բանի մը շրջան կընէ

հօտի բոլորտիքն ու վերջապէս կը ժողովէ զոչխարս Փելիքսի մօտ եւ կսկսի հանդարտ աջօք հսկել: Այս ջափ հաւատարմութեան վրայ ողորմելի երիտասարդիդ սիրտը կը շարժի ու հառաջմամբ կըսէ, — Ինչ բաղդ, որ ինձ համար սահմանեալ էր. անհաւասիկ արարած մը որ մինչեւ հիմա վրաս գուք ունի. անձ այն մէկ հատիկ ընկերն որ ունիմ այս բշուատ. վիճակիս մէջ — :

« Այս փոքր մխիթարական բաները մեծ ազդեցութիւն կը տան խորին կսկիծ ունեցած ատեննիս, բայց եւ այնպէս մահատու ընդհարկութեամբ վերջի տկարութեան մէջ եւս կը ձգեն զմարդ եւ յուսահատութենէն անգամ զրկելով այնպիսի բմբուրիսն կը ձգեն վրան որ մահուան բունին իսկ նմանի. Փելիքս այսպէս էրեսն հողին դարձուցած խոտերուն վրայ կը փռուի սպասելով ամեն վայրկեանի որ իւր վերջին շունչը փչէ: — Անձ, կըսէր, այս այն տեղն է ուր որ քիչ ատենէն պիտի մեռանիմ, պիտի տեսնէ Պաւլինէի հայրը քե սրբան զիս բշուատացուց, յորում չէի արժանի. ան, էրանի քե ծնած չիւնէր, Պաւլինէ եւս պիտի գայ եւ լայ գերեզմանիս վրայ, ծնողս յուսահատութեան մէջ պիտի բաղուին, ձով սիրելիբդ իմ, էրզմնցունեմ զձեզ, մխիթարուեցէք, վասն զի կեանքս որ էրէ շարունակի, մնացորդ օրերս շարք բշուատութեան պիտի լինէր եւ ո՛չ այլ ինչ. մնար բարեան. համայն սիրելիբ իմ, մնար բարեան. այլ ո՛չ եւս ապրիմ. բող այս պատառած սիրտս այս

խօսքով կնգութի եւ անոր վրայ յախտեցական լուսրին քող տիրե — :

« Գիշերային մրութիւնը արդէն ամէն կողմ տարածեալ՝ բազմութիւնը աստեղաց փայլէին եւ միտ յն անոնց լուսովը լիբինք յերկնից որոշուէին. անգր

սկսէին բափել երկրիս վրայ իրենց արգասաւոր ցողերը, նանդարտութիւնն ամէն կողմ կըտիրէր եւ խտտերուն մակերեւոյթի միջատից նըծըրտութէն ուրիշ ձայն չլսուէր. ապառաժից վրայէն ջրոց շիշուանքը, նեռակայ գետերուն բարձրընթաց ու լերանց թրձագանգովը կրկնուած ձայնը, բուռց եւ այլ գիշերային քոջնոց աւերածայտ գազարներէն սզաննչուն նճու նճու

ձայները կընդմիջէին այն տխուր լուսբիւնն որ գիշերային սոսկալի մրութեան մէջ լուսնկային կապաւեր : Փէլիքս գանկագի մը ձայն կըլսէ, (որ գիւղականաց կես գիշեր կաւետեր) . գլուխը կըվերցնէ եւ — ո՞վ ման' անփոյր վասն բշուառաց, էր չժամանես զիս վերցնելու . մի քէ վերջնայոյս միմիայն քո վրայ չէի դրած — ըսելով՝ դարձեալ կիյնայ բմրութեան մէջ :

« Վիջէնցիօս այս միջոցին տեսնելով որ գիշերն ալ գաւակը տուն չդառնար, որ եւ ընդդէմ էր սովորութեան, մեծ հոգի մէջ կսկսի տատանիլ . կինը մանաւանդ՝ մայրենի սիրով փորփօքած, (որ գաւակն հեռի գտնուած ատենը՝ անոր ի գիրկ երջանութեան կենալը գիտնալով անգամ կվիրաւորէր), անմխիբար կաղաղակէ երկանը եւ կստիպէ որ երբայ տղան փնտռէ . ձերունի հայրը գաւազան եւ լապտեր ի ձեռին, խրճիթի շունն ալ հետը առնելով դռնէն դուրս կելնէ եւ Փէլիքսին ոչխար արծած տեղերուն ամենն ալ կըպտըտի՝ երբեմն անունը կըկանչէ ու չըզտնելով կըյուսանատի : Այս բարի հօր այլայլութիւնը գուշակ մըն էր գաւակին զժբաղդութեան . խըր զգացած վախերը ոչ միայն չէր կրնար ցրուել՝ այլ եւ ամեն մէկ քայլին հետը կաւելնային անոնք ու մահատու հոգերու մէջ զինքը կըբաշէին :

« Վիջէնցիօս շարունակ մէկ լեռնէն միւսը կըշրջէր, եւ երբեմն բարձրաւանդ ապառաժի վրայ էլնելով երբեմն ալ խորանդունդ ձորի տակ իջանելով կարի յոյժ կըհոգնէր . վերջապէս *Բարեկամութեան շապատած*

կրճատնի, խորճին մեջ ուշադրութեամբ կրճայի եւ հոն եւս չգտնալով՝ ողորմելի հայրը այն ժամանակ յուսահատութեան վերջածայրին կրճատնի ու երբեմն լապտերաւ գրջջակայն յուսաւորելով երբեմն ալ ուշադրութեամբ գիշերային հանդարտութիւնը մտիկ ընելով կսկսի առա եւ անց բախառիլ : Յանկարծ կը տեսնէ որ իւր շունը կըյարձակի ուրիշ շան մը վրայ մօկմօք զո խոյնմտակ հրատակ սլա ստիցմէկի :

որ թճնելով դեպ իրեն կըվազէր . այս վերջինը Փելիքսին կը որ ձերունաւոյն ձեռքը լիզելէն յետոյ կըզատնայ դեպ իր եկած տեղը՝ միշտ ետին նայելով՝ հասկըցնելու համար որ պետք է իրեն հետեւի . կերբայ ետեւէն Վիշկնցիօս ու հովիտն իջնալով կրճատնի Փելիքսին եղած տեղը , ուր անանց կենդանութեան նշանի փոռած մնացել էր խտտերուն վրայ : Անաջին անգամ՝ կարծելով թէ իւր վաղեմի տրտմութեամբը կըտատատանի՝ գաւանկա, կըսէ անոր, միթէ ծընողդ չէս մտածէր, անոնց վրայ հոգ չէս տանիր .

Էլ որդեակ երբանք, մայրդ մեծ հոգերու մէջ քեզի կըս-
պասէ : Փելիքս հառաջելով կըղատնայ հօրը կընայի ,
որ այն ալ հազիւ քէ տղին արիւնաբարձիս երեսը
տեսնելով, կսկսի աղաղակել՝ «նն, զ՞ննչ տեսնեմ...
նն որդեակ իմ... կսկիծեն՝ ալ չկըրնար խօսքը լմըն-
ցընել, ինքզինք կըկորուսանէ... բայց Փելիքսի կրկին
հառաջանօրն որ յօգնութիւն կըկանչէր՝ ձերունին
կտրափի : Փելիքս՝ արեան առատ նեղմանէ սաստիկ
տկարացած՝ հազիւ քէ վրան ուժ ունէր եղելութիւնն
հօրը պատմելու, որ սիրահար յուսահատութեան հե-
տետութիւնն էր . — իմ բշուարութեանս միայն այս
վերջին հարուածը կըպակսէր . Հայր իմ, կըսէր Փելիքս,
էս հիմա կատարեալ եղաւ, այսուհետեւ ապրիլն ինձ
իրօք բշուարութիւն էր, գիտեմ, Հայր, որ ճանաչես
իմ սիրտս, գիտես նաեւ որ զՊաւլինէ յախտեան կո-
րուսի էս զիս ջյանդիմանես — :

« Տղին ցաւալի խօսակցութեան ատեն՝ Վիջենցիօս
հեղեղի պէս արշտտունք կըբափէր : Ողորմելի երի-
տասարդ, յիմար գառակ, ծնողապիրութեան զգացում
չունէիր վրադ . երէ կորուստիդ փոխադարձ բան մը
չկըրցիր գտնել՝ գտնէ խնայէիր զքեզ այսպիսի մահա-
տիք հարուածէ . խեղճ մօրկանդ վիճակն ինչ պիտի
ըլլայ՝ երբ որ իմանայ քէ ալ էս գառակ չունի . ինչ
պիտի ըլլայ իմ վիճակս որ հայրդ էմ ողորմելի . սա
բանի մը առօր կենացս մէջ ինչ կըմնայ ինձ, անգնար,
որ մէկ հատիկ յոյսս էիր, յօրմէ էս զրկեցիր զիս :

« Այս միջոցին սկսաւ անոր վերքն ուշադրութեամբ

քննել է միշտ սրտի զոզով որ մանաբեր վերք մը
չըլլայ, եւ յանկարծ անոր ոտքը կտարած տեսնելուն՝
վրան մարմնուք եկաւ ու աչքը դեպ ի յերկինս դար-
ձուց աղաղակելով, Աստուած իմ, սուրով քշուստ
հայր մը, ձեռնոտ եղիր եւ մխիթարե զայն: — Աս-
տուած զիս արդէն մխիթարեց Հայր իմ, կըսէր Փելլիքս,
քիչ ատենէն աստուածային բարեաց չափը՝ զիս իրեն
քովը կանչելով՝ մանաւանդ քեզի եւս պետք եղած բա-
ջութիւնը տալով՝ պիտի լինայ — :

« Ապերջանիկ ձերունին շարունակ հառաչելով
սկսաւ ոջխարները ժողովել եւ փորձ եւս ընել որ
տղան շարակն առնու. բայց տղուն անննարին ցա-
ւերը կարգիլէին հօրը շարակն էլնելու :

« Ողորմելի երիտասարդն իւր ցաւերը ջիմացնելու
համար քեպէտ ամեն ջանք կընէր՝ սակայն ակամայ
կըտար եւ երբեմն սուր ձայնիւ կաղաղակէր, որով
եւ մահու աւետ կըտար հայրենի սրտին: Վիջենցիոս
կառնու զայն եւ կըբառնայ վերջապէս ձերացեալ
ուսերուն վրայ, շներն ու ոջխատներն առջեւէն
կընընկէ եւ կսկսի քալել:

« Սրտաշարժ եր այն տեսարանը, ձերունին իւր կի-
սամետ գաւակը շարկած ուժը կրկնապատկելու կըջա-
նար որ կարենայ մինչ ի տուն տանիլ. եւս առաւել ա-
ղետալի եր որդւոյն միճակը որ հայրը ջվշտացնելու
համար այվայունքն ու արտատները բռնի կարգիլէր:

Ո՛հ բնութիւն բնութիւն, ինչո՞ւ իմ սրտիս՝ ալ հաւա-
սարապէս չազդեցիր այն անմեղ զգացումը:

ГЛАГОЛЪ ГЛАГОЛЕНЪ.

ԳԻՐՔ ՎԵՑԵՐՈՐԳ

« Արշալոյսի ատեն ձերունին տանը մօտեցաւ ,
ամուսինը որ անմխիբար կապասէր կղիմաւորէ զայն
ու զաւկին անանկնկալ էս ողբալի վիճակը տեսնելով
զբէրէ կըմարի . ան մայրենի սէր , այսպիսի կսկը-
ձանք քեզի միայն ծանօթ էն :

« Մեկ վայրկենի մեջ՝ իւրճիբնին արտասուաց էս
ցաւոց բնակարանի կերպարանք կառնու . յոյսը մե-
կէն իմեկ կաներեւոյրանայ էս իրինց բշուատուրեան
պակասութիւնը կըլեցընէ . անմխիբար մայրը տղին
արիւնարարախ լաբերը վրայէն կընանէ ու դառն
արտասուօք անկողին կըղնէ զայն : Խեղճ երիտասարդ
այնպիսի բմբուրեան մեջ էր՝ որ ջիմանար բոլոր-
տիբին եղածը էս հազիւ քէ վիրաց ցաւը կզգար .
դէմքը նիհար էս դեղնագոյն , ախունքն էսս կիսախուփ
խակ էս իսկ մեռելի կընմանէր . մայրը քեւերուն մեջ
առած կըսեղմէր զայն որ իւր ջերմութիւնը զաւկին
հաղորդէ . փափկասուն ձայնիւ ու քաղցր անուանա-
կոչութեամբ կըզոջէր զաւակը՝ յուսալով քէ անոնցմով
կըրնայ առողջացընէլ զայն . հիւանդը երբեմն իր մօրը
դառնալով , — Մայր իմ , կըսէր , բոլորով սրտիւ սի-
րեմ գրեզ , էս դու գիտես որ սիրեմ գրեզ — . Ես ալ
գրեզ սիրեմ սիրուն զաւակս , աշխարհիս մեջ այն-

պիսի բան չկայ որ քեզի չափ սիրեմ . Քիչ ատենեն կըկրկնէր Փելլիբս, — ո՛չ այդ խօսքը լսելիք է ոչ զքեզ տեսնելիք ունիմ ... Աստուած իմ , սրբան սգալի է վայրկեանս — :

« Վիջենցիոս հազիւ քե տղան վար առած է .

առանց հանգչելու կըվագէ կերբայ մօտի գիւղն , որ հմուտ ձերունի մը կար , որ իւր նմանեացն օգնելու փափաքը յաջողակ մէկն ըրած էին զինքը վիրաբու- ժական արնետիկն մէջ . այս բարի ձերուկն , որ միշտ

պատրաստ էր այլոց բարութիւնն ընելու, վազեց եկաւ Վիջէնցիօսի խրճիբը, բննեց Փելիբոսի խոր վերբը եւ տեսաւ յայտնապէս որ անբժշկելիք էին, բայց ծնողացմէ պահեց ու մխիբարելու յոյս եւս տուաւ. մայրը հաւատաց վիրաբուծի խօսքին իսկ հայրը բաւական իմացաւ իւր բշուատութիւնն անոր աջացը շարժումէն:

« Երէք որ այսպէս հիւանդը մի եւ նոյն վիճակի մէջ միայն այս բանի մը խօսքը կըմբմնջէք, — Ձեմ կրնար առողջանալ. բիջ ստեղծեն պիտի բողոսմ այս աշխարհս՝ ուր Պաւլինէ դեռ պիտի կենայ, այլ եւս տեսնելու չեմ գայն, բայց ինք եւս չպիտի ուշանայ եւ ինձ պիտի հետեւի — :

« Զօրօրրդ օրը, երբ որ Փելիբոսի վերբը դարմանելէն յետոյ վիրաբոյժն անկողնոյն քով նստած՝ զանազան խօսակցութեամբ ծնողքը մխիբարելու կըջանար, խընդիրն ինկաւ Պաւլինէի հարստեանացը վրայ որուն լուրը բոլոր շրջակայքը տարածուած էր. այս բարի ձերունին գիտէր մեր ընտանեկան մտերմութիւնը, բայց չգիտէր թէ զանակներնիս զիրար կըսիրէին մանաւանդ որ Վիջէնցիօս վիրաբուծէն պահած էր Փելիբոսի բշուատութեան բուն պատճառը չուզելով կշտամբել զիւր հին բարեկամն որ արդարեւ կըշտամբանաց խիստ արժանի էր »:

Մտածէ թէ սրբան շատցան ցաւերս էրբ այսպիսի հաւատարիմ բարեկամի մատնութիւն ընելս զգացի:

« Վաղը մեր գիւղին մէջ հանդես ունինք, կրտսէրունին, բարեկամիդ սղջիկը Պարօն Վարանցօին

նետ պիտի ամուսնանայ, հարսանիքի շգեղ պատարաստութեանց ամենն ալ կատարեցի ... : Ափսոս որ եղած ջարիքը դարմանելու ատենն անցած էր . այն բանի մը խօսքը բաւական էին Փելիքոսի սիրտը պատառելու , որ իսկոյն դեպ ի պատ կըդառնայ կըբմբի ու անշարժ կըմնայ եւ ծնողաց աշխատութեամբն հագլի սրափեալ կընայի անոնց ու կըսեղմկ ձեռուրնին առանց իմացնելու իւր վիրաց կապերուն քակուիլն , որ յուսանատութեան առաջին վայրկենին մեջ զանոնք փրցնելով բող տուած էր , որ եւ արիւնն առատապէս կըվազէր անկողնոյն մէջ :

« Երեկոյին մեծ տագնապի մէջ էր , մարմըրած աջօրբոյորտիքը հայած ատեն՝ ծնողքն ալ անկողնոյն քով նստած դառն արտասունք կլային . — Հնայր , կըսէր էրբեմն , ըսէ ինձ , այսօր Պաւլինէն պիտի տեսնեմ , ինչո՞ւ զիս տեսնելու չգար , արդեօք չընցաւիր վիճակիս վրայ , բայց չէ , գուցէ բող չտան գալու , երէ ոչ մինչեւ ցայժմ եկած էր . ողորմելի Պաւլինէ , բոյորով սրտիս սիրեմ գրեզ — : Վայրկենէ մը յետոյ կըկրկնէր սրտաշարժ ձայնիւ , — մեռանելու մօտ եմ , Պաւլինէն եւս պարտի մեռանիլ օր մը , պիտի տեսնեմ զայն արդարոց բնակարանին մէջ , հոն՝ բոյր եւ եղբայր պիտի լինիմք , որ այս աշխարհիս մէջ արգիլեցին , հոն՝ պիտի չկըրնան բաժանել զմեզ՝ ուր յաւիտեան զիրար պիտի սիրեմք . սն , օր երջանիկ , ո՞ւր եւս — : Այսպէս գերեզմանին եզերաց վրայ կըբափառէր խեղճ էրիտասարդի հոգին , եւ որովհետեւ մանկութեան առա-

չին բորովմունքը Պապինի վրայ սեր կըյայտնէին, անա իւր վերջինն էւս ուղղեցան ի սեր նորա :

« Ես այն միջոցին անդադար աղջկանս ամուսնութեանը վրայօր սբաղեալ՝ ջկարծէի որ իմ սբաղմամբս տանջանք էս կաւելցնեմ . պատուասք փափարանացս վախճանին հասած կարծելով՝ կշտապէի յանցանքս աւարտել՝ նոյն իսկ ատեն որ բարեկամի մը զաւակ անդին հոգի կաւանդէր, իբրս է որ ջէի գիտէր խեղճ Փէլիքսին պատահածը, բայց էս այնպէս իմ գաղափարներովս զբաղեալ, երբէք ջէի երեւակայել սիրող երիտասարդի մը յուսահատութենէ այնպիսի արդիւնք՝ որ աշխարհիս մէջ ամենէն սիրելի բանը կորուսանելուն պտուղն էր . բայց մի կարծեր որ ինքզինքս արդարացնել ուզեմ . գիտեմ որ անարժան եմ բողութեան էս ամենքը պարտին զիս ատել, բայց որքան դիւրագգայութիւնս ոտքի տակ առնել ուզեմ այնքան էս խոստովանիմ որ երբէք ջունեցայ այնպիսի սիրտ որ մարդու՝ մանաւանդ սիրելի մարդու՝ կենացը վրայ հոգ ջտանի . ո՛ջ, ամենէին ջկարծէի ջինքն այս վիճակի հասցընել, որով էս Վիջենցիօսի ընտանեաց ատելութիւն պատրաստել, որք իրենց բշուատութիւնն ողբալու ատեննին անգամ ջարհամարնէին զիս, էս այս ընթացիւք էսս առաւել ջաւոցուցին ցաւերս, որ Աստուծոյ գլխուս վերայ իջուցած պատիժներուն ամենէն սաստիկն էդա :

« Այս բռնած ճամբաս արդարացնելու համար՝ ջարունակ Պարօն Վարանցօին ինձ ըրած ծառայու-

բիւնը կը յիշէի ամենուսն, ըսելով թէ նրբան ապերախտ պիտի լինիմ անոր կամացը չընտեսելով երբ մանաւանդ իւր կամքն ալ իմ բարօրութեան համար է. այս կերպիս խաբեպատիր էրեսոյք մը կընտեսակերպէի՝ փափարանացս գաղտնի վախճանը կեղծելու համար.

այլ կողմանէ ինքզինքս կը համոզէի մտածելով որ Փելիքոսի է. Պաւլինէի սիրանար կրակը մարած պիտի լինէին սրտերնուն մէջ՝ իրենց նեղակայութեան պատճառաւ. ախա՛նս որ բառական չէի ճանաչած մարդոց սիրտը, չէի իմացած որ սերը բշուատութեան մէջ կանի է. առաւել ուժով կը կատարուի այն սիրելի նիւրին նեղ երբ մանաւանդ զայն իրմէ յափշտակել ուզէն:

« Կես գիշերուան ատեն, երբ որ Փելիքս կենացը վերջի վայրկենին էր հասած, դուռը կըջալուի, Վիջէկնցիօս կըբանայ եւ կըտեսնէ զՊաւլինէ... այն, Պաւլինէն ինքը, որ յալագին եւ յուսահատաբար կիյնայ Վիջէկնցիօսի գիրկն... Ազատէ զիս հայր իմ կաղաղակէ, ազատէ զիս, երէ ոչ կըմեռնիմ... վաղը... նոն սոսկալի օր... վաղը պիտի մեռցնեն զիս... բըռնաւորացս ձեռքէն փախայ... Եղբայրս գտնելու եկայ. հոս պիտի կենամ եւ անկէ չպիտի գատուիմ. բարբարոսք Փելիքսն յինէ յափշտակել կուզեն... բայց ես ալ գանկիս բնաւ չբողում... ոչ... ամենեւին... ուր է Եղբայրս, բնոյ որ տեսնեմ զինքը..... ինչո՞ւ կարտասուես հայր իմ. Փելիքս ուր է. մէյնը տեսնեմ, երէ ոչ հիմա կիյնամ կըմեռնիմ..... :

« Վիջէկնցիօս ինքզինքն այնպէս կորուսած էր որ ըրածն ինքն ալ չգիտէր՝ օր Պաւլինէի ձեռքէն բըռնելով կըտանի Փելիքսին սգալի անկողնոյն մօտ: Ան, եւ զինչ տեսանեմ, կաղաղակէ Պաւլինէն իյնալով անկողնոյն վրայ, մեր բշուտաւորեան որբանութիւնը հիմա ճանաչէցի. Փելիքս, իմ սիրելի Փելիքս, Եղբայր իմ, փեսայդ իմ, պատասխան տուր Պաւլինէիդ որ եկաւ զրեզ գտնել երբէք չբաժնուելու մտօք: Փելիքս այս սիրելի ձայնը լսեց, սիրուն ալլալեցաւ, սիրալիր կերպիւ նայեցաւ անոր ու ձեռքն երկնցոց առ Պաւլինէ, բռնեց ու սեղմելով դէպ ի գողգողան շրթանցը մօտեցուց. Փելիքս կուգեր խօսիլ բայց մահու ծանրութեան տակը ճնշուած հագիւ րէ Պաւլինէ մը ըսաւ

ուրախ դիմօր եւ փջեց հոգին՝ կիսախուփ սկուները դեպ ի Պաւլինե շտկած . Փելիքսի վերջաշունչն այն ջափ անոյշ էր որ պան մը կարծուեցաւ ամենէն քէ դեռ ողջ է . բայց ափսոս , ամենքն իսկոյն իմացան . Պաւլինե եւս ձեռաց սեղմումը չըզգալով սոսկաց ու ետ ետ երբայով կրկին դարձաւ եւ մարմրած աչքը սեւեռեց իւր սիրականին անհոգի մարմնոյն վրայ ու ինկաւ մարեցաւ :

« Վիջէնցիօս եւ ամուսին իւր արդէն իմացած էին իրենց զաւկին մեռնիլը , բայց բաւական առեւեկն ի վեր այն սգալի վայրկեանին պատրաստուած լինելով՝ իրենց վշտագին հոգին Պաւլինեի հոգւոյն պէս ճնշուած չէր այնպիսի մեծ կսկիծի բեռանը տակ . Փելիքսի մայրն սկսաւ իւր կսկիծը դուրս բափել առատահոս արտասուօր , այն առեւեկն որ Վիջէնցիօս երեսները ձեռքին մեջ պահած՝ զաւկին անկողնոյն վրայ ինկած էր , եւ չէին տեսած Պաւլինեի փռուիլն ու գետին տարածուիլն , որ անշարժ մեռելի նման կարծեց քէ Փելիքսի նեղ գերեզման իջանել ուզեր :

« Այն առեւեկ Վիջէնցիօս , — նն զաւակս կըսէր , սիրուն զաւակս , յախտեան կորուսի զբեզ , դու ի չարջարանաց դադրեցար , բայց տես հօրդ վիճակը որ քեպտու կենդանի բայց բշուտուտեամբ լի կենաց եւ ամեն յոյսէ զրկուած վիճակի մեջ պիտի ապրի . երէ լըսես մեր աղաղակը , երէ զգաս մեր ձայնը՝ ընդունէ զաւակս , ընդունէ հօրդ մնաս բարեաւն՝ որ զբեզ անջափ եւ ճշմարտապէս սիրեց . այսբան դըժ-

բաղդուքեան զիմանելու համար երկնից մխիթարու-
բեան խիստ կարօտ եմ . զմն ուրեմն եւ տուր ինձ
մխիթարութիւն — :

« Այսպէս ողբալով անկողինէն հեռացած ատենը
ձերուննայն աչքը խառարած՝ ամեն բանի կզարնէ ,
կտեսնայ որ Պաւլինէ եւս գետին փռուած անշարժ
կմնար . մէկէն ի մէկ կարծելով որ այն խեղճ աղջիկն
այ մահու ճարակ եղած է , կըսարսափի ու բանի
մը անգամ կըկանջէ , Պաւլինէ , Պաւլինէ... Վնայ
բշուատութեանս ..... պատասխան տուր , իմս
մխիթարութիւն . պատասխան տուր բարեկամիդ
հօրը .....

« Պաւլինէն ամենեւին կենդանութեան նշան չտար
Վիգէնցիօսի ցաւն ու աղաղակը մին փոքր կըտկարա-
նան՝ զգացած սարսուռին պատճառաւ . կտունէ աղ-
ջիկս բեւերուն մեջ , կըտանի բովի սենեակն ու հոն
կըպառկեցնէ անկողնայն վրայ , բերեւ շնջատութիւն
մը կըզգայ որով եւ կիմանայ թէ կենդանի է դեռ . իս-
կայն կսկսի կըրցածին ջափ պետք եղած օգնութիւնն
ընել . սրափին ատենը մխիթարելով կըձգէ զՊաւլինէն
ու կըվազէ զժբաղղ կնոջն օգնութեան , որ մայրական
աղետանօք զրկած էր Փելիքսի աննօգի մարմինն ու
չկարենար իւր արտասուտալից եւ յուսահատութենէն
ուռած երեսները զատել որդւոյն սառացեայ երեսէն .
խեղճ կինն որ իւր կուրծքին տարութիւնը զաւկին
նաղորդելով կուզէր կենդանացնել զայն , նետը կըխօ-
սէր , մէկէն կըբողուր , ինրզինքը կըցընցէր , մազերը

կըփերտեր, կուրծքը կըծէծէր եւ դարձեալ կիյնար զաւկի մարմնոյն վրայ ու կըզրկէր :

« Վիջէնցիօս աւելի կըդիմանար սրտին վրայ ծանրացած բշուառութեանը եւ անկողնոյն բով ծնկի վրայ եկած միայն արտասունք կըբափեր, բայց չկարենար բերնէն խօսք նանել, գիտնալով թէ այսպիսի պարագայիցմէջ անխորհուրդ մխիբարութիւնը առաւել վիշտ կըպատճառէն քան նանդարտութիւն, եւ թէ մարդու սիրտը զանակէն աւելի կըկըտրէն :

« Պաւլինէ բոլորովին սրափեալ թիջ մը նանդարտ կենալով լաւ եւս իմացաւ իւր բշուառութեան իրական մեծութիւնը, յանկարծ անկողնէն դուրս նետուեցաւ ու վազեց այն սենեակն՝ ուր դուռած էր սիրելոյն սառաջեալ մարմինը :

« Սենեակէն ներս մտնելուն պէս առաջին տեսած բանը Վիջէնցիօսի կիկն էր եւ Փելիքս անոր բեւերուն մէջ ողորմելին կուգէր որ տեսածն էրագ լինի . առաջի բերան կարծելով թէ Փելիքս չէ մեռած եւ ի խոր թըմբութենէ մը պիտի սրափի, կընետաւի դեպ ի յանկողին բայց պիտո՞ւն, կըտեսնէ որ Փելիքսի աչքը յաւիտեան գոցուեր են եւ անա իւր կսկիծը կընդարձակի, եւ ողբագին ձայնիս տունը կըբնդացնէ ... նո՛ն, օտարական երիտասարդ եւ բարեկամ, այն յուսահատ աղաղակը՝ կարծես թէ դեռ ականջիս կըձայնէ ու սրտիս մէջ արձագանք կընանէ. նո՛ն ինչ աղէկաոտք տեսարան որ աղջկանս առջեւը բացուած իւր դէմքն անգամ կըզգեղափոխէր. նոյն իսկ օրն որ իւր փեսա-

յացուն հացկերոյքի պիտի գար ու ինք ալ (քեպետ
ակամայ) հարսանեաց հանդերձաք զարդարեալ էր ,
մեջքը երիզանիսս վարդագոյն գոտի մը կապած էր
որուն ծայրերը շնորհալի կերպիս գետինը կըքսուէին
գեղեցիկ մազերն ուսերուն վրայ կըծածանէին ու
անոնց վրայէն ձգած բափանցիկ քողին տակէն գե-

ղեցկուքիւնն ու մարմնոյն սպիտակուքիւնը առա-
ւել կերեւեր :

« Պաւլինէ մահուան անկողնոյն մօտեցած ատեն ,
Փելիքսի մայրը կըգրկէ զայն , սրտին կըքսեղմէ , կա-
րողին գգուանօք եւ արտասուելից աջօք կըսէ , Դու
եսս զայն տեսնելիք չունիս տառապեալոյ իմ աղջիկ
որ սիրելիք զնա , բայց քո սերդ եսս կարող չէ զայն
կենդանացնելու , մխիթարենք ուրեմն զմիմեանս , երե-
զու սիրամար կորուսիք ես ալ այնպիսի գաւակ մը
կորուսի որ վերջին օրերուս օգնական յախտի լինէր

ինձ . ճիմա ինձ այլ ինչ չմնայ բայց միայն դու , սիրելիդ իմ Պապինե ... Փելիքս մեռնա :

« Այսպիսի խօսք էս գգուանք ի նոր յուսանատուրեան կձգեն զՊապինե որ կընետուի ապերջանիկ մօրը գրկեն ու կիյնայ անկողնոյն ոտքն ուր Փելիքսի մարմինը փոռած կայր , Վիջէնցիօս կուզէ զինքը վերցնել բայց խեղճ աղջիկն անկողնոյն քովէն այնպիսի ամուր ուժով կըբռնէ որ անկարելի կըլլայ գատել : — Թճղ տուր մեռնիմ , որովնետե նա ո՛չ կենդանի է էս ոչ իմս պիտի ըլլայ . կեանքս որ միայն անոր համար կըսիրէի ' ճիմա ատելի է ինձ , այլ էս ո՛չ կարեմ վայելել այն կեանքը , ձեր գգուանք ու մխիբարութիւնք ինձի գլխովին անօգուտ են ... : Վիջէնցիօս իւր գաւկին կորստեանը հաւասար ցաւ կզգար անոր այս վիճակէն , ուստի հոն ձգեց աղջիկն բաշուեցաւ իւր սենեակն ուր յուրեամբ ինկաւ իւր կսկիծիներուն մէջ :

« Բնութիւնն իւր ուժը երկայն ատեն չկըրնար պահել . Պապինեի էս Փելիքսի մօր աղաղակներն անզգալի կերպիւ սկսան քիչնայ , էս աղետալի բմբուրեամբ յուրեան մէջ ինկան . Պապինե ծնգան վրայ անկողնոյն քով Վիջէնցիօսի կինն ալ բարձին կողմը նստած ակունքնին արտատուալից , շարունակ հայեին երիտասարդին անշարժ մարմնոյն վրայ : — Ահնա կըսէին երբեմն , ահնա նա որ այս տեղի գարդն եղած էր , իւր փայլուն աչքը յաւիտեան գոցուած էն ճիմա , իւր բարի սիրտն ալ չփափախէր , իւր սնուարինուրեանց յիշատակն երկայն ատեն պիտի մնայ

բայց զինքը ոչ որ պիտի տեսնէ , վերջացուց իւր կեանքը , սնն սարսափելի օր , սնն յուսանատուրիւն ... Եւ դու Փելիքս , ջէս պատասխաներ ..... աւանդ — :

« Այս երկու ապերջանիկը այսպիսի լալազին խօսքով կրկնապատկէին իւրեանց յուսանատուրիւնը որ եւ պահ մը հանդարտելով խօսք ու սգալի լուսրիւն մը կըզատէր սենեկին մէջ որ երբեմն միայն հառաջանօր եւ նեծկլտանօր կընդմիջէր այն լուսրիւնը , եւ որովհետեւ մահն իւր բոլոր սոսկումը տարածած մանաւանդ անուելի լուսրիւն ձգած էր տանը մէջ , ամենափոքր յիշատակաւ մը եւս կարբըննար իրենց սիրտն ու կոծ եւ աղաղակ նորէն կսկսէին :

« Եւ անա այս միջոցին էր որ արշալոյսի ճառագայթքն սկսէր էին յուսաւորել լերանց գլուխները . գացի Պաւլինէին սենեակն որ զարբուցանեմ եւ ըսեմ որ պատրաստուի գեղացի աղջկանց ընդունելութեան որք ըստ սովորութեան կուգային որ հարսին միջնորդութեամբք փեսին ներկայանան եւ անտի միատեղ էկեղեցին երբան . բայց ինչ զարմանք զգացի հոն չը գտնելով զնա . կասկածեցայ որ Վիգէնցիօսի տան ըլլայ եւ իսկոյն վազեցի միտքս դնելով որ անպատճառ զինքն առնեմ ու բերեմ :

« Դուռը բաց էր , մտայ ներս ու վարը մարդ չը գտնելուս համար արտօրնօր էլայ սանդուխէն վեր . սնն յախտեան անմօտանալի օր . սրտակտնւր տեսարան... մրապատ սենեկին մէջի կանթեղին պըլպլուրէն աջբիս էրեւեցաւ մահուան անկողին մը . տեսայ ողորմելի

Փեյրօսի մարմինն անկենդան տարածեալ, տեսայ լալագին Պապինէն անկողնոյն ոտքը, տեսայ զՎիզնցիոս ամուսնոյն հետ ամենախոր կսկիծներու մեջ բաղուած, սոսկալի հարուածով մը սիրտս ցնցեցաւ, երակացս մեջի արիւնը ստուեցաւ, ոչ յետս կարացի երբայ եւ ոչ առաջ, եւ մնացի հոն անկարժ:

Արեւմտեան Վերջապէս սոսկալի ձայնիւ մը աղաղակեցի,

Եւ ձոն վերսը զսոսկալս զոյ յայտնեցի զմտն յանցանքն իմս եւ, բոլորայս բաներն եւ ըրի. կենաց սպառնացող մարդասպանի մը ձայն յածի պէս նստողները դեղնեցան, այս տեսնելով երեսու ետիս դարձուցի եւ խենքի նման սոսկալի ձայնարկութեամբ փախայ մինչեւ իմ տունս զացի որ հարսնաւորօք լիք էր. սարսափս ու գոռումներս հարսնաւորաց սրտին վախ ձգեցին. եկան ամենքն եւ հարցուցին՝ որոց հեկեկելով յայտնեցի սպառնաւն:

« Յանցաւորաց մխրարութիւն չկայ. ամենքն իս
ձգեցին, զացին Վիջենցիօսի տան, մինուկ մնացի

եւ ամօթեա թաշուեցայ սենեկիս մեջ՝ ուր երեսս պա-
նեցի ամեն անոնցմէ որք նրապարակաց վրայ ու մին-
ջեւ աղբերց առջեւ փնչս կտաին : Պարօն Վարանցօ

այս եղելութիւնն իմանալով վազեց եկաւ զիս մխիթարելու միանգամայն ցաւակցելու, իրաւե որ յանցաւորն եւ էի, բայց մտածելով թէ մեր ընտանեաց այսպիսի կործանման յատուկ պատճառն ինք եղած է, չէի կարող անոր երեսը հայել առանց բողալու, ուստի աղաչեցի որ մէյ մ'ալ տունս ջնանդիպի: Քու հարստութիւնդ էր որ իմ տունս փլուց, ըսի իրեն, եւ առանց այդ հարստութեան երջանիկ պիտի մնայի, այդպիսի մահաբեր պայծառութիւնն աջացս առջեակն հեռացն:

« Յիշեալ Պարօնը եղածին վրայ վիրաւորեալ բաշւեցաւ զնաց, ատենէ մը իմացայ որ մեր լեռներէ բոլորովին հեռացեր է, հեռեւապէս իմացայ որ Փարիզի մօտ տեղմը բաշուէր ու սրտիմաշուք կենօր կապրի, երկու ընտանեաց կործանման պատճառ լինելուն համար, որ զինքը ճանաչելէն առաջ միատեղ երջանիկ ու զոն կապրէին: Բայց այս անձն որ այնքան բարի էր ինչո՞ւ մահաբեր սիրով մը ճամբան շղեց, եւ ես ինչո՞ւ տկար ու պատուաւոր գտնուեցայ. ան էրէ եւ իմ պարտաւորութիւնս ճանաչէի՝ նա եւս իրաւունք կըտար է, ըրածիս կըհաւնէր. փառասիրութիւն բըշւառական, դու մարդկային երջանկութիւնն յօրինելու համար գոյացած եւ, բայց շատ անգամ զանիկա՛ դեպի կործանում կըբաշես:

« Երբ որ Փելիքսի մահուան լուրը շրջակայ տեղւանք տարածեցաւ ամենքն ալ փութով ելան Վիշենցիօսին գացին բարեկամական պարտս կատարելու

դիտաւորութեամբ , երիտասարդին անկողինը մէկ վայրկէսին մէջ ծաղիկներով ու արտասօք ծածկեցին եւ անոր առարինութեամբբ մխիթարուեցան , բանի որ ես միայնակ կեցած էի տառապանացս մէջ՝ եւ մարդու երես ջընայելուս վրայ գրեթէ զոն :

« Երիտասարդ նովիւր շրջապատած Փելլիքսի անկողնոյն բոլորտիրն անդադար անոր առարինութեանց

վրայ կըխօսէին ու իբրեւ հարկ կուգէին վերջին գովեստներ տալով ուղարկաւորել իրենց լուսանօգի բարեկամը . ս'վ կար ասկեց առասել սիրելի եւ բարեսիրտ , կըսէին ամենքն եւ որք իր յիշատակութիւններովն աւելի կըզառնացնէին անոր կորուստը եւ միաբերան կընախատէին զիս իբրեւ անարգ , ատելի եւ դանձիւ իսկ Փելլիքսին :

« Պաւինեք բազմաթիւ աղջկանց մէջ ծունկի վրայ կըկենար անկողնոյն քովը . հարբ եւ մարբ անդադար կըմխիթարէին զՎիջէնցիօս եւ զամուսինն . օրհնեցէր

Աստուծոյ ձեռքն որ ձեր վրայ ծանրացած է, կըստին անոնց, եւ յարգեցէր Երկնաւոր հօրը կամրջ. Այն, կըզատասխանէին տխրութեամբ, կամր նոր է սուրբ եւ եղիցի օրհնեալ:

« Բայց այն ատեն որ Փելիքսի մարմինը վերցնելու կըզատրատուէին՝ անն կրկնազատկեցան այն բըշտաւաց աղաղակներն ու արիւն արտասուք լալով բողէր կըգոչէին, բողէր որ անգամ մըն ալ երեսը տեսներ բօպէ մը եւս անոր բով կենանք որ շատ անոյշ կըզայ մեզի: Պապիկէն ու Փելիքսի մայրն ինկան անկողնոյն վրայ մանաւանդ Պապիկէ որ իւր երեսն եղբօրը սառաւցեալ երեսին վրայ դրած չուզեր զատուիլ. կանայք իրենց բազկացը մէջ առին զայն եւ Փելիքսի մօրը հետ քաշեցին դուրս տարին: Վիշկնցիօս եւս կուզեր վերջին անգամ զրկել իւր զաւակը, ողորմելի ձերունւոյն սիրտը կսկիծով սեղմուած կըհեծէր անհնարին դառնութեամբ, երբ որ տեսան իրեն մօտենալը մեծ պատկաստանօր եւ լուրբեամբ ճամբայ բացին իրեն որ զուկին ճակատն համբուրելով, աչ ոչ եւս պիտի տեսնեմ զքեզ սիրուն զաւակս, ըսաւ, ու ետ քաշուեցաւ զնաց ընտանեացը հետ լալու:

« Փելիքսի բարեկամներէն ուրը հովիւ դազաղը վերուջին, անբաւ մազմուրթիւն տղայոց երգելով ուղղեցին ննջեցելոյն մարմինը դեպ ի գերեզման, որոց ետեւէն խումբ մը երիտասարդ կերբային ձեռուրնին մրտենեալ եւ նոճեալ վարդազարդ սրտակներով:

« Ասոնց ետեւէն ալ երիտասարդ աղջկուներ Պապ-

լինեն մեջերնին առած կերբային, որ յուսանատու-
րենեն առաւել մեռած էր խեղճ աղջիկը քան թէ կեն-
դանի. ծերք թեպէտ ջրային, բայց իրենց պատկասելի
էրեւոյրը էրխասարգաց լացեն աւելի սիրտ կըշար-
ժեր, սորա էրբեմն իրենց կորուսած զատակնուն
վրայօր խօսելով՝ Փէյրսին հետ կամ տարիքով է
կամ բնաւորութեամբ կը համեմատէին, և այսպէս
ամենքն ալ իրենց հին վիշտերը նորոգելով ցաւակից
կըլլային նաեւ Վիջենցիօսին ։

Մարգս՝ ուրիշի ցաւն իրենին հետ բաղդատելով
լաւ էւս կըզգայ զայն՝ մանաւանդ այն մարդն որ
շատ քան քաշած է ։ Բայց դուք, բնակիչք մեծամեծ
քաղաքաց, ջունիք հարմարութիւն անկէղծութեան ու
հաստատութեան, վասն զի դուք զբաղեալ էք աշխար-
հային իրօք և ձեզմէ մէկը պակսիլն հազիւ թէ կզգար
ու մէկն ալ չըկայ մեջերնիդ որ ժամանակ ունե-
նայ առաքինի անձանց գերեզմանացը վրայ լա-
լու, բայց ո՛չ միայն թէ ժամանակ ջունիք ձեր
մանուան վրայ մտածելու ալ և փոքր հոգով կը
փութար օր առաջ անոնց յաջորդելու. ուստի ձեր սի-
րական կորուստին վրայ կարեկցութիւն և ո՛չ մէկն
յուսալով՝ ափսոսած էր առանձին լալու՝ իբրեւ
միայնակ անձ ընկարձակ էրկրի վրայ. խեղճ քաղա-
քացիիդ՝ իբրաւ է որ բշուսութիւնը կրմանար բայց
անոր դարմանը որ մխիթարութիւնն է, չճանաչէր ։

Իսկ մեր որ այս վայրենի տեղերը կըբնակիմք,
մեր որ գիրար լաւ կըճանաչեմք՝ միայն զբնութիւն և

զմարդն սիրեմք . որախուսիսն էս կսկիծ ամենուս ալ կըբաճնուի , մեր հայրերը սիրելի եղած են իրարու . մեր էս սիրելի ենք միմեանց եւ գեր ապահով թէ զաւակուներնիս ալ նոյնը բարեկամութեամբ եւ բարերարութեամբ պիտի շարունակեն . երբ որ մեզմէ մէկը մեռանի՝ որպէս թէ մի էս նոյն ընտանիք՝ ամենքս

հաւատար՛ կըտրտմիմք , եւ ամեն իրաց մեջ այսպիսի անոյշ եղբայրսիրութեամբ զիրար կըպատեմք եւ ասով մարդկային կենաց բշտառութեանց կընդդիմանամք անկեղծ սիրով :

« Փելիքս կտակ ըրած էր որ զինքն այն լեռան ըստորոտը կաղնույ մը մօտ բաղեն , ուր որ առաջին անգամ զիս տեսար . հոն սէս եղէնուոյ շրտակըը փորած էին ամենէն առաքինի երիտասարդին մարմինը

ծածկելու գերեզմանն , ուր Փելիքս շատ անգամ կա-
ղօթեր և Երբեմն իւր սերը Պաւլինեին կըշայտներ .
ինչ աղաղակ և ինչ յուսահատ հեծեծանք կըլսուէր
այն տեղ՝ երբ այն սգայի փոսը տեսնուեցաւ :

« Պաւլինե տեսնելով այն տեղուանք որ զանազան
բաներ միտքը կըձգէին , այն տեղուանք որ իւր դեռա-
նասակ սիրականին ոսկերքը պիտի կրանէին , Պաւլինե
կըսեմ , յուսահատաբար բէւերը կըշարժեր ու մազերը
փերտելով ինքն ալ կուգէր գերեզման նետուիլ Փելիք-
սի հետ . այնչափ որ ընկերքը պարտաւորեցան զինքը
բռնել , իսկ խեղճ աղջկանը ամենէն ցաւայի վիճակն
այն ատեն Եղաւ Երբ սկսան հողը նջեցելոյն վրայ նե-
տել . Պաւլինե յանկարծ փախաւ ընկերացը ձեռքէն
ու մեկէն ի գերեզման նետուեցաւ որով և հոն զըտ-
նուողներուն արիւնը գրեթէ սառեցուց , ճն յաւիտե-
նից տխուր տեսարան ... սպերջանիկ աղջիկն ինկաւ
մարմնոյն վրայ , համբուրիւ և արտասուօք կրկին
բրջեց զայն , այսպէս աղաղաղելով , — տուէր ինձ զայն
և կամ զիս անոր հետ բաղեցեր , ան սիրելիդ իմ
Փելիքս՝ զոնե զու մտիկ ըրէ Պաւլինեդ և ընդունէ
անոր վերջին ողջոյնը մանաւանդ հաւատան որ քիչ
ատենէն նա ևս բու ետեւեղ գերեզման կիջնայ — : Այն
միջոցին մարդ չհամարձակեր զայն միսիբարելու և
բող կուտային մանաւանդ որ ազատաբար լայ ու
սիրտն իջնայ , ամենքը վրան կըհայէին և որպէս բե՛
լնց խղճայի աղջիկ , ըսել կուգէին լուսբեամբ . լնց
այն անձին կորուստը որ սրտիդ մեջ յաւիտեան պիտի

մնայ : Եւ ամա այսպէս ատեն մը ձգեցին ու տկարացեալ Էւ հոգնած քեւերուն մօտենալով վեր առին հե-

ռացան այն տեղուանքէն : Հուսկ յետոյ հովիւր մօտեցան գերեզմանին Էւ հոտաւետ ծաղկոց հետ քսանեայ

միւղեր սփռեցին անոր վրայ, նոյնպէս ձերմակ վարդեր
ի պատիւ մարրուբեան առարինի երիտասարդին :

Ե նրբ որ այս կերպ ընծայիւր կըպատուէին Փե-
լիքսի գերեզմանը, պատու կին մը երկու մանկատոց
նետ մտնեցաւ եւ բարձր ձայնիւ, Զաւակնւնք, ըստւ,

Լացէր այս գերեզմանի վրայ, հոս հանգողը ձեր բա-
րերարն է, խրճիրս փլած էր, հովն ու անձրեւն ամեն
կողմն ներս կըբափէին, այս անձը զայն նորոգեց եւ
զմեզ ցրտէ պաշտպանեց. գձեզ սնուցանելու հաց ջու-
նէի, եւ անա ինքն իւր սիրելի ընկերոջը նետ շնոր-
հեց ինձ այժ մը եւ ոչխար մը. լացէր որդեակր իմ

յացէր անոր վրայ, որուն սիրտը գանձ էր ճշմարիտ առաքինութեան :

« Ամեն մարդ բաշուեցաւ, Պաւլինե ջուզեց մեզի դառնալ, զնաց Վիշէնցիօսի տան էւ իսկոյն մտանոն ուր Փելիքոսի անկողին դրուած էր էւ սկսաւ դառնարտութիւն լալ էւ աղօթել առ Աստուած որով էւ մխիբարուեցաւ ու բնական բմբուրեամբ հանգարտեցաւ, որ աւելի յուսահատութեան կընմանէր քան թէ սպրելու փախարի :

« Ահա Փելիքոսի բաղման պատմութիւնն, որ ամուսինս պատմեց, էւ որով նետեւ ներկայ զտնուած ատեն իւր սիրտը մահատու հարուր վիրաւորեալ էր, չբռնեց ինքզինքը էւ ուզեց իմ սիրտս ալ վիրաւորել յայտնապէս ըսելով՝ թէ էս մեռուցած եմ զՓելիքոս, այս արդար կշտամբանքը մտիկ ըրի լռութեամբ, մանաւանդ անոր համար որ խղճմտանքիս որդն էւս սկսած էր սիրտս կրծել, ինչպէս նաեւ յուսահատութեան կրակն որ սկսած էր սակաւ առ սակաւ փորփորիլ :

ԳՐԻԼԵՏԷ.

Գ Ի Բ Բ Ե Օ Թ Ե Ր Ո Ր Դ .

Երեկոյին գործաւորներս յուղարկաւորութենէ ետ դարձան, եւ ես որ մինուկ մնալու հարկաւորութիւնը կզգայի, տնէն դուրս ելայ ու ձգեցի բոլորովին ինքզինքս վայրենի մտածութեանց մէջ : Այս ե ուրեմն, կըսէի ինքնիրենս, այն երջանկութիւնը որուն այնքան կը փափարէի, ունայն յոյս եւ մահաբէր պերճութիւն, ուր եր, ձեր ծաղկագարդ մուտքը աներեւոյրացաւ ու տակէն անդունդ մը բացուեցաւ որ ոչ միայն ինքզինքս անոր մէջ գտայ այլ իմ սիրելիքս հոն գտնավիժեցի. մատնեցի զբարեկամութիւն, որով եւ զաւակացս սիրտը խոցեցի. ընդունայն տեղը կուզեմ ի մեղադրանաց ազատիլ, վասն զի չկայ առարինութիւն մը որ կարենայ յանցանքս ծածկել՝ որ միմիայն պատուասիրութիւնս կշտացնելու համար ըրի, հիմար մարդ. ինչ կը պակսէր քու երջանկութեանդ, խաղաղութեան գրկին մէջ բնութեան բարիքը կը վայելէիր որ անմեղ եւ պարկեշտ մարդէն երբէր չբաժնուիր, ունէիր բարեկամ ճշմարիտ, ընտանիք մը՝ ուր միաբանութիւն բազաւորէր, մանաւանդ երկու սիրելի երիտասարդներ՝ որոց միաւորութեամբն հեշտալի ապագայ մը կը յուսայիր. ասոնցմէ առաւել ինչ բանի կարօտ էիր ապառնի երջանկութիւնդ կոր-

ժանելէն ջվախնալու , միբէ կտոր մը փայլուն ոսկոյ համար չէր որ ինքզինքդ անարգ ու չար մեկին նման-ցընելով խոստմունքիդ սրբազան կապը քակեցիր ու ջվախցար ոչ բարեկամութիւնը մատնելու եւ ոչ բնութիւնը բռնադատելու եւ դու քու կորստեանդ եռանդն իբրեւ ճշմարիտ երջանկութիւն ընդունեցիր . լաց հիմա բարբարոս մարդ . դու որ ընտանեացդ մահ տուիր՝ արտասուք բափե . հիմա քեզի ուրիշ բան չմնար բայց միայն լալ եւ բարեկամացդ ատելութեանն ու ըրած յանցանացդ վրայ կոծել :

« Այսպիսի յուսահատ մտածութիւններով կարելի չէր ինձ այս կեանքը կրել , բնական տեղերուս ամենուն վրայ կարծես քե սոսկումը կը տիրէր , կըրնայի կենալ Փէլիքոսի բնական տանը մեջ ուր որ ամեն բանի վրայ ոչ միայն զինքը կը տեսնէի այլ եւ շուրջ կարծես քե ետեւես կը զայեր . անոր սիրականը , հայրն ու մայրը եւ բոլոր ճանջուորները հոն՝ աջքիս դեմ՝ ինչպէս կըրնայի անոնց երեսը հայիլ , արդար նախատինքնին կրել , կարեկցութիւնին տանել՝ վերջապէս ատելութիւննին... ոչ , ոչ կըսէի դարձեալ , -բողոսմ գանոնը իրենց կսկիծին մեջ որ խղճմտանօք չէ բունաւորեալ եւ փախիմ այնպիսի տեղ ուր անունս ու յանցանքս անծանօթ է . երբամ Ալբեան լերանց մեջ վայրենի գազանաց որջ մը փնտռեմ ու կարճատե կեանքս հոն անցընեմ այվայելով :

« Ճանջուորներուս եւ բարեկամացս նախատինքնն ու ընտանեացս ատելութենէն ազատելու համար այս-

պէս որոշեցի, մտածելով նաեւ թէ ամենէն ստորին մարդոց հայութեան կազատիմ : Աղմատանաց ծանրութենէն եւ անոր ընդդիմութիւնը դիտելէն ծանր' նոյնպէս եւ մարդկան (մանաւանդ անոնց որ մեզի սիրելիք են) յանդիմանութիւնը լսելէն առաւել սոսկալի բան չկայ աշխարհիս մեջ . դարձուցի աչքս դեպ ի տան

վրայ՝ որուն առատտաղը լուսնին աղօտ շառափով կը փայլէր , եւ սկսայ ցնորած մարդու մը պէս աղակալել . — մնաս բարեան . խաղաղիկ բնակարան , ու մեզդ երջանկութիւն տեսայ բայց բաւական խելք չունեցայ զայն պահելու . մնաս բարեան . բնակարան առարիճութեան որ քու մեզդ չկենալով այսրան անարգ եղայ , այլ եւս քու մեզդ չեմ կենար ուր Փելիքսի եւ Պապինեի միութիւնը կը տեսնէի եւ հիմա

անմխիբար արտասուքեն ուրիշ բան չկայ . մնար բարեան սիրելի՝ միանգամայն առելի տեղուանք . մնաա բարեան ամուսինը իմ սիրելի, մնաա բարեան սիրելի աղջիկս, այլ եւս տեսնելիք չունիմ զձեզ եւ ո՛չ դուք այս յանցաւոր եակը պիտի տեսնեք — :

« Այս ըսելով սկսայ հեռանալ առանց ետիս հայելու վախճալով որ չըլլայ բէ ետիս հայելով քաջութիւնս բուլանայ՝ մտքի դրածս ընելու համար . ուստի սկսայ տազնապառ վազել իբրեւ հալածեալ մարդասպան որուն ձեռքեն դեռ արիւն կըկարէ :

« Բայց չէի կրնար առանց այցելութեան բողոյ Փելիքսի գերեզմանն , որոյ վրայ երբայ եւ նոճեայ ճիւղ մը ձգելն մեծ պարտք սեպած էի . կզգայի երբայու եւ այն իմ բաբարոսութեամբս փորուած գերեզմանին վրայ արտասուք բափելու յարկաւորութիւնն : Շտապառ վազեցի դեպ ի գերեզման , հարիւր քայի ջափ հազիւ բէ մնաց հոն հասնելու՝ իսկոյն սարսուռ մը զգացի . սիրտս սկսաւ ուժով դափրտալ , բոլոր մարմինս պաղ բրտինքով լեցուեցաւ , կանգ առի ու սա երիտասարդը մեռցընողն եւ եմ , ըսելով առաւել եւս սուկացի . կարծէի բէ Փելիքսի հոգին կըտեսնեմ , անզբութեանս դեմ բարձրանայն կշտամբանքը կըլսեմ . խղճիւ եւ իտով սրտիւ սկսայ մտիկ ընել , հովին երերող տերեւներուն հըշրդութեն անգամ զարնութելով կըսառէի : Այս վիճակս՝ այլայլեալ երեւակայութեան եւ վախի պտուղը ըլլալուն վրայ պան մը հաստատուեցայ , բայց այս հանդարտեցուցիչ խոր-

նուրդս խելոյն աներեւոյրացաւ՝ էրբ ծառի մը
ետեւէն ելած լուսնի շքին մէջ հրեշի նման բան մը տե-

սոյ որուն երեւակայութիւնն ձեռն մը տուաւ եւ, սկսալ,
— աննայն խեղճ Փելիքսն որ գու կրնաւ եւ — ըսելով
կարծել նաեւ թէ առաւապելախօսից նկարագրած տե-

դերուն մօտեցած եմ, այն մրապատ տեղւոյն՝ ուրկէ մեռեալ հոգիներ կանցնին Յղիւսեան դաշտն երբայու. լուսինը որ երբեմն ամպերով կը ծածկուէր՝ կարծէի թէ զիս պատող սարսափը լուսաւորելու համար միայն կեցներ :

« Երկչոտ եւ անատոյզ քալուածքով առաջ զացի եւ ցաւերուս բուն կեղրոնին վերջապէս մօտեցայ, ուր սգալի լուսիւն մը կը տիրէր եւ միայն երէրող տերէւներուն ու գետի մը շրշեռուն ձայնը կը լսուէր որով այն հանդարտ լուսիեան տխուրիւնն այնչափ կաւելնար որ երէ նշանակելի անուն մը դնել հարկ լինէր տեղւոյն վրայ՝ իսկ եւ իսկ մահու բնակարան կոչելու եր զայն :

« Հողակուշտ մը տեսայ որուն վրայ ծաղկեպըսակք եւ ոստեր ձգուած էին եւ ահա այն եր անոր հանգստատեղը, մն, վայրկեան դառն եւ տեսարան աղետալի որ մարդուս աջը չդիմանար, անակնկալ ցնցում էկաւ վրաս շունչս կտրեցաւ ակունքս զոցուեցան եւ սիրտս տակն ու վրայ եղաւ երկիւղէն, կըզգայի որ Փելիքսի դեռ տար մարմինը պահող գետինը ոտքիս տակը կը զոզայ եւ ջհամարձակէի մօտենալ. գերեզմանը կարծես թէ բացուելու համար կերերար լեռները կը ժարժէին ծառերը կը զոզոզային, սոսկալի ձայն մը լսեցի գերեզմանէն որ սպառնալով կըսէր — Հոս ինչ բան ունիս, մի թէ նորասկիզբ խաղաղութիւնս ալ վրդովելի ուզես — :

« Այս խօսք՝ որ ճշմարտութիւն էին՝ մազերս ցցուե-

ցուցին , արինն ստուեցին որ ինկայ ձնկի վրայ էս քս-
կայ աղաղակել : — Աստուած յախտեանկան , բափե
կայծակներդ , գնրկ ու ոչնչացն գիս այս գերեզմանի
քով — . ասոնք ըսելով կայծակին կապաւեի որ օղա-
պատառ գայ գիս լափե , որպէս բե մօլորեալիս խնդիրն
Աստուած լսեր . պահ մը կենալէս յետոյ խեղքս գլուխս

եկաւ , իմացայ որ յիմարութիւն է ըրածս , աջքս
դարձուցի էս տեսայ որ Փելիքսի գերեզմանը ծառերով
շրջապատեալ ուր էս ամենայն ինչ խաղաղիկ էս հան-
դարտ էր , մօտեցայ անոր ոչ բե երեսակայական վա-
խով ալլ հիմնաւոր խղճմտան օք որայն մահու բնակա-
րանին քովը գիս կըսարսափեցներ , այսպիսի վիճակի
մէջ եղող մարդուն ամեն մեկ վայրկեանը զարհուրելի
է՛ մանաւանդ այնպիսոյնը որ խղճիւ դատապարտեալ

կրգտնութի , եւ այն բանը փորձաւոր անձինք միայն կրնանկզգալ . երանի անոնց որ այս բանին գաղափարը չեն ունեցած : Մնկի վրայ Էկայ աղօթելու համար , բայց գերագոյն Աստուծոյ անունը միայն անմեղ շըրբունք կրնան արտասանել , այն անունը յանցաւորին համար սոսկում է եւ երկնից վրեժխնդրութիւնը կը գրգռէ . ինձ նման անագորոյն մարդն ինչ իրաւունք ունի Աստուածային ողորմութիւն խնդրելու արդարի հոգւոյն համար . անոր արդարութեանը վրայ տարակուսիլը մի բէ յանցանաց վրայ յանցանք աւելցնել չէ . մի բէ Աստուածաղբիւր արդարութեան ճանչելով ինձ նման մարդուն սլարտը չէ իւր անձին համար եւ միայն իւր անձին համար աղօթէ :

« Միրտս խղճով ճնշուած՝ յանցանացս դարձան չունեի . երէ Փելիքս արտասուքս տեսնեալ՝ առեյի բարեսրտութեամբ ի գոյք կըշարժեք անշուշտ , եւ երէ կարենայի Աստուածային հրաշքով տեսնել անոր հոգին որ ինձ դեմ զայրացած չէ՝ դեռ եւս անյուսահատ մեռնեի : Բայց այն անգուրք վիճակես ձանձրացած . — Փելիքս , Պաւլիմէիդ հօրը պատասխան տուր եւ բողոքիւն շնորհեք — ըսի ու պատասխանին սպասեցի եւ երեւակայելով բէ գետնի տակէն ձայն մը կըլսեմ , առանց վախի մօտեցայ եւ մտիկ ըրի որ կըսեր . — Այն որ չէ կարող գրեզ հալածել եւ առել՝ կամովին կնեբեք — : Ինձ այնպէս երեւաց որ այս ձայնը մարդս անտանելի բեռէ մը , այսինքն խղճմտանքի մեծ ճնշումէ կաճատեք :

Այս անձիւնն երկիւղներուս վրայ հանդարտ մար-

դիկ գուցէ ծիծաղին, բայց բող գիտնան անոնք որ խռովեալ խղճմտանք ունեցողները չեն կրքնար ըստ արժանւոյն դատել, խղճմտանքն է որ մարդուս միտքը կը շղէ եւ սնապաշտութեան կըրտանի. ո՞վ է այն յանցաւորն որ չփախարի եւ չուզէ նրաչքով գտնել իւր առաջին անմեղութիւնը:

« Արշալոյսի մօտ մին փոքր մեղմեցայ, երբ գերեզմանիքով նստած տխուր դիմօք երբեմն անօր երբեմն ալ լեռան ետեւէ ծագող լոյսին վրայ կը հայեի. մէկէն ի մէկ ոտքի դափրտուք լսեցի՝ փախը զիս պաշարեց եւ փախելու մտօք կանգնեցայ, տեսայ ծերունի մը որ նառաջանօք գերեզմանին կմօտենար, լսեցի նաեւ որ տկարածայն կաղօթեր եւ իմացայ որ նա ինքն իսկ Վիջէնցիօս է... նո՛ ինչ բշուատութիւն ..... փախիլ կուզէի այս արդարոյն աջաց առջեւէն, բայց վազելուս առենս նա զիս ճանաչեց եւ այնպէս անուշ անուանակոչութեամբ կանչեց որ իբօք անարժան էի անօր. շուարեալ մնացի, չգիտիէ ինչ ընելիքս. վերջապէս ինկայ ոտքին, ըսելով, — Ահա այն որ բարեկամութիւն մատնեց, նո՛. ինէ վրեժդ, ես եմ որ զառակդ մեռուցի —:

« Ի՛նչ վրեժխնդրութիւն պահանջես ինն. նո՛, բուրշուատութիւնդ բուռական չէ՞ քեզ, ողորմելի՛ գո՛, աղջկանդ մահն ալ մօտ է:

« Այս ցաւալի լուրը զիս զգետնեց. Վիջէնցիօս բռնեց ձեռքս ու տարաւ գերեզմանի մօտ ծնրաղբեց ու սկսաւ աղօթել. բերնէն ելած աղօթքը գետակի

ջրէն պայծառ էին . իւր սրտի մարբութիւնն այն
ջափ գեղեցկացներ այս տեսարանն որ , իմ գեղու-
րիւնս բոլորովին աջքիս զարկաւ . եւ անդին դարձայ :

« Աղօթքը լմընցնելէն յետոյ դարձաւ . ինծի եւ ըստ .
— Բարեկամ , եկ իմ տան , աղջիկդ զրեզ տեսնել կուզե-
արի . — Զիս տեսնել , ըսի , զիս տեսնել որ զինքն այն-
բան բշուառ . ըրի . ո՛չ ո՛չ , չեմ ուզեր անոր սրտին

վերքն առաւել եւս տրորել , փախիմ այս տեղերէն եւ
երբամ ապառաւծից մեջ մեռնելու , նեւի այն մար-
դիկներէն որ ինձ սոսկումով պիտի հային :

« Վիշեցնիս զիս տեսնելով որ կսկիծով այլայլած
եմ , ինքն եւս այլայլեցաւ ու իսկոյն նորոգել ուզեց
այն բարեկամութիւնն որ իմ ըրած ջարհբովս ընդ-
հատեալ էր եւ հրաման ըրաւ . նեւն երբալ որուն
ննագանդեցայ : Երբ որ առաջին անգամ կնոջն ու
աղջկանս երեւեցայ , սոսկալով փախան յինէ , իսկ

Պաւլինէ խօսոյն էտ դարձաւ ինքզինքը բեւերուս մէջ
նետեց . — Այդ ինչ կընես աղջիկս, ըսի, տակաւին
կըրնան գիս սիրել — : Դու իմ հայրս ես, ըսաւ . . . . .
Այսպիսի պատասխանէ մը՝ զոր սիրտս կտոջորէր՝ էտ
բաշուելով՝ վնայ բշուատուբեանս, աղաղակեցի,
այսուհետեւ ո՛վ կըրնայ գիս սիրել. միբէ եւ արժա-

նի էմ սիրուելու . Աղջիկս բովս էկաւ ու գիս մխի-
բարելու համար՝ — սիրեմ գրեզ հայր, ըսաւ . այն,
սիրեմ գրեզ եւ միշտ — . չհաւատայի եւ կըսէի բէ
կարելի չէ որ մէկը գիս սիրէ . այս խօսքիս վրայ Վի-
ջէնցիօս դառնուբեամբ էրեսս հայելով՝ — էրէ գրեզ
ատէի, ըսաւ, տանս դուռը չբանայի բեզի — . եւ այս
պատասխանաւ առաւել խոնարհեցոյց գիս :

« Բանի մը օր կեցայ Վիջէնցիօսի տան՝ որ ցաւերս
բէրեցընելու մեծ ջանք ըրաւ, կինս ալ էկաւ ու այս

աղետից վերջ մը տալու համար որոշեցինք երբալ իմ հին խրճիրս բնակիլ, վասն զի բանի որ բշուառացանք իրարու փոփոխակի օգնութեան կարօտութիւննիս առաւել կզգայինք և անոր համար պէտք էր իրարու մօտենալ . երկիրներս ու տունս սկսան նորոգուիլ և մինչ ի լրումն ի միասին կեցանք և եղանք մէկ ընտանիք բայց ոչ թէ առաջնոյն պէս վասն զի բարեկամներս բեպետ բողոքիւն տալով մարդասիրաբար ընդունեցին զիս, բայց չէի կըրնար ևս ինձ ներել, սրբան որ ջանայի խղճմտանացս խոռվութիւնը ճնշել՝ կսկիծն ալ աջացս առջեւէն անպակաս և միշտ պատրաստ էր անուն ջարիրով զմեզ նեղել . բշուառութեան դուռ մը բացուած կըտեսնէի ուր վիշտերը բազմախուռ կըմտնէին :

« Փէլիքսի մահուանէն ի վեր Պաւլինէ և ոչ օր մը հանգստութիւն վայելեց, զիչէր և ցերեկ լալով ողբալով զաղտնաբարկանցըներ առանձին՝ և մասնաւորապէս այն տեղերը կերբար կըբաշուէր ուր առնով Փէլիքսի հետ առանձին զտնուած էին, օրուան մեծ մասն ապառաժի մը տակ լռիկ կանցներ և երբեմն յանկարծ կելներ, յուսահատաբար կաղաղակեր սուր ձայնիս . ողորմելի աղջկան սիրտն անգրութեան յիշատակութիւններով կրկին կըվիրաւորուէր ու զայրանալով մահատու բմբութիւն մը կզգար, Փէլիքսի խօսքն ըրած առեկնիս ուշադրութեամբ մտիկ կըներ ու հեռանալով՝ ինչ շան, կըսէր, Փէլիքս մեռաւ ... :

« Օրն երկերէր անգամ Փէլիքսի բաղուած նովխար

կերբար , երեկոյներն ալ Փելիքսի սիրած ծաղիկներէն մէկ նստ գերեզմանին վրայ ձգելով ետ կըզատնար :

« Կսկիծ , նսկում , աշխատութիւն եւ սնունդի պակասութիւնք աղջկանս առողջութիւնն այլայլեցին , գեղեցիկ դեմքը նիհարեցան , ակունքը բուլացան , որ ատենօր այնքան գեղեցիկ եւ այրան փայլերէն էին :

« Պառլիներն այս վիճակը բոլոր կսկիծնիս մոռացուց , ամեն բան ձգեցինք եւ սկսանք զայն մխիթարել , բայց մեր՝ անխորհուրդ մխիթարութիւնք՝ իւր յուսահատութիւնը գրգռելու միայն կըծառայէին , որով եւ մեր տառապէիք . Փելիքսի անունը լսած ատեն կը վազեր գրկելու զմեզ եւ մեր լայը տեսնելով կուրախանար եւ — Դուք եւս զայն սիրէք նա , կըսէր . լաւ է , արժանի էր նա սիրուելու — :

« Արդ ձեզի կիյնայ մտածել թէ աղջկանս առարիւնութիւնն որով եւ ծնողացը վրայ ունեցած յարգանքն ինչ աստիճան զօրանոր էին որ ամենափոքր ակնարկութիւն անգամ չըրտա իր քաշած բշուատութեանը վրայ , որուն առանձին պատճառն եւ ինքս էի , կը կրկնեմ առաջին անգամ ըսածս՝ թէ աղջիկս էր հրեշտականման՝ որուն եւ արդարեւ անարժան իսկ էի :

« Մեզի այլ բշուատութիւն եւս պատրաստեալ էր . կըտեսնէինք որ Պառլիներն առաջինը չէր , նա որ սաստիկ կըսիրէր նոյնպէս սաստիկ վիշտ կզգար , բշուատութեան մեծութիւնը զինքը հալեցնելէ յետոյ խելքն ալ կըցնցէր . բերնէն էրած անիմաստ խօսքը նոյնպէս եւ ամեն գործքը մեզի ցաւ եւ մահատու

կասկածներ պատճառէին իւր խեղճ վիճակին վրայ:

« Այն ծերունի քարոզիչն (որուն Պառլինե գացած էր խորհուրդ նարցընելու) որ մեր դժբաղդուբենե վերջը կերբէեկէր առ մեզ եւ որ իւր իմաստուն ու բարի խրատներովն զմեզ մխիթարելով կըջանար ծածկել այն չարիքն, որ անմեղաբար նասուցած էր մեր ընտանեաց գլխուն. մեզի էկաւ որ մը կերակրեն յետոյ, նոյն իսկ ատենին որ Պառլինե Փելիքսի գերեզմանը

գացած էր . Քահանան էլաւ զայն գտնելու զնաց, նասաւ եւ տեսաւ որ Պառլինե գերեզմանին վրայ տարածեալ արտասուք կըբարփեր . խեղճ Քահանային սիրտը խռովեցաւ, մօտեցաւ իրեն, նստաւ քարի մը վրայ ուշիուշով դիտեց զայն եւ ի գրուբիւն շարժելով ըսաւ անոր . — Աղջիկս, մի բէ չէս ուզեր այս ընթացքիդ վերջ մը տալ, որով ընդունայն զքեզ կըջարջարես . Աստուած ինչ գործի որ ձեռք դնէ՝ պետք է որ այն կատարուի . ուրեմն ինչո՞ւ գիշեր ցերեկ

կարտատուես . դարձի՛ր ընտանեացդ գրկին մեջ ,
տո՛ւր քու նախնի գուարճութենեդ մաս մը անոնց , դու
կարող ես ընել այս բանը , եւ քու որոշելիք ընթացքիդ
յաւագոյնն այս է . քու տրամութիւններդ չարիք ծան-
րացնելէն ուրիշ պտուղ չունին եւ անբժշկելի կըմնան
մինչեւ որ դու ինքնին չըջանաս գանոնք փարատել : »

« Երբէք չէ յաջողած որ կրօնական խօսքով բշուառ-
մխիրարուին , Պաւլինէ չզգար ձերունեայն խրատը եւ
միայն սա պատասխանը կտայ . — Փելիքս մեռնա՛ւ : —

« Փանանայն հառաջելով կուգէ իւր խրատը կրկնե-
բայց Պաւլինէ կընդմիջէ անոր խօսքը եւ կըսէ . — Ես
միայն անոր համար կապրէի անով կերջանկանայի եւ
օրերս իմանկութենէ անոր նեւ կենակցելու նուիրած
էի ամեն տեղ ու ամեն իրաց մեջ . հագիւ ինքզինքնիս
ճանաչեցինք՝ սկսանք զգալ մեր մութեան հարկաւո-
րութիւնը , ամենափոքր նեռաւորութիւն մըն ալ սրբ-
տերնիս կըվշտացնէր , ինչպէս որ ջարութիւնը ծա-
ղիկները կըբառամեցնէ . զիրար տեսած ատեննիս
սրտերնիս կենդանանային . սն զիրար սիրելը մեզի
համար ամենահարկաւոր էր . սով արդէօք մեզմէ
առատել սիրեց , որո՞ւ բարեկամութիւնն է որ մերինէն
առատել հաստատուն եղաւ . այս տեղերը մեր ամեն
յիշատակներով լիք են , եւ դու գՓելիքս մոռնալու կը
խրատես . սն եղեսնին , ապտուածը եւ այլ ամենայն
ինչ , հովիտն անգամ՝ ուր Փելիքս լճակ մը փորած է
յատուկ իմ լուացուելուս համար՝ վկայք են մեր անմեղ
սիրուն , եւ ես կըրնամ գայն մոռանալ . ս՛ի , Աստ-

անձ իմ, գորացն զիս այս ամեն բշուառութեանց դեմ, սիրականիս, Եղբօս, մանաւանդ փեսիս համար որ հիմա մեռած է. ան հոս կը հանգչի նա ուր բնութեան ամենեկ գեղեցիկ գործն ալ արուած է այս հողին տակ. ան ստեղծի էրազ, սարսափելի էրեւոյր — :

« Մերունին տեսեւո՞վ որ յուսանատուրիւնը բուրովին տիրած է անոր՝ կշտապի գունել այնպիսի խօսք՝ որով կարենայ հալածել անոր մտքն ամենայն մանաբեր գաղափարները. այն, կըսէ, Փելիքսի մարմինն այս հողին տակն է, բայց միայն այն մարմինը որ հողէն առնուած է եւ հող դարձած. իսկ իւր առարիւնի հողին յերկինս բռած է իբրեւ արծիւ եւ հոն կը վայելէ յախտեցական երջանկութիւն :

« Որդեանկ, մոռացիր երկրիս անցաւոր եւ անըստոյց բաները, դարձն աչքդ դեպ ի գերագոյն կազմ բնակարանն ուր պիտի տեսնես այն սրտից ընտրած անձն ուր եւ անբաժանելի պիտի մնաս անորն եւ յախտեան. անմահութիւնը պիտի պսակէ քու առարիւնութիւնդ ու սերդ. ձեր սրտերն ու հոգիքը պիտի միանան երկու անմեղ աղաւնոյ պես եւ հոն բիւր անգամ անմեղ եւ մաքուր պիտի ըլլան քան աշխարհիս մէջ. Փելիքսի եւ քու հոգիքդ այնքան շնորհալի պիտի լինին որ երկու նրեշտակաց պիտի նմանիր. բայց առարիւնի հոգուց բնակարանին վրայօր ո՞վ կրնայ նկարագրել. որդեանկ իմ, մի լար սիրահարիդ վիճակին վրայ որ զքեզ կսպասէ, դու եւս պիտի բռնիս երբայ անոր քով եւ այն օրը պիտի ըլլայ քեզ՝ օր ուրախութեան:

« Պապինե յափշտակեալ մտիկ կրնէ այս խօսքն իբրեւ սրբազան երգ որով եւ ցաւերը մին փոքր կմեղմանան : — Հնչր իմ , կըսէ անոր , բեւրուն մեջ իյնալով , բու ձայնդ ինձի համար անխմանալի հմայութիւն մըն է , որ իբրեւ մխիթարիչ հեղեղ հոգւոյս մեջ կըբափանցի , մի քէ սիրտի տեսնեմ զայն որ կը

սիրեմ . Աստուած իմ բարերար , օրհնեալ եղիցիս յախտեան : ճվ ման, Էկ եւ վերցուր զիս , զի քեզմով միայն կրնամ զեպ ի յերկինս բռնի անոր բով ' որ իմ սիրուս համար աշխարհս ձգեց — :

« Մերուհին հառաջելով կըգրկէ զՊապինե եւ բնութենէ յաղբուելով ' դժբաղդ աղչիկ , կըսէ , միք այլ երջանկութիւն չմնաց քեզ այս աշխարհիս մեջ : — Չէ , կըկրկնէ Պապինե , ջուզեմ այնպիսի

կեանք ուր մխիթարութիւն չկայ. նա մեռաւ եւ այն անմիջապէս պարտիմ երբայ զինքը զտնելու — :

« Այս խօսքէն յիմարութիւն մը երեւեցաւ. վրան, սկսաւ բողալ. դողը դադրելէն յետոյ աւելի տխրալի կերեւեք Պաւլինէի վիճակը, վասն զի ինքն եւս իւր խեղճութիւնը ճանաչելով առաւել կըյուսահատեր :

« Քանանան եկաւ, խղճալի ընտանիք, ըսաւ, ձեզի սոյլ իմն բշուատութիւն եւս կըպատրաստուի, բիջ առենեկ ձեր խղճալի աղջիկը պիտի մեռանի » :

Նզունկ, մեր եւս երեւակայէինք այն բանը, եւ աշխատէինք արգիլել զայն, բայց ընդունայն. ողորմելի աղջիկս այն նորածիլ ծաղկի նման եր որ մեկ վայրկեանէն յետոյ բառամելով կանցնի 'բանի որ մեր դեռահաս ու գեղեցիկ օրերուն մեջ դեռ զինք կարծելով միշտ յուսայինք. աւսող, սով երեւակայէր որ

այս տեղուանը իւր առարիւնութեանց անոյշ յիշատակներէն այլ ինչ չպիտի մնայ :

« Քանի որ մահուան մօտենար այնքան առաւել ուրախութեամբ եւ ստեպ յիշեր զՓելիքս : Մեռնելէն քանի մ'օր առաջ վերջի այցելութիւն մը կրնէ Պապինէ ամէն այն տեղերուն որ իրենց մանկութեան յիշատակութեամբ լիք էին , կընամբուրէ ապառաժը , կըճրկէ խրճիթին սեմը որ հովերն արդէն բուցած էին . — զժբանդ խրճիթ , կըսէ , դու եւս պիտի անցնիս երբաւ — : Ներս կըմտնէ եւ քանի մը պտղատու ծառոց սերմերէն կըզտնէ , զորս Փելիքս ատենով ժողոված էր , կտունէ զանոնք եւ կըտանի դրանը առջեւով կըտնկէ . — Անեցէր , կըսէ , շահաւոր սերմեր , մեծացէր , զուցէ զժբանդ եւ ճանապարհորդ ոմն ուտէ ձեր պտուղն ատենով եւ օրնէն զձեզ տնկող ձեռքը — : Այս ընելէն յետոյ սրտաշարժ դիմօր ապառաժին կընայի որպէս թէ ըսել ուզէր . մնաս բարեւաւ սիրելի տեղ , մնար բարեւաւ սիրելի ծառեր որ զմեզ այնքան ժամանակ ձեր շքովն ընդունեցիր . բնութիւնը ամէն զարնան զձեզ տերեւներով ու պրտուղներով պիտի զարգարէ եւ այլք եւս պիտի վայելէն ինչ որ մէք ատենով վայելեցինք . եղանկ , այլ եւս չպիտի զանք ձեր մօտն երեկոյեան զեփիւտը ծծելու ... Փելիքս մեռան . թիչ ատենէն եւս այլ անոր քով պիտի երբամ , մնար բարեւաւ — : Ես որ ամէն ատեն անոր ետեւէն կերբայի եւ առանց իրեն տեսնուելու զինք կըդիտէի , տեսաւ որ հովիտն իջաւ ու լալով գնաց

գերեզմանին բով աղօրքի կայնեցաւ . նուսկ յետոյ
ծաղիկ պսակ մը շինեց ու գերեզմանին գլխի ծառին
վրայ կախեց : Արեւամտին ատենը լսեցի որ ննջեցե-
լոց շարականը կերգեր, մօտեցայ իրեն . ինչ է այս
Պատիւնէ, ըսի, չուզես ընտանեացդ բով դառնայ .

արեւը լեռան ետին իջնելու մօտ է եւ բռնունք իրենց
ճավըստուսքը վերջացուցին : — Չէ, ըսաւ Պատիւնէ,
ձգէ զիս, ես կուզեմ այս տեղ մեռանիլ . ժամանակը
Մօտեցաւ Հնայր իմ, ես ալ թիջ ատենէն յերկինս
պիտի վերանամ — : Ի՛նչ կըսես աղջիկս, մի թէ ծը-
նողդ տեսնել չուզես . — Հնա, հնա, ըսաւ նորէն,
էրբանք անոնց ալ մնաս բարեւոյս ըսենք — 4 Բռնեցի
բեռնէ եւ յուշիկ յուշիկ գացինք դեպ ի տուն :

« Երեկոյ ատեն սկսաւ սաստիկ տենդով ջերմանալ, երեսներէն կրակ ցայտել ու սիրտը ամբուռի » : Այս բշուառ. դեպքն յուսանատ տարփոյ արդիւնք ու դառն էւ անմխիբար կսկիծի ներգործութիւնն էր, որ աղջկանս վրայ կընչէր էւ որ հետեւեալ օր ջափազանց տկարանալով ջկրցաւ անկողինէ ելնել : « Քանի քանի անգամ բշուառութեանցը վրայ մտածելով ուժն ու կարողութիւնը կծողվեր, բայց բնութեան շարժումները բոլորովին տկարացեալ հիւանդութեան տեղի տուած էր՝ որ անզգալի կերպիւ կըտաներ դեպ ի ման էւ կիջեցըներ դեպ ի գերեզման : Այս վիճակին մեջ էրք որ զմեզ կըտեսներ անկողնոյն քովը շարուած . — Ինք, կըսէր, որ մեյտեղուած էր՝ երջանկանալու ջանացէր որ իմ մանս ալ անուշիկ մխիբարութեամբ էւ գեղեցիկ յուսերով լենայ — . կես գիշերին դեռ հոգի ջաւանդած խիստ տկար ձայնիւ մեզի աղաջեց որ զինքը զրկենք. — Մի լար, ըսաւ, բիջ ստենկն ամենայն բշուառութիւնք պիտի վերջանան, մի լար, էւ եկէք երբեմն ու գերեզմանիս վրայ ուրախութեան տաղեր երգեցէք. էս պիտի երբամ էւ միանամ յախտեան իմ սիրեցեալ Փելիքսի հետ — :

« Բնութեան կործանման ամենէն վշտալի կետին մեջ ալ այսպէս ուրախ էր, էւ այսպիսի գերբնական ուրախութիւնը միայն առաքինի հոգիք կրնան զգալ, իսկ յանցաւորք անոր հակառակը :

« Եւ անա այսպիսի քանի մը խօսք ըսելէն յետոյ ձգեց զուխը բարձին վրայ, բեւերը կուրծքին վրայ

դրան , աչքը՝ այն զեղուն աչքը՝ դարձուց դեպ ի յերկինս , իջեցուց ու յաւիտեան գոցելով արձակեց մարուք հոգին որ յաւիտեանական խաղաղութիւնը վայելելու համար բռի էւ սլանայ դեպ ի գիրկ Ստեղծողին :

« Բոլոր անունք՝ որ կրճանաչեին՝ դառն արտասուք
բափեցին . եւ ինչպէս որ ինքը խնդրած էր՝ Փելիքսի
բովը բաղուեցաւ . բոլոր շրջակայի բնակիչք էկան եւ
գերեզմանին վրայ արտասուելով ծաղիկներ սփռեցին :

« Մեր ընտանեաց կործանումը սաստիկ նար մը
տուաւ Վիգենցիօսի սրտին եւ երեք ամիսէն յետոյ՝
նա եւս մեռաւ խաղաղութեամբ :

« Իսկ եւ ողորմելիս , որ կեանքս այսպիսի դառն
խղճմտանքով բռնաւորեցի , անա դեռ կապրիմ
Աստուծոյ պատիժին տակ , քե եւ Աստուած զմարդիկ
տանջել ջուզեր բայց շատ անգամ արդարութիւնը
կտախպէ պատժել ինձի նման յանցաւորքը , սն քիչ
ատենէն եւ ալ պիտի ձգէմ արդէօր աշխարհս , ուր
այսրան խղճալի եղայ : Քիչ ատենէն ամենքս ալ դեպ
ի ձեզ պիտի բռնիք սիրելի զաւակներ , դուք եւս
պիտի տեսնէք զձեր սիրելիք . եւ նոն ամենքնիս ի մի-
ասին յախտենական երանութիւն պիտի վայելենք ,

բայց առ այժմ պատուաւիրական յանցանաց դատապարտութեան անագորոյն տանջանօր պիտի ճնշիմ, այս աշխարհիս մեջ սրտիս բաղձալի բան մը չմնաց, ձեր երջանկութեան տեղերն ամեն օր քեզեւ աջացս առջեւն են, բայց նորա սգալի ու սեւաթղեալ երեւանեա վշտացուցանէն զիս, նոս ամեն բան ձեր մահը կողբայ, ձեր տնկած ծառերն ահա երկու անգամ կանչըցան, իսկ մէկը չկայ որ անոնց ծաղիկներն ու գետին բափած պտուղները ժողովէ, ամեն բան տխուր սգով իմաց առնեն որ դուք հեռացած էր՝ մանաւանդ քարոզ կարգան որ ստեւով մեր եւս ձեր ետեւէն պիտի գանք » :

Այսպէս վերջացուց խեղճ ծերունին ու սենեակէն դուրս ելաւ (որ առաւել բշուատ էր քան քե յանցաւոր) ու ձգեց զիս այն դառն արտասուաց մեջ՝ զոր իւր պատմութեան սկիզբէն ի վեր սկսած էի բափելի :

Գացի պառկեցայ . բայց լսած պատմութենէս բոլորովին սիրտս խռովեալ անհնար եղաւ ինձ ննջել . եւ որովհետեւ գիշերը բաւական անցած էր՝ քիչ ժամանակէն, արշալուսոյ շառաւիղքն սկսան փայլիլ պատուհանէն . ելայ հազվեցայ ու ճաշիկս ընելէն յետոյ մեկնեցայ այն տնէն՝ ուր զիս ընդունած էին այնքան հիւրասիրութեամբ :

Գացի այն հովիտն ուր որ առաջի երեկոյին հանդիպած էի ծերունւոյն, եւ նախ ուզեցի ձգել հոն՝ նուէր իմն առաքինութեան եւ սպա մեկնիլ . այն տեղերուն երեւոյթն իբօր տպաւորեցան սրտիս եւ

սկսայ լալ դառնապես ու կրօնական յարգանքով մտեցայ եղևնոյ ներքեւի բարին , եւ կարգացի այս տողերն , որ առաջին աւուր գիշերամտի նշմարած ջէր .

ՀԱՆԳԻՍՏ ՓԵԼԻՓՈՒ ԵՒ ՊԱՆԼՅՆԷՒ

ՄԻԱՅԵՈՒ ՍԻՐԱՀԱՐԱՑ .

*

ԱՆՏՈՐԳ

ԱՐՏԱՍՈՒԵԱ՝ Ի ՎԵՐԱՑ ՏԱՊԱՆՈՒ

ՈՒՐ ԱՌԱՔԻՆԻՔ ԳԱՆ

ԵՒ

ՀԱՂԻՒ ԱՊՐԵՑԱՆ

ՅԷ

Անմիջապես ի ծունր իջեալ աղաղակեցի . դժբաղդ հովիւր , միմեանց արժանի սիրամարր , ընդունեցէր անցորդի մջ յարգութիւնն որ ձեր խղճալի պատմութենէն միայն զձեզ ճանաչէ . ձեր առարիւտքեան անոյլ հոտերն ամէն առե՛ն այս տեղերէն պիտի փութին եւ աչոյց սրտին մէջ բաժանցին . վայելեցէր ուրեմն

62-

եւ դուք ձեր բարի գործոց վարձատրութիւնն , կեցէք միաբան եւ մշտնջենաւոր ի բնակարանին արդարոց

Այս աղօթքէն յետոյ , որ կենացս մեջ ամենեկն անոյշ էր, նեռացայ այն տխուր հովիտէն, զտեղեղով սըր տիս մեջ սիրապար իմն տրտմութիւն եւ մանաւան առարինի մնայու հաստատուն փափար : Զգայու մարդն է միայն որ կըրնայ ճշմարտապէս սիրել եւ առարինութիւն գործել . վասն զի սիրտ մը որ փղծկի չգիտեր հազիւ թէ բարիք ընելու հակի . ո՛ն սեր, սրբան օգտակար են արտասուրդ եւ բափելն սրբան անոյշ

